

I gamle fotefar

ØYER OG TRETTEEN HISTORIELAG 1991

ØYER OG TRETEN
HISTORIELAG

I gamle fotefar

Redaksjon:

Ola T. Rybakken

Johan Kraabøl

ØYER OG TRETEN HISTORIELAG

1991

Forside: Seinhaust i fjellet.
Foto: Ola T. Rybakken.
Dale-Gudbrands Trykkeri a.s., Tretten.
ISBN 82-7275-062-7

Innhold

Forord	5
Fra et koselig brev – 8. mai 1945	7
Minner fra krigsårene i Musdal 1940–45	9
Gardsnamn i Øyer kommune	14
Da jernbana kom til Øyer	25
Fra en reise på Hamar–Trettenbana i 1894	37
I måneforskningens tegn	39
"Fly-slea'n"	41
Historia om en Harley Davidson	43
Krukhaugkaran	44
Erik Olsen fra Gurisveen	46
Kaptein Rusten – en foregangsmann	49
Krigsfangar i Øyer og Tretten 1917–1918	54
Almenningssaga i Åstdalen	57
Rokkfjell-stugua	64
Baulstulsfruga	65
Trygge og lette steg etter Ståkåvegen	68
Grensetvister mellom Øyer og Østerdalen (Stor-Elvdal)	70

Forord

Dette er fjerde gangen Øyer og Tretten historielag gir ut årsheftet "I gamle fotefar".

Fjorårets hefte var i sin helhet viet krigshandlingene i 1940 og hendinger ellers under krigsåra. Dette heftet har mere blandet stoff, men flere av artiklene har tilknytning til Øyerfjellet.

Redaksjonen tar sjølkritikk når det gjelder innholdet både i dette og tidligere hefter. Så og si alt stoffet er skrevet av menn, og om menn. Dette må vi få en endring på i kommende utgaver. Vi oppfordrer derfor først og fremst kvinner i, eller fra, bygda vår: Skriv og fortell. Dere som har noen årtier bak dere og har sett og opplevd endringene i det daglige arbeid i huset, på garden og i bygda, la oss få det skrevet ned, – få det på trykk. Det er så mangt som går bort eller endres av gjøremål. Ta f. eks. matstellet med slakting og baking på gardene der det var mange tjenestefolk. Det var ingen som hadde kjøleskap, fryser, vaskemaskin, støvsuger eller kjøkkenmaskin, for å nevne noe.

At vi henvender oss spesielt til kvinner fritar ikke våre mannlige bidragsytere. Mange av dem har trofast bidratt med stoff i flere av heftene, og vi ønsker dem velkommen igjen.

Vi takker alle som har bidratt med stoff, foto og på annen måte. Spesiell takk til Jernbanemuseet på Hamar, Gudbrandsdølen og Lillehammer Tilskuer og til historielagets fotoarkiv v/Lars Holmen for velvillig og god hjelp med utlån av fotomateriell.

Likeså takker vi Dale-Gudbrands Trykkeri a.s. for, som alltid, god hjelp med å få heftet produsert i en travel førjulstid.

Redaksjonen

Fra et koselig brev – vedlagt et gripende dikt

Øyer 12.12.90

Til Johan Kraabøl

Takk for boka. Jeg vil sende deg et dikt som jeg har fått fra min brevvenninne. Hun heter Emma Kjørnø Uran, Kjørnøy, 6560 Langøy-neset. Det er hennes bror Johan Kjørnø som har skrevet det. Hun hadde funnet min adresse i bladet Familien, og så at jeg var fra Øyer. Hennes bestefar var fra Øyer i Gudbrandsdalen. Hans navn var Kristian Stalsberg, og han vokste opp på husmannsplassen Kløv under storgården Stalsberg. Han utvandra fra Øyer som ung gutt, gifta seg og slo seg ned i

Bå-dalen på Averøy. Han fikk 4 sønner og 4 døtre. Emmas mor var en av dem. Han arbeidet anleggsarbeide og grubedrift.

Emma blir 80 år ved juletider, men vet ikke dagen. Jeg har ikke noe årstall på hennes bestefar heller. Har ikke klart å sendt henne adresse til noen av hennes slektninger for jeg kjenner lite til folket på Tretten. Men hun sier det er trivelig å ha en brevvenninne fra sin bestefars ungdomsbygd.

Dette diktet syns jeg er så fint og godt skrevet at jeg vil dele det med flere.

Hilsen Gunda Lie

8. mai 1945

*Det blei dag igjen i Norge!
Dag med rene flagg fra stangen,
dag med åpen dør for fangen, –
dag med sol som strålte varme,
dag med kvil for trøtte arme,
dag for unge, dag for gamle.*

*Å, jeg minnes denne dagen!
Dagen med det glade budskap:
"Det er fred igjen i Norden!"
Det var klokkene i tårnet
som bar bud lengst utover, –
de er nærmest Ham der oppe
som gir varig fred på jorden.*

*Det blei tårer for det første,
for jeg orket ikke gleden, –
den måtte fødes som påny. –
Det var stivnet gråt som smeltet,
det var følelser som veltet
fram som fjellbekken om våren
der løyses og blir fri. –*

*Jeg gikk stille for meg selv,
og i ensomhet og kveld
tok jeg tankene tilbake*

*til de første krigens dager:
Jeg ser landets djerne konge
stige ut blant selve folket
og ta hånden fast om roret
som det høver seg en høvding.*

*Jeg ser mannsnot stå sin prøve
da vårt "Eidsvold" og vårt "Norge"
ikke frihet ville borge,
men heller valgte å gå ned. –
De var trofast til det siste:
"Heller dø enn æren miste!"
Måtte alltid slike karer
stå som vakt når Norge svarer.*

*Og jeg merker samme stoffet
overalt der stilles krav, –
der de jager gjennom luften,
der de seiler over hav. –
Om de tar ut på en skøyte
for å lande "over der",
eller våger liv og helse
ved en frihetssender her. –
Det er Norge som er målet
bakom slitet og bak stålet.*

*Jeg ser Norge i Atlanter' n , –
ser de tusener av tonn
føres fram, tross død og farer, –
og jeg ser de samme karer,
lile ens i helg og ørk, –
han som speider ut fra brua,
han som svetter nedpå dørk. –
Ser dem stelle med maskinen,
som en steller med en kjær. –
Det er stempelslag og hjertelag
som driver verket her. –*

*Jeg tar turen oppom brua
der en unggutt står på vakt, –
ser det lysne under lua
på en lugg som trenges lagt. –
Han har blikket på kompasset,
det er visen, det – ombord, –
og med sikkert grep om rattet
legges kursen mere nord. –*

*Ja, det er rart med dette streket som er "nord".
Det er ikke bare det med kurs – og dette der,
nei, det er mye og mere enn du tror. –
For en det synes peke på en stue i et vær, –
for en annen på hjemmet ved en fjord, –
mens en tredje ser en jente stå og vifte et farvel,
der en ferde ser et bilde av mor.*

Winge Turisthotell, Tretten.

Bildet utlånt av Johan Hansveen.

Oddvar Stensrud:

Minner fra krigsårene i Musdal 1940–45:

De første årene av krigen merket vi ungene ikke mye til denne, og for oss gikk nok livet stort sett sin vante gang.

Det jeg husker fra disse årene var at det var noen kalde og harde vintre.

Hjemme hadde vi fått oss radio etter at tyskerne kom til landet, men denne fikk vi ikke så lang gleden av, da det om høsten 1941 ble forbudt å høre på radio, og den måtte innleveres.

Det var først da Winge Turisthotell ble rekvirert av tyskerne til bruk som feriested for tyske ubåtmannskaper, at vi ungene i Musdal kom i kontakt med "fienden" igjen.

Ubåtmannskap på skitrening

De vanlige ubåtmannskapene skulle ha et 14 dagers ferieopphold på Winge. Vi ungene som

bodde i nærheten av Winge kom en god del i kontakt med disse, da særlig om vintrene, da tyskerne brukte mye av ferieoppholdet til å gå på ski.

Mange av disse tyskerne hadde nok ikke hatt ski på bena før, og vi ungene som da var godt vant til å stå på ski, syntes det var morsamt å se så klønete og hjelpeløse disse voksne karene var når de fikk på seg ski.

Hele Wingejordan var hardtråkket av skitråkk, og vi ungene "briljerte" stort blant tyskerne, som for det meste lå og rullet seg i snøen.

Dette var svært helt til det kom en tysk skitrener til Winge. Han hette Hasselvanter, og var en brunbarket, stram kar i strekkbukse og med slalåmutstyr. Han stilte oss ungene i Musdal helt i skyggen som skiløpere.

Han kom seilende elegant ned på jorden, like

ved oss ungene satte han skistavene ned i snøen og kastet seg rundt i lufta, og kjørte videre som ingen ting hadde skjedd.

Noe slikt hadde vi aldri sett noen skiløper hadde gjort før, og dette skulle vi ungene naturligvis prøve og, men det ble noen merkelige "kråkebyks". Skiene var for lange, fann vi ut, så en av oss guttongom saget av en god del av et skipar, og flytte bindingene, men likevel ble det ikke noe særlig elegante kast som ble prestert.

Om de fleste av tyskerne var svært så klønete som skiløpere, var de svært så modige til å kjøre.

De prøvde å finne de bratteste og mest ulendte bakkene som var, og satte utfor. Resultatet var at det nesten ikke var en dag om vinteren uten at det ble dratt fram igjen en med brukket arm, fot eller andre skader. Det vart sagt at dette var noe de gjorde med hensikt, for å prøve å forlenge oppholdet på land.

Hjemme hadde vi en ualminnelig stor og lang kjelke, med plass til en 4–5 personer på. Denne var svært så gjæv for tyskerne. Det var til stadighet noen som skulle låne denne. Det plasserte seg da fullt med soldater på kjelken, den bakerste med en staur til styrestang, og så kjørte de nedover hele Musdalsvegen og ned til Tretten. Etter noen timer kom de gående oppover igjen og leverte att kjelken.

De tyske ubåtmannskapene fikk utbetalt en viss pengesum til oppholdet på Winge. Men oppe i Musdal var det ikke mye å bruke pengene på. Så det hendte, når de hadde vært nede på butikkene på Tretten, at de kom att med små trebiler som de gikk og drog etter seg, eller andre leker.

Ellers var brennevin en gjæv vare.

Brennevin på børsen

Brennevinet var av de varene som det ble forholdsvis tidlig rasjonering på her i landet. Voksne folk fikk da kjøpt en viss kvote på polet.

Polprisene var rimelige, og det var nok flere i Musdal som kom under med at en kunne gjøre en god handel ved å kjøpe brennevins-kvota på polet, for så å selge den til de tyske ubåtmannskapene på Winge.

De tyske soldatene hadde nok strenge ordrer om å ikke gå inn i noe privat hjem, men en av de soldatene som var med og lånte kjelken hjemme en tid, snakket svensk. Mor til denne soldaten var svensk, og derfor hadde han også lært seg å snakke dette språket.

Han var innom hjemme flere ganger og snakket en god del, både om seg selv og krigen.

Det som forundret oss ungene var at han som tysk soldat var så sint på Hitler og på faren sin. Faren hans var befal i den tyske hær.

Han viste oss bilder av familien sin, en yngre, pen dame med to unger, og han hadde et eneste stort ønske, og det var at det skulle bli slutt på krigen og at han kunne få komme hjem og treffe igjen kona og ungene.

Sjåføren Willy

En annen av tyskerne som vi ungene ble godt kjent med var en yngre gutt i 20-årsalderen som het Willy. Han var sjåfør oppe på Winge en lengre periode, og lærte seg en del norske ord, slik at vi ungene kunne føre en slags samtale med ham. Han kjørte en liten grå-grønn lastebil, og vi ungene fikk ofte være med ham når han hentet varer nede på Tretten, eller melk ute i bygda. Var det flere av oss, så ikke alle fikk plass inne i førerhuset, satt resten bak på lasteplanet.

Jeg husker det hendte når vi igjen hadde vært med nedover etter varer, at han stoppet før vi kom opp til Winge igjen, og at han blant varene fann noen lange, svarte pølser, og noen bokser med pålegg som lignet på Sunda. Dette fikk vi ungene, med streng beskjed om ikke å ta det med hjem eller vise det fram til noen. Vi tok det da med bort i skogen og åt det opp der.

Til underholdning for soldatene på Winge ble det vist filmer i dansesalen. Dette fann vi ungene ut, og passet på når vi visste at det skulle vises film. Vi satte oss da på golvet, fram for tyskerne, og så på. Om det var filmer som passet for oss ungene alt som ble vist, er vel tvilsomt, men for oss som ikke var vant til å se noe slikt var det nok en opplevelse.

De fleste av tyskerne som var oppe på Winge betraktet nok oss ungene som helt "vanlige folk", og vi så nok ikke på dem som noen fiender.

En av de tyske befalene som var der en tid var vi nok litt redde for. Det var en lang, mager og morsk kar, med en forholdsvis lang, krokete nese, så han fikk tilnavnet "kråka".

Tysker med delirium

Ut på morgensida en nyttårsnatt ble vi vekket opp hjemme av at det dundret på porten ute. Mor stod opp og åpnet, og inn tumlet en tysk soldat, i bare genser, bukse og sokker. Ute var det sprengkaldt, så tyskeren hakket tenner og frøs. Mor fyrte opp i ovnen og tyskeren satte seg borte ved denne.

Om en stund hørte vi at det stoppet en bil oppe i vegen, og det banket på porten igjen. Da mor gikk ut for å åpne, smatt den tyske soldaten ut gjennom døra. Vi hørte at det ble spurt etter en tysk soldat, men da mor kom inn igjen for å hente ham var han ikke å se. Han hadde gjemt seg ute i gangen, men ble funnet, og etter et lite basketak ble han tatt med ut igjen.

Dagen etter kom et av de tyske befalene, og en som snakket norsk, fra Winge. De beklaget det som hadde skjedd, og forklarte at det hadde vært festet en del om natten, og at denne soldaten hadde fått "delirium" og hadde fått tak i et gevær og hadde villet skyte flere av de andre soldatene. Til slutt hadde de fått tatt fra ham geværet, men da hadde han dratt ut i bare genser, bukse og sokker, og løpt i snøen bent nedover Wingejordet.

Mor fikk en pose med ekte kaffe, og far fikk en pakke med tobakk for bryet.

Vi ungene lurte svært på hva "delirium" var for noe, så jeg husker mor forklarte at det kunne en få når en hadde drukket for mye brennevin, og at en da kunne bli helt vill og gal.

Gestapobesøk.

Russerleiren på Fonstadsalen

Om vi ungene betraktet de soldatene som var oppe på Winge som "vanlige" mennesker, så fikk vi nok en helt annen innstilling til de som senere utover under krigen ble kalt Gestapo.

En av disse som vi hørte en god del om, og som også var en del oppe i Musdal for å oppspore motstandsfolk, var Sätvet'en.

Det ble opprettet en fangeleir for russiske krigsfanger nede på Fonstadsalen på Stavsplassen. En gang hadde det rømt en fange derifra, og jeg husker det kom to tyskere, og en som snakket norsk, hjem til oss og spurte om vi hadde sett noe til denne. Den ene tyskeren, trolig et befall, hadde en schæfer i bånd og i den andre hånden hadde han en pisk, som han hele tiden stod og slo på de lange, svarte støvlene sine med. Dette syntes vi så uhyggelig ut.

På slutten av krigsårene hendte det at vi var nede på Stavsplassen og så på de russiske krigsfangene. Det var oppsatt piggrådgerde rundt Fonstadsalen, så en kom ikke helt inn til bygningen, men kunne komme i kontakt med fangene gjennom piggrådgerdet.

Disse fangene var flinke til å lage ting av enkle midler. Hadde en med en tom blikkboks, eller noe lignende, laget de fine tobakksaker av disse, som en kunne få inngravert navn, årstall og forskjellige motiver på. Det var nok flere av bygdefolket som prøvde å lure i fangene litt ekstra mat, men dette var nok ikke lovlig, sett fra tyskernes side.

Jeg husker at en gang vi var nede på Stavsplassen, var det en mann som hadde to brød gjemt under jakka. I et ubevoktet øyeblikk kastet han disse over piggrådgerdet og inn til fangene. En av de tyske vaktene hade nok hørt at det var noe ekstra som foregikk, og kom springene med geværet klart.

Bygdamenneske likvidert

En dag om vinteren på slutten av krigsårene, da vi gikk hjem fra skolen, var det tyske soldater ved alle vegkryss etter Musdalsvegen. Disse stod med geværene klare og så nokså morske ut. Alle de voksne som passerte måtte vise legitimasjon.

Vi lurte nok svært på hva dette skulle bety, men da vi kom hjem fikk vi høre at en av nazistene i bygda var blitt skutt om natten. De voksne snakket nokså lågmælt, sin i mellom, om dette, men vi ungene oppfattet at denne bygdekaren, som var nazist, hadde vært med tyskerne innover i fjellet for å prøve og finne motstandsfolk, som de mente holdt til der. Da denne karen var godt kjent i fjellet, ble han nok

sett på som en trussel fra motstandsfolkernes side. Vi hørte at det ble sagt at han tidligere hadde fått tilsendt en liten, svartmalt kiste, så han hadde nok blitt advart.

Om det var en som var nazist som var blitt skutt, ble det en litt uhyggelig stemning i bygda, som også vi ungene merket.

Smått med mat, men –

På slutten av krigsårene ble det nok lite både med mat og klær for mange. Men noen direkte sult tror jeg ikke det var for noen i Musdal.

Hjemme hadde vi ei ku, noen høner og en eller to griser, og noen mål med jord. Og slik var det vel for de fleste i Musdal.

Om det var lite med mat å få kjøpt, var det en kunne få til selv svært så verdifullt.

Når det var bra med melk i kua, så hadde vi ei kinne hjemme, og det var da ofte jobben til oss ungene å stå og kinne til en fikk til smør. Ellers var det jobben for oss ungene å finne ersnæver (islandslav), mjålke (geitrams) og brenneter, som mor kokte sammen med annet avfall til grismat. I hagen hadde vi en del grønnsaker, og far hadde tobakksplanter, som han hadde stor omsorg for. På jordet hadde vi poteter. Jeg husker at mor laget potetmel av en del av disse.

Far var en ivrig fisker, og opptil flere ganger i uka i sommerhalvåret heftet far bambusstanga ned fra låvveggen utpå kvelden, og gikk ned til Veslefossen og Helland. Det var ikke få kilo med fisk han kom hjem med i disse årene.

Ellers var det stor hjelpsomhet og omgang blant folk i Musdal i disse årene. Når det ikke var melk i kua hjemme, var det ofte noen av naboene som kom med et melkespann. Var det noen av naboene som hadde slaktet var det som oftest en bit å få.

Om vinterkveldene, når vi satt inne bak nedtrekte blendingsgardiner, gikk det nesten ikke en kveld uten at vi hørte det tuslet ute i gangen. Da var det en av naboene som kom en tur. Det ble da mest pratet om krigen, men også om andre ting som foregikk i bygda.

De siste årene av krigen var rike viltår. Store flokker av orrfugler beitet i bjørkene like inntil husene oppe i Musdal, og haren hadde harde stopper overalt om vinteren.

Snarefangst

En av de siste vintrene under krigen hadde jeg og en gutt til fått laget oss pil og boge. En dag utpå vinteren vi drev og skjøt etter orrfuglene med disse, uten videre hell, stod en vaksen kar og så på oss. Han kom bort til oss og lurte på om vi var interessert i å se hvordan vi kunne få tak i noen av disse orrfuglene. Det hadde vi nok ikke noe i mot. Han var inne i uthuset og fann noe tynn metalltråd, hadde på seg skiene og var med oss guttene bort i skogen. Kommet bort til en liten åpning i skogen, brøt han av en del einerkvister som han satte i en rekke i snøen. Midt i denne rekken laget han en åpning mellom kvistene, der han satte ned en klufft av en grein han fann.

Av metalltråden han hadde funnet med seg laget han et rennesnar som han plasserte inne i klufften, og festet tråden til denne.

Han forklarte at dette var en fangstgard for fugl. Når orrfuglen fikk se de grønne kvistene i snøen ville den slå seg ned å begynne og beite på disse. Når de hadde beitet på den ene siden av raden av einerkvister ville de prøve å komme over til den andre siden. I stedet for å gå rundt kom fuglen til å prøve å komme igjennom åpningen i klufften, og ville da få rennesnaret om halsen og bli kvalt.

Dette var noe han hadde vært med å bruke da han var yngre, men nå var det ikke lovlig lenger. Vi fikk streng beskjed om å ikke si det eller vise det fram til noen som hadde forbindelser med tyskerne eller nazistene.

Mannen forklarte oss at det nok var massingetråd vi skulle hatt til snarer, men det var ikke å få tak i. Men ved å spikke av isoleringen av elektriske kabler kunne vi få snaretråd av disse. Han forklarte at vi kunne fange hare i snare, ved å plassere snarene i stoppene til haren, eller i hullet i gjerdet der haren brukte å smette igjennom.

Etter dette ble vi fangsmenn for fullt alvor.

Vi fann snart ut at å sitte og spikke av isoleringen av de elektriske kablene var et sent og møysommelig arbeide. Vi fann ut at ved å putte kablene inn i ovnen brann isoleringen fort og lettvindt av, men dette hade to minussider. For det første var mor svært lite begejstret for

dette, for det ble en svært så vond lukt i huset når vi drev med dette i ovnen, og kom vi til å brenne trådene for hardt ble de skjøre og røk fort av.

Vi erfarte snart at haren hadde lett for å slite av snaretråden, når denne var festet helt fast. Vi fann da ut at ved å feste tråden til en grein eller et tynt tre som fjæret en del, var det større sjanser for at haren ikke sleit av tråden. Det hendte vi festet haresnaren i en løs stokk, som vi satte ned i snøen. Det var støtt en stor spenning når vi så at haren hadde gått i snaren og vi så de merkelige sporene i snøen, der haren hadde hoppet og dratt med seg stokken bortover.

I førstningen vi drev med snarefangsten var det nok ikke så store fangster vi gjorde, men vi lærte etter hvert og utvidet antall snarer og fangstområder. Den siste vinteren av krigsårene var det ikke så rent få fugler og harer vi ungene fanget. Dette var nok også et tilskudd til matbeholdningen, men det hendte nok at vi ungene falt for fristelsen og selde noe av fangsten, for vi hadde forbindelser der vi kunne få godt betalt for viltet.

Vi var nok ikke de eneste som drev med dette, og den siste vinteren i krigsårene traff vi stadig på skispor og fuglegarder og haresnarer som vi ikke hadde satt opp. Det hendte og at det hadde vært fugl, eller hare, i snaren vi hadde satt opp, men at de var blitt tatt av andre. Dette syntes vi var styggelig harmelig, men vi kunne da ikke si så mye om det, da det tross alt ikke var lovlig det vi drev med.

Om vi ungene holdt oss til fangsten av småvilt var det nok enkelte andre som prøvde seg med snarefangst på større vilt. Jeg husker vi så, i utkanten av at jorde der det var en del bjørkeskog og vierkjerr og mye elgtråkk, at det var satt opp en stor snare av vaier, som var festet til en bjørk. Hensikten var nok å prøve å fange elg i denne. Om dette lykket hørte vi ikke noe om, men det ble nok fanget en god del rådyr i snarer. Det ble også fanget rådyr i fotsaks for rev, men om disse var oppsatt for fangst av rev eller rådyr var vel vanskelig å avgjøre. Fotsaks for fangst av rev hadde vært forbudt en del år, men denne fangstformen tok

seg nok opp igjen under krigsårene, da revskinnene var svært så godt betalt.

En annen fangstform for orrfulg som vi ungene prøvde uten noe videre hell, var at vi laget oss en stor hov av hønsenetting. Denne festet vi på en lang staur. Det hendte rett som det var, da vi gikk på ski i skogen i disse vintrene, at det plutselig basket seg opp flokker med orrfulg fra snøen like ved skiene våre. Når det var løs snø gikk fuglen i "dokk", det vil si at den gravde seg ned i snøen.

Vi ungene lærte oss snart til å se på spor-tegnene i snøen der fuglen hadde gravd seg ned, og hensikten var da å plassere hoven over fuglen og fange den på denne måten.

Men dette viste seg å ikke være så enkelt. Det syntes seg at orrfulglen vanligvis gravde seg et stykke under snøen, fra der den hadde gravd seg ned. Derfor var det vanskelig å få plassert hoven over der fuglen lå. Trolig merket fuglen at hoven ble plassert også, og at han derfor unnagikk den.

Som oftest basket fuglen seg opp av snøen like utenfor hoven, og jeg kan ikke huske at vi fanget en eneste fugl på denne måten.

Krigens slutt

Utover vårparten i 1945 hørte vi de voksne snakket om at det nå snart kom til å bli slutt på krigen. Tyskerne var på vikende front over alt, og vi hørte det ble sagt at det nok bare var et tidsspørsmål når de måtte kapitulere.

Det store spørsmålet var om tyskerne som var her i landet ville overgi seg uten motstand, eller om det ville bli kamper her også.

Det var en forholdsvis tidlig vår i 1945. Om kvelden den 7. mai drev mor og vi ungene ute i hagen. Da fikk vi se Edvard Nordjordet, en av naboene våre, komme springende i full fart. Han hadde hørt at det nå var slutt på krigen, og at det nå var fred.

Like etter så vi det norske flagget komme opp på flaggstengene utover i bygda. Dette var en stor opplevelse for oss ungene, som ikke husket å ha sett at det norske flagget vaiet fra flaggstengene.

Frode Korslund frå Øyer studerer ved Institutt for nordisk språk, Universitetet i Oslo. I ei semesteroppgåve – mellomfagtillegget i nordisk, særleg norsk språk og litteratur, – valde han å ta føre seg gardsnamn i Øyer som oppgåve.

Redaksjonen har fått lov til å ta med arbeide hans her i årsheftet, og vi håper det vil vere av interesse for mange.

Frode Korslund:

Gardsnamn i Øyer kommune

Namnetypar, alder og storleik

Namnet på ein gard gir ofte ein god pekepinn om kor gammal han er. Endar namnet på -vin eller -heim er garden svært gammal, helst frå før vikingtida.

Dei som endar på -stad er hovudsakleg frå vikingtida, men dei kan òg vere eldre. Nokre få er sett saman med det kristne namnet Jon, som er blant dei eldste kristne namna i Noreg. Det visar at etterleddet -stad må ha vore produktivt eit stykke inn i kristen mellomalder.

Gardsnamna som endar på -bø, -by eller -bøl er stort sett frå vikingtida og kristen mellomalder. Mange av dei er resultat av garddeling.

Namna som endar på -rud er frå kristen mellomalder og seinare. Gardar med slike namn ligg som oftast usentralt til i ei bygd.

Naturnamna er vanskelege å tidfeste, men to reglar er til god hjelp: dei usamansette naturnamna er jamnt over eldre enn dei samansette, og er namna i bunden form, tyder det sterkt på at dei er frå tida etter reformasjonen.

Dette er i korte trekk den allment utbreidde teorien for tidfesting av dei viktigaste gardsnamnklassane i Noreg. Det eg har arbeidd med i denne oppgåva, er å undersøkje korleis denne teorien passar med tilhøva i eit mindre geografisk område, nærare bestemt Øyer kommune i Gudbrandsdalen.

For å tidfeste gardane i Øyer har eg bruka tre metodar:

a) Eg har sett på kartet korleis gardane er plassert i terrenget. Dei fyrste som rydda gard i

bygda, tok sjølvsgt den beste jorda. I Øyer ligg dei mest attraktive plassane på austsida av Lågen; der er det mest sol, og gardane har tilgjenge til store fjellområde. På vestsida er det lite sol, med unntak av sidedalen Musdal nord for Musa, nokre av gardane har faktisk "mørketid" om vinteren. Fjellområde er det òg svært lite av.

b) Eg har undersøkt når gardane er registrert for fyrste gong. Dette gir ei sikker dateringsgrense oppover, men gardane kan sjølvsgt vere mykje eldre enn den eldste registreringa.

c) Men den viktigaste kjelda eg har bruka for denne oppgåva er skattematrikkelen frå 1647, dette er den eldste fullstendige lista over gardane i Noreg. Der er den gamle skylda nøye bokført i huder og skinn, og den nye i daler og mark. I 1647 hadde folketalet teke seg oppatt etter svartedauden, så lista gir eit godt bilete av storleiken på gardane.

Eit problem for tidfestinga er seinare garddeling. Gardar med unge namnetypar kan vere temmeleg store viss dei er frådelte ein gammal storgard.

Eg har delt gardsnamna i Øyer inn i åtte grupper: vin-namn, heim-namn, stad-namn, rud-namn, usamansette naturnamn, samansette naturnamn, kulturnamn og nye namn (dei som fyrst er registrert etter 1647). Øyer har ingen gardsnamn som endar på -land og -set, men dei

er i det heile ganske sjeldsynte på Austlandet.

I eit vedlegg bakerst er ei fullstendig liste over gardsnamna i Øyer. Der har eg ført opp matrikelnummer, skriftforma på gardsnamnet slik ho er i dag, plassering i bygda, eldste registrering, skriftforma i 1647 og kor mykje garden var skyldsett til.

Forkortingane av litteraturreferansane er forklart i litteraturlista.

Namna som endar på -vin:

Det er fem sikre *vin*-namn i Øyer: gnr. 30/31 *Bryn*, gnr. 38/39 *Høvré*, gnr. 43/46 *Skåé*, gnr. 109 *Glømmé*, og soknenamnet *Tretté*.

Som ein ser er etterledet *-vin* blitt til trykklett e (é) i fleirstavingsord, men dei blir som oftast skrivne med *-en*. Alle desse gardane er store med ei god plassering i bygda.

Gnr. 134 *Dulvé* er derimot usikkert (NG s. 178). Det er vanskelig å forklare namnet som noko anna enn Dalvin med *w*-omlyd, og dette gir namnet ein høg alder. Men problemet er at storleiken og plasseringa på garden slett ikkje forsvare eit *vin*-namn. Det er også merkeleg at den omlydde vokalen er blitt til *u*. Dalvin er eit vanleg namn på Austlandet, og når omlyden har verka har vokalen alltid blitt til *ø* eller *å*. *V*-en i *vin*-namna skal også helst forsvinne på Austlandet, men dette er ikkje heilt utan unntak: gnr. 48 *Dølvé* i Sør-Aurdal og 134–136 *Dálvi* i Brunlanes har også bevart *v*-en. Dette at *v*-en er bevart tyder på at namna er unge, men det kjem i konflikt med at dei har *w*-omlyd.

Soknenamnet *Tretté* (offisiell skrivemåte Tretten) er også eit *vin*-namn. Mykje tyder på at dette opphavleg er eit gardsnamn. Ordet *vin* tyder jo eng/grasslette, og eg kan vanskeleg tru at dette primært er gitt som namn på ei dalbygd. *Prestegarden* på *Tretté* har mista sitt gamle namn, og ein kan godt tenkje seg at grunnen til dét er at gardsnamnet er teke i bruk om heile soknet. Dette er skjedd mange stader i Noreg, berre i Gudbrandsdalen er det fleire eksempel på det: *Dovre*, *Skjåk*, *Garmo*, *Fåvang* og *Fåberg* er alle saman gamle gardsnamn.

Viss det gamle namnet på *Prestegarden* er

Tretté, kan det også gi ei rimeleg forklaring på fyrsteleddet. Dei fleste namnegranskarar meiner at det har samanheng med norrønt *þróttr* som tyder kraft/styrke, og *Prestegarden* ligg ved *Moksa* som er ei stri og kraftig å. *Moksa* er nok eit svært gammalt namn, men ei sidegrein til ho ligg óg like ved *Prestegarden*. Kanskje den har heitt *þróttr*?

Namna som endar på -heim:

Det er seks sikre *heim*-namn i Øyer. gnr. 36/37 *Vedem*, gnr. 49 *Melum*, gnr. 96 *Fossum*, gnr. 98 *Melum*, gnr. 113 *Vedem*, og det forsvunne gardsnamnet *Melum* i Musdal. Sisteleddet i *Fossum* og *Melum* uttalast *-om*, men dei blir skrivne med *u* for å skilje dei frå gardsnamna i dativ fleirtal, f. eks. gnr. 131 *Aurom*.

Håkon Håkonsson (1217–1263) gjorde gnr. 36/37 *Vedum* til kongsgard, det er grunnen til at han er nemnt allereie på 1200-talet.

Melum-gardane er temmeleg små, dei er alle tre berre skyldsett til 1 hud/2 dalar. *Heim*-namn med plassforklarande ledd slik som *sør-*, *nord-*, *mellom-* o.l. er helst ikkje av dei eldste, så eg vil tru at alle dei tre gardane er frå vikingtida. *Melum* i Musdal er i dag ein del av gnr. 138 *Berg*.

Gnr. 116 *Ledem* kan vanskeleg vere eit gammalt og ekte *heim*-namn, garden er liten og har ei dårleg plassering nede ved elva. *Ledem* ligg like nedafor gnr. 113 *Vedem*, så eg trur at namnet er ei slags oppkalling.

Rannim er registrert som øydegard i 1500. Tolkninga av namnet er usikker, kanskje *ramnheim*.

Namna som endar på -stad:

Det er 15 gamle *stad*-namn i Øyer. O. Rygh meiner at alle gardsnamna, med unntak av det forsvunne namnet *Rykrudhstada*, har eit personnamn/tilnamn som fyrsteledd (NG s. 161–181). Men fleire av desse har ei svært usikker tolking, særleg gnr. 3 *Bakstad*, gnr. 4 *Skalmstad*, gnr. 91 *Strangstad*, og gnr. 111 *Glomstad*.

Fyrsteledda i gnr. 23 *Jutulstad* og gnr. 35 *Orrestad* er jutul og orre, og dei kan jo ha blitt brukt som fyrsteledd, sjølv om dei ikkje var tilnamn på personar.

Gnr. 35 *Orrestad* er namnet på prestegarden i Øyer hovudsokn. Han er ikkje registrert i 1647, men det er sikkert fordi han var friteke for skatt. Garden er stor og ligg fint til i nedre delen av Midtbygda.

Gnr. 47 *Olstad* i Nordbygda er høgst sannsynleg eldre enn gnr. 49 *Melum*. Plasseringa er bedre og han er skyldsett til tre gonger så mykje. Dessutan trur eg at den eine garden som *Melum* (mellom-heim) ligg mellom er *Olstad*. Men det er usikkert; mellom kan óg referere til at garden ligg mellom to åer, eller til at han ligg midt i lia.

Namna som endar på -rud:

Det er elleve gamle *rud*-namn i Øyer. Uttalen i Øyer er -ru som i Fåberg og sørover. I Ringebu og nordover er uttalen -ro.

I eldre tider rann Mosåa ut i Lågen lenger sør enn ho gjer i dag, ikkje langt frå gnr. 8 *Måkerud*. Garden har utan tvil fått namn etter denne åa som tidlegare tider het *Måka*. O. Rygh kan ikkje ha kjent til dette sidan han meiner at namnet kan komme av fuglenamnet *måke* (NG s. 162).

Gnr. 126 *Botterud* på Tretté blei i fleire hundre år skriva med p (*Potterud*) for å skilja han frå gnr. 24 *Botterud* i Øyer. Dette gardsnamnet finst berre i Øyer kommune.

I NLR er ein gard *Rudt* registrert i Øyer i 1557 og 1560, denne garden finst ikkje i andre kjelder (NLR I s. 154 og II s. 207).

Usamansette naturnamn:

Det er 29 usamansette naturnamn i Øyer. Alle er i ubunden form, med unntak av gnr. 135 *Holen*.

Viss ein legg saman skylda for dei fire Li-gardane i Øyer (26/27/28 *Li* og 29 *Øverli*), blir det den største garden i bygda. Desse gardane har då også gitt namnet til ei heil grend: *Lisgrenda*. Dette namnet kan ikkje vere frå norrøn tid, genetiv av *li* var då *liðar*, og det ville gitt forma *Liagrenda* i dag.

Sannsynlegvis blei *Lisgrenda* opphavleg rekna med til *Midtbygda*. At grensa mellom dei to grendene er uklar kan tyde på det, området mellom dei to *Brynsåene* (med gnr. 30/31 *Bryn*) er ei gråsone.

Gnr. 57 *Kvam* kjem av norrønt *hvammr*. Den tradisjonelle tolkinga av dette ordet er "kort dal med høgder omkring, slik at det er opning og utsyn til berre éi side". Dette passar ikkje så godt med forholda i *Kvam*, det gjer derimot den forklaringa eg fann i det nye verket *Vårt eget språk* bind 2 s. 285: *kvam* "er brukt i fleire norske stadnamn, gjerne om dalar og krokar i lendet". *Kvardalsbekken* går i ein markert krok ved *Kvam*. *Biletet* som er med teksten er forresten litt morosam, det står at det viser *Kvam* i *Nord-Gudbrandsdalen*, men eg ser tydeleg at det er *Hunderfossen* i Øyer!

Gnr. 102 *Stav* er eit gammalt namn, det er nemnt som *tingstad* i diplom frå 1337, 1413, 1442 og 1451 (etter *BØ* s. 141). Men *garden* *Stav* er nok ikkje så gammal sidan den er registrert i 1647 for fyrste gong, med temmeleg låg skyld.

Gnr. 140/141 *Hong* er utolka, men eg er temmeleg sikker på at det må vere eit usamansett naturnamn. *Hong* er klart den største garden i *Musdal* med ei god plassering, så det er vel helst også den eldste der i *grenda*.

Gnr. 135 *Holen* er registrert fleire gonger på 1400-talet, og då både i bunden og ubunden form. Eg vil tru at den ubundne forma er den opphavlege, eit brev frå 1456 skreive i *Musdal* brukar ubunden form: *Hols* (genetiv) a *Hoole* (akkusativ). (DN 11 s. 609).

På *Nord-Tretté* skal det ha eksistert ein gammal

storgard *Vang*. Han er ikkje nemnt i NG, men i følgje BØ (s. 144) skal han vere nemnt i diplom i 1412 og 1445. Vangsberget på Nord-Tretté skal også vere eit minne om garden.

Samansette naturnamn:

Det er 19 samansette naturnamn i Øyer, fire av dei er namna på forsvunne gardar. Alle er i ubunden form, med unntak av gnr. 12 *Nestinga*, gnr. 41 *Revholen (Solheim)*, og gnr. 144 *Musdalslia*.

Gnr. 12 *Nestinga* er forklart som "den nederste Eng" (NG s. 162), plasseringa på garden støttar ei slik tolking. Dei eldste skriftformene har ubunden form (*Nesting* 1594, *Nesteng* 1604), så eg vil tru at det er den opphavslege forma.

Gnr. 41 *Revholen* skiftra namn til *Solheim* kring hundreårsskiftet. På same vis som med gnr. 135 *Holen* er nok den bunde forma ikkje opphavleg. Ut frå *Røfholom* i 1333 kan ein som O. Rygh rekne med **Refhólar* som norrøn nemneform (NG s. 165).

Gnr. 144 *Musdalslia* er òg eit nytt namn, så seint som i 1723 het garden *Solberg*. Garden skifta namn for ikkje å bli forveksla med garden *Solbjør* på austsida (som også blei skrivne *Solberg*).

Forfattaren av BØ meiner at gnr. 136 *Skyberg* blei delt frå gnr. 138 *Berg* i gammal tid (BØ s. 122). Det er mogleg, men det finst ikkje noko kjeldemateriale som støttar eit slikt syn, gardane har heller ikkje felles grense. Eg synest *Skyberg* bør sjåast på som eit sjølvstendig gardsnamn på same måten som gnr. 144 *Musdalslia/Solberg*, som heller ikkje ligg langt unna gnr. 138 *Berg*. Fyrsteleddet sky- er utolka.

Garden *Støruig* har eg berre funne registrert i 1647, plasseringa er ukjent. Matrikkelen har bruka den same skriftforma på ein gard i Vågå, og den eksisterer framleis under namnet *Storrvik*. Tolkinga er grei, fyrsteleddet er sivarten *storr*.

Støruig må vere den garden som i dag har gnr. 80, - Viken. Denne garden låg frå først av heilt nede ved Lågen, ved det som vi i dag kallar Langlykkjevika, eit stykkje innfor jernbanefyllinga som i 1890-åra vart lagt over vika. På grunn av stadig flom på 16-1700-talet vart husa flytte langt opp i lia - truleg til det som seinare vart kalla Vikberget, litt vest og opp for der Vikgarden ligg nå. På denne måten har garden namnet Viken, sjølv om den ligg langt frå elva. I 1657-58: Støruigen. 1668: Wiggen.

Red.

O. Rygh har inga forklaring på namnet *Kvardal*, men i følgje BØ (s. 138) har gardane langs Kvardalsbekken hatt *kvernane* sine der. Gamle skriftformer kan støtte ei slik forklaring: *Qwerndall* 1462, *Quernnedall* øde 1560 (NLR II s. 207).

Eit bruk under gnr. 55 *Gillebu* heiter i dag *Rustberg*, kanskje det er den forsvunne garden *Raudæbærghum*?

Kulturnamna:

Med kulturnamn meiner eg dei namna som har eit menneskeprodukt som sisteledd: utanom dei eigne klassane *-vin*, *-heim*, *-stad* og *-rud*. Dei usamansette namna *Hov* og *Bø* er òg tekne med. Det er 16 slike namn i Øyer, to av dei er forsvunne.

Gnr. 43.1 *Hov* lå lenge under gnr. 43 *Skåé*, og har difor fått denne garden sitt nummer. Det er interessant å merkje seg at det stod ei kyrkje på *Skåé* i katolsk tid, i tillegg til soknekyrkja.

Gnr. 44 *Bø* tyder truleg rett og slett gard, der ein bur (NSL s. 85). *Bø*-gardane er ofte dei eldste i ei bygd, og det kan godt vere tilfellet i Øyer også. Det er ikkje urimeleg å tru at gnr. 43/46 *Skåé* blei delt frå *Bø* i gammal tid: *vingardane* skal helst vere sekundære i forhold til ein eldre gard.

Dei fleste namna som endar på *-hus* er frå kristen mellomalder. Plasseringa gjer det lite truleg at gnr. 34 *Moshus* er ein nyrydning, så den må vere delt frå gnr. 35 *Orrestad* eller gnr. 32 *Haug*.

Det er to gardar i Øyer som heiter *Kråbøl* (gnr.

48 og gnr. 90), men berre éin er registrert i 1647. Sidan gnr. 90 er registrert allereie i 1500, vil eg tru det er dén, men eg kan ikkje seie dette sikkert.

Gnr. 93 *Simengard* har sannsynlegvis det førkristne namnet Sigmund som fyrsteledd, ikkje det kristne namnet Simon/Simen (NG s. 172). Men garden kan sjølvstøtt godt vere frå kristen mellomalder av den grunn, og etterleddet -gard tyder nettopp på det (NSL s. 122). Garden er truleg delt fra gnr. 94 *Prestegarden*, plasseringa gjer det lite truleg at han kan vere ein nyrydning.

Gnr. 95 *Langgard* og gnr. 92 *Bleka* har felles grense, og i 1647 låg Bleka under Langgard. Men namnet Bleka skal helst vere eldst. Eg trur at Langgard blei delt frå Bleka i vikingetida/kristen mellomalder, og at den parten fikk den beste jorda.

Gnr. 110 *Jonsgard* har som fyrsteledd det kristne namnet Jon, og **Hujordet* kan vanskeleg vere stort eldre enn fyrste registrering i 1647. Forfattaren av BØ meiner at desse to gardane, saman med gnr. 109 *Glømmé*, gnr. 111 *Glomstad* og gnr. 112 *Enge*, er delar av den gamle storgarden *Vang* (BØ s. 144). Det høyrer rimeleg ut, desse gardane danner eit samla område med dyrka mark.

Nye namn:

Det er 45 gardsnamn i Øyer som er registrert etter 1647, 23 av dei er registrert etter 1723. Omdøypingane *Solheim* og *Musdalslien* høyrer òg heime her.

Nesten alle dei nye namna er i bunden form. Unntaka er dei som brukar gamle etterledd: -stad, -by, -rud, -gard og -heim. Forma -heim er særleg avslørande, hadde det vore eit gammalt og ekte heim-namn ville det ha utvikla seg til -em eller -om i Øyer. Sisteleddet i gnr. 66 *Kolbu* er ikkje det norrøne ordet bú (gard), slik som i nr. 55 *Gillebu*, men búð (hytte/lite hus).

Gnr. 61 *Bårdseng* er truleg ei oppkalling etter gnr. 98 *Bårdseng* i Fåberg (NG s. 168). Gnr. 88 *Millomberg* er eit preposisjonsnamn, og dei er

etter typen ikkje særleg gamle (NG Indl s. 16). Gnr. 103 *Båtstø* er ein gammal overfartsstad, som fyrst i nyare tid er teke i bruk som gardsnamn.

Flere av dei nye namna har andre namn i daglegtalet enn dei som står i matrikkelen: gnr. 35 *Nysveen* omfattar *Lunheim* (Rabben) og *Trongrud*, gnr. 67 *Nymoen* blei opphavleg kalla brenna, gnr. 69 *Sveom* blir òg kalla *Lia-svea*, og gnr. 76 *Mortensvea* blir ofte berre kalla *Svea*.

Korleis gardane er plassert i terrenget:

Som nemnt i innleiinga har eg sett på kartet korleis alle gardane er plassert i terrenget. Plasseringa til dei fleste av gardane har eg ikkje kommentert, men det er fordi plasseringa då høver til storleiken, alderen og namnetypen på gardane.

Namneklassane under eitt har stort sett ei fordeling i bygda og terrenget som står til deira alder. Særleg dei nye namna er eit godt eksempel på det, 71% av dei ligg på vestsida av Lågen. Ingen av dei ligg i dei solrikaste grendene (Midtbygda, Musdal og Nord-Tretté), med unntak av gnr. 45 *Bøbakken*, som er delt frå gnr. 44 *Bø*.

Registrering av gardane i gamle kjelder:

Skattematrikkelen frå 1647 er, som tidlegare nemnt, den fyrste fullstendige lista over gardane i Noreg. Det er difor eg har bruka den som hovudskilje i denne oppgåva mellom gamle og "nye" gardar. Før 1647 var det meir tilfeldig om ein gard blei nemnt. Det var helst dei som høyrde til kyrkja og krona som blei det, eller om dei låg langs ferdsselsvegen.

Gnr. 16/17 *Mo* og 30/31 *Bryn* t.d. er fyrst registrert i 1520, men dei må vere langt eldre enn det. Eg har difor ikkje hefta meg så mykje med den eldste registreringa. Det er mest berre der garden ikkje er nemnt i 1647 (som med gnr. 35 *Orrestad*, gnr. 43.1 *Hov* og gnr. 92 *Bleka*), eller har forsvunne heilt, at eg har bruka dei. Eller i dei tilfella der det er viktig å finne den opphavlege forma på gardsnamnet.

Storleiken på gardane:

Eg har rekna ut den gjennomsnittlege skylda i huder for dei ymse gruppene, og fikk då denne rankinglista:

vin-namn	6,4	(10,0–4,00)
usamansette naturnamn	3,2	(12,5–0,25)
heim-namn	2,7	(8,0–1,00)
samansette naturnamn	2,1	(4,5–0,33)
stad-namn	2,0	(4,0–0,33)
rud-namn	1,1	(2,0–0,17)

Tala bak i parentesen viser variasjonen innan kvar gruppe.

Eg har bruka tala frå 1647, så alle dei nye namna er naturleg nok ikkje med i statistikken. Det er heller ikkje dei gamle namna som av ulike grunnar ikkje blei registrert i 1647.

Kulturnamna har eg ikkje rekna ut gjennomsnittet for, eg synest det er betre å kommentere dei kvar for seg.

Som ein ser er dei usamansette naturnamna ei svært ueinsarta gruppe, ho inneheld både den største og (nesten) den minste garden. Men det er som ein skulle vente. Ellers er det god harmoni mellom gjennomsnittet og variasjonsbreidda. Det er eit hopp mellom *vin*-namna og dei andre gruppene, men det er fordi *vin*-namna ikkje har med nokon smågardar som dreg gjennomsnittet ned.

Gnr. 1 *Einsby*, gnr. 14 *Råbøl*, gnr. 90 (487) *Kråbøl*, gnr. 124 *Sprekkenhus* og gnr. 132 *Lågåton* er berre skyldsett til éi hud og lågare, så eg vil tru at dei er frå vikingtida og kristen mellomalder. Etter namnetypen høyrer dei òg heime der. Gnr. 55/56 *Gillebu* derimot endar på -bu, og slike skal helst vere frå før vikingtida. Skyldsettinga tyder òg på det; for dei to *Gillebu*-gardane samla blir ho 2,75.

Gnr. 34 *Moshus*, gnr. 95 *Langgard*, gnr. 110 *Jonsgard* og **Hujordet* er problematiske, dei er langt større enn namnetypen talar for (sjå tala i tillegget). Forklaringa må vere, som tidlegare nemnt, at dei er delt frå eldre gardar.

Gnr. 94 *Prestegarden* er temmeleg stor, tre

huder, så dette støttar teorien om at han er ein gammal *vin*-gard. Og viss gnr. 93 *Simengard* er delt frå *Prestegarden*, så blir dette endå meir sannsynleg.

Konklusjon:

Ein del av gardane bryt med mønsteret, særleg gnr. 134 *Dulvé!* Men i det store og heile ser det ut til at teorien for tidfesting av gardsnamn stemmer bra i Øyer kommune.

Litteraturliste:

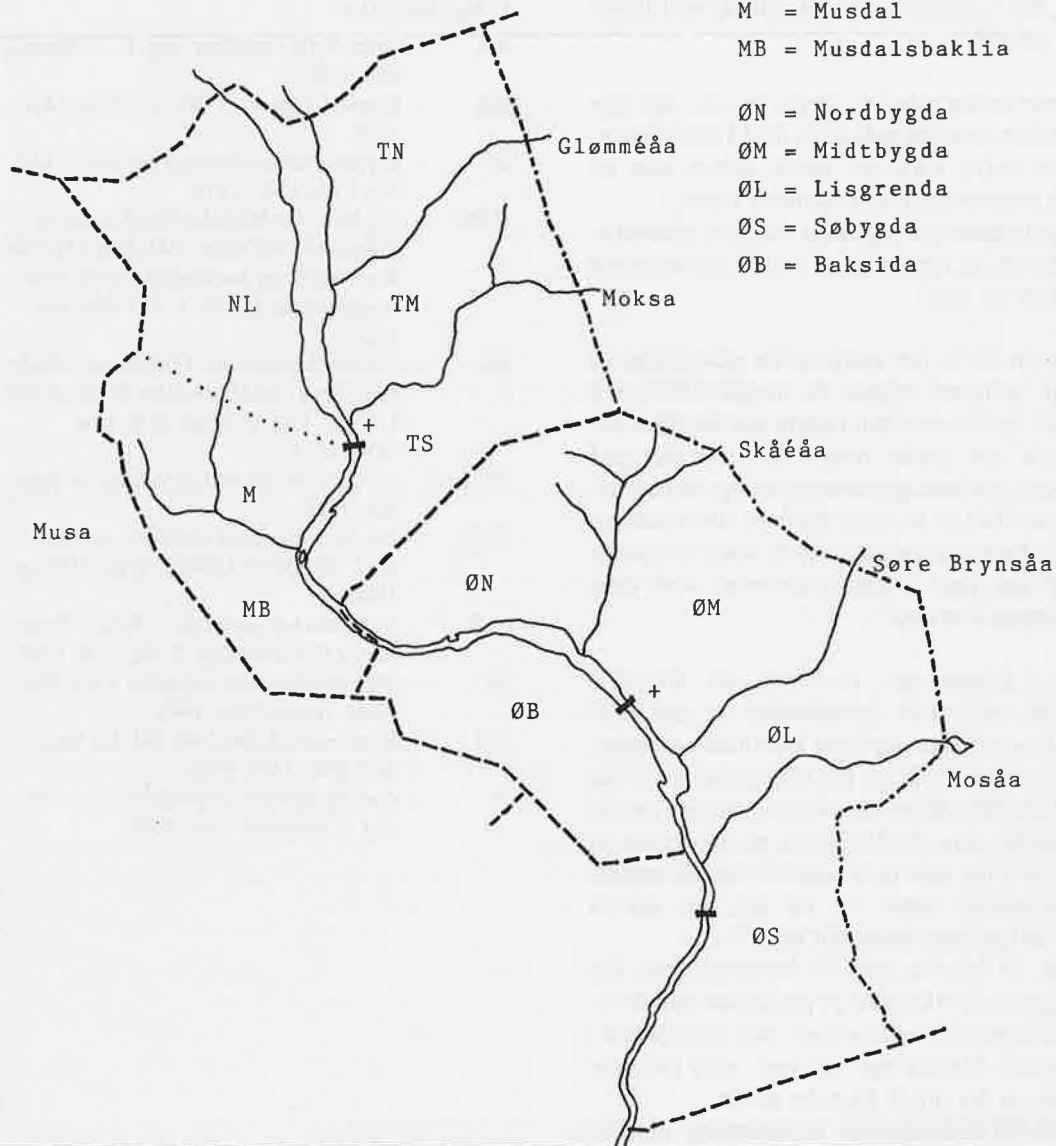
- AB – *Aslak Bolts Jordebog*. Utg. P. A. Munch. Kra. 1852.
- BØ – *Bygdabok for Øyer*. Bd. 1. Tor Ile. Oslo 1958.
- DN – *Diplomatarium Norvegicum*. Bd. I–XXI. Kra./Oslo 1847–1976.
- JMPC – *Jordebog for Mariekirkens Provsti og Communebord*. Oslo 1542. Utg. i Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Bd. IV, s. 563–596. Kra. 1906.
- NG – *Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revisjon*. Bd. I–XVIII. Utg. O. Rygh m. fl. Kra. 1898–1924.
- NG Indl – *Norske Gaardnavne. Inledning*. O. Rygh. Kra. 1898.
- NLR – *Norske lensrekneskapsbøger. Akershus len I 1557/58, II 1560/61*. Oslo 1937 og 1940.
- NSL – *Norsk stadsnamleksikon*. Red. J. Sandnes og O. Stemshaug. 2. utg. Oslo 1980.
- OC – *Oslo Domkapittels Jordebok 1595*. Utg. A.-M. Hamre. Oslo 1983.
- SM – *Skattematrikkelen 1647*. Bd. IV, Oppland fylke. Oslo 1970.
- St – *Oslo og Hamars Bispedømes Jordebok*. Utg. S. Kolsrud. Oslo 1929.

Kart over Øyer og Tretten sokn

med grendeinndeling, kyrkjer og bruer.

TN = Nord-Tretté
 TM = Midt-Tretté
 TS = Sør-Tretté
 NL = Nord-med-li'n
 M = Musdal
 MB = Musdalsbaklia

ØN = Nordbygda
 ØM = Midtbygda
 ØL = Lisgrenda
 ØS = Søbygda
 ØB = Baksida

Fullstendig liste over gardsnamna i

Øyer kommune:

Lista gir opplysningar om: matrikkelnummer, skriftforma slik ho er i dag (etter BØ), plassering i bygda (sjå kartet), eldste registrering av gardsnamnet, skriftforma i 1647 og kor mykje garden var skyldsett.

h = hud(er), schd = skinn (det går tolv skinn på ei hud) dr = dalar, mk = mark. * er sett framfor forsvunne gardar. Eldste skriftformer som eg har funne i andre kjelder enn NG er streka under. g = gardar.

Namna som endar på -vin:

30/31	Bryn	ØM Bryner 1520	Bryend (2 g)	3h 1 1/2 h	6 dr/ 3 dr
38/39	Høvré	ØM Hæfrena 1441	Høffren (2 g)	3 h 4 h	6 dr/ 6 1/2 dr
43/46	Skåé	ØM a Skodini 1333	Schodden (2 g)	5 h 5 h	8 dr/ 8 dr
109	Glømmé	TN til Gløymenar 1327	Glemmen	4 h	7 dr
134	Dulvé	M <u>Dalle ca. 1575</u>			
*	Tretté ?	(frå St)			

Namna som endar på -heim:

36/37	Vedem	ØM a Vidheimi ca. 1260	Wedumb (2 g)	4 h 4 h	6 1/2 dr/ 6 1/2 dr
49	Melum	ØN af Mædhalheime, ca. 1430	Mellumb	1 h	2 dr
96	Fossum	TS Fossenn 1578	Fosseimb	2 h	4 dr
98	Melum	TS Mædlaheim 1442	Mellumb	1 h	2 dr
113	Vedem	TN Widheime 1449	Wedumb	3 h	6 dr
*	Melum	M a Mædhallheime 1463	Mellum	1 h	2 dr
116	Ledem	T Lodøenn ca. 1576			
*	Rannim	T Rannim 1500			

Namna som endar på -stad:

3	Bakstad	ØS Bagstadt 1578	Bagstad	2 1/2 h	3 schd, 6 dr
4	Skalmstad	ØS Skalmestadt 1574	Schalmstad	1 1/2 h	3 dr
23	Jutulstad	ØL Jettestad 1520	Jøttelstad	2 h	4 dr
35	Orrestad	ØM a Orræstadum 1333			
47	Olstad	ØN Ordstad 1594	Oelstad	3 h	6 dr
91	Strangstad	TS Stangestadt ca. 1575	Strangstad	1 1/2 h	3 dr
99	Fonstad	TS <u>Fondstad</u>		1/2 h	1 1/2 dr
104	Torstad	TM i Þordhæststadum 1332	Thorstad	2 1/2 h	4 dr 1 mk
106	Hjelmstad	TM Hiembstadt 1604	Hjelmstad	2 h	3 1/2 dr
111	Glomstad	TN Glumstadhum 1459	Glombstad	2 h	4 1/2 dr
137	Ofigstad	M af Vfeigstadhum, ca. 1430	Ofigstad	4 h	6 1/2 dr
139	Elstad	M, Ellestad 1520	Elstad	1 1/2 h	3 dr
145/146	Bjørnstad	MB Biørnstad 1594	Biørnstad (2 g)	1 1/2 h 1/2 h	3 dr/ 1 1/2 dr
151	Holsteinstad	MB <u>Halsteenstad</u>		4 schd	1 1/2 dr
*	Rykrudstad	M Rykrudhstatha 1449			

Namna som endar på -rud:

7	Nestingrud	ØS	<u>Nestingrud</u>		1 1/2 h	3 dr
8	Måkerud	ØS	<u>Macherud</u>		1 1/2 h	3 dr
9	Grimsrud	ØS	<u>Grimbsrud</u>		1 h	2 dr
10	Stubberud	ØS	<u>Stubberud</u>		1 h	2 dr
24	Botterud	ØL	<u>Bottzeruudf 1542</u> (frå JMPC)	Botterud	2 h	3 dr
54	Kramperud	ØS	Krampperud 1604	Kramperud	1 h	2 dr
64	Lågård	ØB	<u>Laggerud</u>		2 schd	1 1/2 dr
122	Pålsrud	NL	<u>Poelsrud</u>		9 schd	1 1/2 dr
126	Botterud	NL	<u>Potterud</u>		9 schd	1 1/2 dr
130	Vassrud	M	WasBerudt 1604	Wasserud	1 1/2 h	3 dr
*	Bøgerud	TS?	Bøgerudh 1488			

Usamansette naturnamn:

6	Ile	ØS	a Lille 1473	Jile	3 h	6 dr
11	Bjørge	ØS	Biørge 1604	Biørge	1 1/2 h	3 dr
15	Jaer	ØS	Jædhar ca. 1430	Jaher	3 hd 3 schd	6 dr
16/17	Mo	ØS	Moo 1520	Moe (2 g)	3 h 3 schd	6 dr
					3 h 3 schd	6 dr
18	Nermo	ØL	Nædremoo 1442	Nedermoe	2 h	3 1/2 dr
26/27/28	Li	ØL	Liid 1341	Lj (3 g)	3 h	6 dr
					3 h	6 dr
					4 1/2 h	6 dr 1 mk
29	Øverli	ØL	OEfralid 1333	Øffuerlj	2 h	3 1/2 dr
32	Haug	ØM	i Haugh ca. 1430	Houg	1 1/2 h	3 dr
33	Jemne	ØM	Hijæfne 1500	Jeffne	3 h	6 dr
40	Bergom	ØM	af Berge ca. 1430	Bergomb	2 1/2 h	6 dr
42	Kruke	ØM	Krucke 1604	Krugke	2 h	3 1/2 dr
52/53	Lånke	ØN	a Lanko 1429	Lunche (2 g)	4 h	6 1/2 dr
					6 h	9 dr
57	Kvam	ØN	<u>Quam 1560</u> (frå NLR)	Quamb	3 1/2 h	6 dr
58.3	Brekke	ØN	Brekka 1342			
59	Skard	ØN	Skard 1442	Schaard	3 schd	1 1/2 dr
73	Strøm	ØB	<u>Strøm</u>		7 schd	1 1/2 dr
92	Bleka	TS	Blikkar 1442			
97	Mo	TS	a Moo 1433	Moe	2 h	3 dr
102	Stav	TM	<u>Staeff</u>		3 schd	1 1/2 dr
107	Tande	TM	a Tondom 1327	Thande	5 h	8 dr
108	Kleva	TM	Kløffue 1520	Kleffue	4 h	6 1/2 dr
112	Enge	TN	i Ængioum 1330	Engj	2 h	4 1/2 dr
119	Nord-Børkje	TN	i Birki 1381	Bierche	2 1/2 h	4 dr 1 mk
120	Sør-Børkje	TM	<u>Sørbierche</u>		1/2 h	1 1/2 dr
128	Vike	NL	a Wikum 1327	Wiger	1 h	2 dr
131	Aurom	M	<u>Øerumb</u>		1/2 h	1 1/2 dr
133	Hovde	M	Hofde 1448	Hoffde	1 1/2 h	3 dr

135	Holen	M	Holen/Holl 1442	Hoellen	1/2 h	1 1/2 dr
138	Berg	M	Berg ca. 1530	Berrig	1 h	2 dr
140/141	Hong	M	Hong 1556	Hung (2 g)	1 1/2 h	3 dr

3 h 6 dr

Samansette naturnamn:

2	Hunder	ØS	i Hundyrriu 1352	Hunder	4 h	6 1/2 dr
12	Nestinga	ØS	Nesting 1594	Nestinga	1 1/2 h 4 schd	3 dr
13	Kaldhol	ØS	Kaldor 1520	Kaldoer	2 1/2 h	4 dr 1 mk
41	Solheim	ØM	i Røfholom 1333	Reuolen	1 h	2 dr
50/51	Skjøsberg	ØN	Skintzberg 1520	Schiønsberg (2 g)	1 1/2 h	3 dr
					3 h	6 dr
58	Rindal	ØN	i Rindaralle 1323	Rindall	3 h	6 dr
89	Stalsbjør	TS	a Stadsbiærgum 1327	Stalzberg	3 1/2 h	6 dr
100	Solbjør	TS	<u>Solberg</u>		1 1/2 h	3 dr
114	Lysbakken	TN	i Liosabakka 1444			
115	Mågåli	TN	Magalujd ca. 1430	Maglj	4 h	6 1/2 dr
117	Flåtåmo	TN	Flatamoo 1442	Flattemo	1/2 h	1 1/2 dr
118	Laukam	TN	Lawkamenom 1419	Loukamb	1/2 h	1 1/2 dr
121	Sandvik	TN	i Sanduikum 1442			
136	Skyberg	M	i Skygheberghe 1397	Schyberg	1 1/2 h	2 dr 1 mk
144	Musdalslia	MB	<u>Solberg</u>		4 schd	1 1/2 dr
*			<u>Støruig</u>		8 schd	1 1/2 dr
*	Kvardal	ØN	Queardalen 1433			
*	Oskehaug	ØN	i Askuhaugi 1330			
*	Raudbergom	ØN	a Raudæbærghum 1332			

Kulturnamn:

1	Einsby	ØS	Eidsbyn 1463	Einsbye	1/2 h	1 1/2 dr
14	Råbøl	ØS	Raabøll 1594	Raabøll	1 h	2 dr
34	Moshus	ØM	Misthuss 1520	Moshus	2 h	4 1/2 dr
43,1	Hov	ØM	i Hofue 1330			
44	Bø	ØM	Bøe 1520	Bøe	3 h	6 dr
48	Kråbøl	ØN	Krogbøll 1668	<u>1647 ?</u>		
55/56	Gillebu	ØN	Gildabu 1333	Gilleboe (2 g)	1 1/2 h	3 dr/
					1 h 3 schd	3 dr
90	Kråbøl	TS	Krakebøl 1500	Kragbøll	1/2 h	1 1/2 dr
93	Simengard	TS	Sigmundagardh 1405	Semingaard	1 1/2 h	3 dr
94	Prestegarden	TS	Prestgardum 1415	Prestegaard	3 h	6 dr
95	Langgard	TS	Langhagardh 1442	Langaard	3 h	6 dr
110	Jonsgaard	TN	af Jonsgarde 1412	Joensgaard	4 h	6 1/2 dr
124	Sprekkenhus	NL	<u>Sprechenhus</u>		9 schd	1 1/2 dr
132	Lågåton	M	Laghertwn 1442	Lagetoen	1 h	2 dr
*	Hujordet	TN	<u>Huegiorde</u>		1 1/2 h	3 dr
*	Nyhus	ØM?	Nyhuss 1500			

Nye namn fram til 1723:

5	Lauvlia	ØS	Løvlien 1723
19	Aronsvea	ØL	Aronsveen 1723
21	Øymoen	ØL	Ødemoug 1668
22	Amundhusa	ØL	Amundhuusene 1723
25	Haugen	ØL	Hougen 1668
66	Kolbu	ØB	Kolleboe 1668
68	Lia	ØB	Lien 1668
72	Flatstulen	ØB	Fladstøelen 1668
74	Sundby	ØB	Sundbye 1668
75	Sletta	ØB	Veslesletten 1723
77	Rusta	ØB	Rusten 1723
80	Vika	ØB	Wigen 1668
81	Klopphaugen	ØB	Klophougen 1723
101	Holmen	TS	Holmen 1668
123	Romundgard	NL	Rommengaard 1668
123.1	Kapellrud	NL	Kapelsrud 1723
125	Høglia	NL	Høylien 1723
126,1	Skarperud	NL	Skarperud 1668
127	Vike- Øygarden	NL	Wiiger Ødeegard 1723
129	Stavslia	NL	Stafslien 1723
143	Bergslia	MB	Bergslj 1668
152	Linlykkja	MB	Lindløcken 1723

Nye namn etter 1723:

20	Nystuen	ØL	
45	Bøbakken	ØM	
60	Skardsmoen	ØN	
61	Bårdseng	ØB	
62	Nordlia	ØB	
63	Rognstad	ØB	
65	Nysveen	ØB	
67	Nymoen	ØB	
69	Sveom	ØB	
70	Berdonslia	ØB	
71	Strøms- øygarden	ØB	
76	Mortensvea	ØB	
78	Blæstervika	ØB	
79	Langlykkja	ØB	
87	Rogndalssvea		TS
88	Millomberg	TS	
103	Båstø	TM	
105	Svehaugen	TM	
147	Brennom	MB	
148	Rugsvea	MB	
149	Bakken	MB	
150	Linderud	MB	
153	Krokfossen	MB	

I NRL har eg funne nokre gardsnamn som ikkje er nemnt andre stader, alle desse skal ha lege i Øyer prestegjeld:

Lingaa 1557	Marckwoldt 1557
Thiørstadt (Torstad?) 1557	Rudt 1557 og 1560
Allestadt (Elstad?) 1557	Borrestadt (Orrestad?) 1557 og 1560
Affde (Hovde?) 1557	Tuedt 1560
Bøie 1557	Gielluetuedt (Gillebo?) 1560
Bagge 1557	

I NRL er dessuten skriftforma *Øyer* brukt for fyrste gong: *Øyer sogenn* 1560.

Ola T. Rybakken:

Da jernbana kom til Øyer

Ett og annet fra anleggsåra 1890–1894

"– ei eigen synjande Ljod med slik Frøsning og Blaasing ... Røyken kom veltande tilvers støyvis, tjukk og sjiten, og med di same kom ogsaa Lokomotivet jagande utor Skogen med aatte Grusvogne etter seg. Det fyrste Lokomotivet i Gudbrandsdalen. Det var paa eit Haar at eg ikkje tok Huva av."

Ja, slik uttrykte Ivar Kleiven seg i avisa, da han hadde sett det første toget kjøre inn på Tretten stasjon i 1894. Han hadde tatt den lange turen ned gjennom dalen fra Lalm med hest og kjerre, for møte den nye tida.

Nå var det endelig skjedd det som døler og andre i innlandet lenge hadde venta på, – Gudbrandsdalsbana var under bygging. Bana som skulle føre dølabydene ut av stagnasjon og fattigdom, – og gi grobotn for optimisme og ny vekst.

Denne artikkelen tar ikke sikte på å gi noe helhetlig bilde fra anleggstida i Øyer. Det blir mer en samling av enkelte detaljer. Ekspropriasjonstakstene for banestrekningen gjennom Øyer var det tanken å fått med, men det lyktes ikke før heftet måtte gå i trykken.

Planlegging og stikking

Den 8. juli 1890 vedtok Stortinget at Hamar–Selbana skulle bygges. Måneden etter var forarbeidene alt igang, – og allerede våren 1891 forelå planer, i tre alternativ med kostnadsoverslag. Alternativene gikk på vilken klasse bana skulle bygges i og vilken sporbredde.

Snauet året etter at bana var vedtatt bygget, bevilga Stortinget midler til anlegget. Bana skulle bygges for statsbanens regning, klasse II og med normalspor (1.435 m.). Allerede i mai 1891 var detaljstikkinga satt i gang, og anlegget ble satt ut på anbud. Strekningen fra Brumunddal – Freng og fra Trangrud – Lillehammer ble overlatt til ing. Strøm og Hornemann, mens strekningen Freng – Trangrud gikk til løytnant Alf Lund. Strekningen fra Hamar til

Brumunddal måtte staten ta sjøl, da anbudene lå for høgt.

Anleggsarbeidet starter

Sjølve anleggsarbeidet kom i gang høsten 1891, og på flere steder omtrent samtidig. Aller først ute var i Modalen (Moelv), der arbeidet tok til den 18. september med omkring 150 mann. Like etterpå startet arbeidet også i Lillehammer-området, blant annet ved Brunlaug i Fåberg. En som var med ved Moelv skrev i slutten av oktober: "– Banelegemeet viser sig allerede paa flere Steder i betraktelige længder, og det uagtet Arbeidsstyrken er ganske liden. Veiret var i September Maaned mindre gunstigt for Jordarbeide. Nogen næneværdig Skoft har det dog ikke været, thi alle stræver og kaver saa godt de kan for at opnaa størst mulig Fortjeneste."

Sjef for anlegget var overingeniør August Konow Fleischer (1841–1931). Han var utdannet i Tyskland, og hadde vært på forskjellige jernbaneanlegg, både her i landet og i Sverige. Det kan også nevnes at Fleischer i 1897 ble jernbanedirektør, og at han var generaldirektør i NSB fra 1910 til 1912.

Ingeniørene ved jernbaneanleggene den tida var ofte offiserer. De var de eneste fagfolkene i landet som hadde en viss teknisk utdannelse fra de militære skolene.

Jernbanearbeideren

Her får vi en ytre beskrivelse av jernbanearbeideren, skrevet av en som sjølv var med på anlegget:

"– og jeg begynner nedenfra: Treskor, – stygge og klampete. Og etter at snøen kom, har disse klossete treskoene en eiendommelig evne til å gjøre folk "høye". Tresko og småtjuver har samme egenskap – det vil så lett henge litt ekstra ved dem begge. Men hvorledes de er eller ikke er, – de er uunnværlige i fjellet, sier de gamle.

Vi jernbanearbeidere har vel neppe noe patent på gråblakke skinnbukser, men ve den som vil påstå at vi **ikke** har hevdet bruksrett på dem. Over buksen sitter busserullen, – blå, grå eller rød, og innenfor den igjen vesten. Og under vesten en hærskares mangfoldighet av skjorter

og trøyer. En stor, vid hatt gjør kledningen fullstendig."

Den vanlige anleggsarbeideren var vel som folk flest, men da det brått kom en mengde med fremmede karer inn i et rolig bygdemiljø, var det ikke lenge før de ukjente fikk navn. "Han er en slusk."

Et annet navn var "rallar". Dette uttrykket ble mest brukt om svenske lausarbeidere. Ordet, som er svensk, betyr ganske enkelt: Mann med trillebår. De svenske lausarbeiderne gikk fra anlegg til anlegg, og det var ikke få av dem. Av de nesten 1.000 mann som var med på Hamar–Sel-banen, var over halvparten svensker.

Det kan ikke nektes for at det blant så mange unge anleggsfolk var både fyll og bråk, særlig i helgene.

I Øyer var de forberedt på litt av hvert, før jernbaneanlegget begynte der for alvor. Høsten 1890 skulle det ansettes ny lensmann. I valg av lensmann heter det i en kommentar: – i Øier hvor det hidtil har været i almindelighed lidet at bestille for en Lænsmand, tør det maaske nu

Utlånt fra GLT.

Grustog på Hamar–Trettenbana 1894.

Utlånt fra Jernbanemuseet.

med det forestaaende Jernbanearbeide for Øie blive af særlig Nødvendighed, at den vordende Lænsmand er i Besiddelse af personlig Politidytighed, hvorfor det anbefales Herredsstyrelsen at tage væsentlig Hensyn dertil." Han som fikk stillingen, Stensvold, var lensmann i Øyer til et par år etter at jernbanen var ferdig til Tretten.

Arrestlokalet på Jevne var i bruk i anleggstida. Staten betalte 1 krone dagen for kosten. På Lillehammer ble politiet styrket. En ekstra politibetjent var ansatt under anleggsåra.

Nei, alle var ikke mors beste barn. I mannskapslistene fra anlegget kan en se at mange fikk sparken på grunn av fyll og bråk. Noen var beryktet som bråkmakere. Andre stakk av fra arbeidssted og losji, uten å gjøre opp for seg. En har fått påskriften: Må ikke under nogen omstendighed igjenintages i Arbeidet. NB. Han optreder under forskjellige Navn.

Lønningene

Anleggsarbeiderne sleit hardt, – og lønna var liten, enten de hadde daglønn eller akkord. Storparten av dem som begynte på anlegget, hadde ikke flere penger enn det de trengte for å leve de første dagene. Og der lønningene ble utbetalt månedlig, skapte det problemer. Fremmede som mange var, fikk de ikke kreditt hos kjøpmannen. Enkelt var det heller ikke for dem som var avhengig av å leie kost og losji.

En skriver: "Fortjenesten pr. vinterdag var kr. 2,30. Etter en måned med 26 arbeidsdager var utbetalingen kr. 59,80. Trekk så fra husleie, lys, brensel, mat og klær, – da kan resultatet være overraskende godt om man klarer seg over vinteren, uten å stifte gjeld.

Her er noen eksempler på lønninger under buarbeidet ved Hunder:

Akkord:	
Graving	kr. 0,80 – 1,28 pr. m ³
Sprenging	kr. 2,49 – 4,22 pr. m ³
Muring	kr. 2,63 – 5,15 pr. m ³

Daglønn:	
Graving	kr. 2,75 – 3,23 pr. dag
Sprenging	kr. 2,30 – 3,00 pr. dag
Muring	kr. 2,03 pr. dag

"Etter konfirmasjonen begynte jeg som smedgutt på Hamar–Sel-banen. Jeg fikk kr. 1,60 for å dra smiebelgen og slå med storslegga."

Til tross for lange dager og hardt arbeid, var det enkelte som tok ekstraarbeid. Således skrev Peder Rusten i 1893: "I denne vaar foregik Rydningen af Støkket søndenfor Gaarden. For Rydningen af ca. 1/2 Maal betaltes kr. 150,00 + Ammunition og Redskab. Arbeidet utførtes af 4 unge Mænd – Jernbanearbeidere fra Fuldalen."

Ingen brakkeby –

Både ingeniørene og anleggsfolka prøvde å skaffe seg husrom så nær arbeidsplassen som mulig, – for alle måtte gå den tida – til og fra arbeid.

På Fossegården i Øyer bodde to ingeniører. De hadde kontor der på garden. En ingeniør bodde på Aasletten, sammen med kona si og en liten datter. Han hadde også kontorplass på Fossegården. På Moshus – der retten hadde møter i forbindelse med ekspropriasjonstaksene – bodde to ingeniører. Overingeniør Fleischer og ingeniør Solberg var med på rettsmøtene som jernbanens representanter, – kanskje var det dem som bodde på Moshus en tid?

Husrom, som ikke var i bruk, på garder og plasser ble leid ut til utenbygds folk som arbeidet på anlegget. Eldhus, bryggerhus eller enkeltrom som hadde ovn eller peis. I notater etter Peder Rusten står det: Sommeren 1892 hadde vi fra 6 til 8 losjerende og i Dokken bodde en familie og 8 anleggsfolk.

Av andre steder i Øyer der vi vet det bodde anleggsarbeidere, kan nevnes: Ensbybakken, Ensbybrenna, Langsveen, Midtskog, Bruvoll, Grimsrud, Rugløggen, Jevne, Haug, Moshustuen nedre, Nybakken, Skredderstuen, Skarp-

jordet, Bondstuen, Klophaugløggen, Vikberget, Simasveen, Dokkebakken, Sørjordet, Sletjordet, Vestheim, Kolbu, Kolbustuen, Trangrud, Gurisveen og i Nordlien. På Tretten vet vi at det bodde anleggsfolk på Vasrud, Romundgard og Paulsrud, men det var sikkert mange som losjerte på andre garder og plasser, både i Musdal og Nord-med-lien.

I anleggsåra 1892–1896 ble det inngått 57 ekteskap i Øyer, – begge sokn. Av disse var over halvparten jernbanearbeidere. Bare sju av mennene, men hele tjue av kvinnene, var fra bygda.

Ulykker

I de fire åra anlegget pågikk mellom Hamar og Tretten og med en arbeidsstyrke på mellom 900 og 1.000 mann, ville det vært merkelig om det ikke skulle skjedd ulykker, – små eller store. Vi vet at under arbeidet i Suttestadskjæringen i Lillehammer i 1892–93 ble tre mann drept og to alvorlig skadet. En svensk arbeider falt ned fra et sju–åtte meter høgt stillas ved Åretta. I to andre ulykker ble tre mann drept ved dynamitteksplosjoner. Under murarbeid over Mesna-elva fikk en mann knust fire fingrer på en hånd, omtrent samtidig med at en svenske fikk begge øyelokk gjennomskåret av en stålflis fra en feisel og øyet revet i stykker. Han var like før kommet til byen sammen med sin kone og to barn, og begge barna døde av difteri like etterpå.

I Øyer kjenner vi ikke til noen større arbeidsulykke, men en jernbanearbeider druknet på Jevnefjorden. Han ble ikke funnet igjen, står det i Kirkeboka.

Hunderbrua bygges

Arbeidet med jernbanebru over Lågen ved Langsveen kom i gang høsten 1892. Fundamenteringen og alt murarbeidet under lavvannstand ble utført vinteren 1892–1893. Det måtte bygges fangdammer rundt pilarene nr. 2 og 3 ute i elva, før fundamenterings- og murarbeidet kunne ta til. Pumper drevet med lokomobil sørget for lensingen, men det foregikk ikke uten problemer. Både fundamenteringen og sjølve muringa av pilarene måtte utføres i sement-

Hunderbrua sett fra Husejordet, ca. 1900.

Utlånt av Johan Rybakken.

bruk. Om vinteren, da dette foregikk, krevdes at arbeidsplassen ble innbygd og oppvarmet. Murarbeidet måtte gå raskt unna, slik at en unngikk de verste problemene med flomvatnet. All steinen ble derfor ferdighogd og nummerert ved steinbruddet, slik at arbeidet ble enklere på sjølve byggeplassen. Gild stein fant dem ved Jaers-Åsletten, skriver Tor Ile i Bygdeboka.

I alt gikk det med over 2.000 kubikkmeter stein til fundamenter, overmurer og mura steinfyllinger. Det gikk mye sement også, – 730 tønner. Den tida ble sement levert i tønner på 180 kg, – litt tyngre å håndtere enn dagens 40 kg papirsekker.

I en sluttrapport nevnes utgifter til passing av stillaset mot tømmer og isgang, og at det også ble utbetalt erstatning for forsinket tømmerfløtning og beskadiget tømmer.

Sommeren 1893 ble resten av murarbeidet unnagjort, slik at det var klart for montering av overbygginga – sjølve brua – som skjedde vinteren 1893–1894. Jernkonstruksjonen var gjort monteringsferdig i Kristiania og ble frakta på jernbane fram til Freng på Brøttum. Så langt

var det ferdig sammenhengende skinnegang, men heller ikke lenger. Brudelene måtte losses der og legges på ei brygge som var bygd ved Mjøsa. Derfra ble jernkonstruksjonene frakta med lastebåt til Lillehammer. Sommeren 1893 kom det første lokomotivet til Lillehammer brygge. Det var bygget et provisorisk spor fra brygga og opp til jernbanelinjen, sør for byen. På dette sporet tøffet det aller første lokomotivet oppover og inn på Lillehammer stasjon. Den samme veien kom nok også brukonstruksjonene til Hunderbrua. I en kostnadsoversikt står det: Transport fra Lillehammer til Langsveen **pr. lokomotiv**, kr. 00,00. På denne strekningen var banen ferdig til anleggsbruk sommeren 1893.

Samlet veide transporten over 340 tonn.

Fullt ferdig kosta brua ved Hunder, – Langsveen Bro – nøyaktig 197.309 kroner og 36 øre.

For å nevne noen flere bruer og tall: Jernbanebru over Bagstadåa – Sagåa – kosta 5.900 kroner, over Kattåa 2.000 og over Musa 2.400 kroner, mens kulverten over Skansen-elva kom på vel 8.500 kroner.

NORGES STATSBANER.

Hamar - Sel-Banen.

W. ARDELING.

Gle. No. 69
94

27de januar 1894.

7
 I anledning af Hr. over-
 ingeniørens Skrivelse af 26de ds.
 meddeles, at vi af fastjellige slags
 spinnemateriel har her ved afde-
 lingen:

Seauville 1150 f. m. Spor.
 6 styk. sporevæder.
 5 " traller.
 8 " jordvogne.
 Kan ikke afgives for til Commerce.

Almindelig arbejdsbetimmegang.

Heraf har vi 24, 3 f. m., som straks
 kan afgives.

Arbødigst

Jens Brødh

Til
 Hr. overingeniøren! }

Bygdefolk på anlegget

Etter hvert som arbeidet med bana nærmet seg bygda, var det mange både fra Øyer og Tretten som fikk seg deltid- eller fast arbeid på anlegget. Mange som hadde hest, tok på seg bl.a. steinkjøring. Det skulle mye stein til, både til stikkrenner, underganger, grunnmurer til stasjonsbygg og til plattformer. Ellers var det mest graving og trilling.

En tretling, Hans Bjørnstad, var blant dem som fikk arbeid på anlegget. Hans var uvanlig sterk og det gikk gjetord om ham langt utenfor bygda. Fra et stykke lærer Kristian Nordtorp skrev om Hans, gjengir vi dette:

"Det var ikkje så greit å trille ei full-lasta bære med stein og jord etter ein planke, og det leie var at når det såleis var ein nykommer som skulle trille, så var det gjerne einkvan som leste skakt. – Det gjekk ikkje likare til enn at

Hans trilla av planken og bære armene på trillebåra rauk av. Da kom arbeidsformannen, Dahlquist, og brukte stygg munn. – Da hykte Hans seg ned attmed båra, strekte dei lange armene sine under båra og letta ho opp og bar ho ut på tippet og tømde ho. Arbeidskameratane vart ståande og berre glåme, men Dahlqvist kunne enda ikkje bare seg, men brukte enda meir kjeft. Da tok Hans og løfte Dahlqvist som han skulle vera ein bårsunge og bar han bort i fjellskjæringa like ved og sette han frå seg på ei hylle høgt oppi berget, og der laut han sittja til han bad om pent ver."

Vi tar også med navn på andre karer fra Tretten og Øyer som var med på jernbaneanlegget, kortere eller lengre tid. Noen var nok med på anlegget videre nordover dalen, men de fleste slutta om høsten, etter at bana var åpnet til Tretten.

Johannes Tronsen Stalsberg	Edv. Skyberg	Asmund Stavslie
Laurits Torsen Hageløkken	Ole A. Berg	Rudolf Andreassen
Anton Hansen Eriksbakken	Gustav Larsen Formo	Ole Granlund
Østen Olsen Glømmeødegården	Kristian Arnesen Myrum	Johannes Kristiansen
Mathias Olsen Solheim	Simen Torgersen Skarpjordet	Simen Botterudbekken
Anton Monsen	Peder Sletmoen	Anton Strangstad
Andreas Stenersen Trangrud	Kristian Jensen Ødegården	Ole Eriksen Dokken
Martinus Johnsen	Peder Engebretsen	Johannes Eriksen
Gulbrand Fransen	Nils Halvorsen	Ingmar S. Høibakken
Mathias Dokken	Emil P. Sparby	Mathias Torgersen
Ole O. Bjerke	Ole Johnsen Stalsberg	Kristian Jensen
Johan Karlsen Jutulstadhaugen	J. Nysveen	Mathias Lagetonsveen
Laurits Linderud	Peder Johnsen	Jan Emil Vikberget
Mathias O. Bjørnstad	Simen Eriksen	Even Johannessen Vedumsdalen
Anton Tr. Kolbu	Erik Lie	Martinus Linløkken
Johan Mathiassen	Søren O. Nordlisæter	Ludvig Pedersen
Anton Pedersen	Laurits Sandvikkleven	Olaus Johnsen Bergslie
Edvard Olsen	Kristian Olsen	Simen T. Bergsbakken
Otto Amundsen Berg	Karolius Bjerkestuen	Simen Erlandsen
Johannes Fransen Krukstuen	A. Moe	Olaus O. Lokvam
Sevald Marthinsen	Olaf Kristiansen	Chr. Johansen
Amund Olsen Skansen	Johannes Olsen Bygningen	Sevart Paulsrudmoen
Ole Ravnum	Alexander T. Rønningen	Karl Amundsen Stavslie
Sven Matias Eriksen	Jonas Stavslie	Johannes Andersen Sagstuen
Christian Hansen	Nils Halvorsen	Mathias Holen
Johan Ingebretsen	Johannes Johansen	Kristian Johansen
Olaf Kirkhaugen	Johannes Kraabøl	

Grusing av spor 1 Lillehammer st., 1894.

Utlånt av GLT.

Ingen jernbane uten telegraf

Etter at skinnegangen var på plass kunne utkjøring av telegrafstolpene ta til. Stolpene var barka, høvla og tjærebredd. På hele strekningen fra Hamar til Tretten gikk det med 1.800 stolper, satt opp med femti meters mellomrom. På hver tjuende stolpe var det satt på et lite skilt som anga kilometer-avstanden fra Kristiania. Det ble brukt to typer telegraftråd, – en for morsetelegraf og en for signalklokken for togmeldinger. I alt gikk det med 15,7 tonn tråd.

På stasjonene fra Hamar til Tretten ble det montert 15 morsetelegrafapparater, 26 signalklokker og 1 – ett – telefonapparat. Mens hele kommunikasjonsanlegget, – med stolper, tråd og utstyr, arbeidslønn – alt inkludert, kom på snautt 24.000 kroner, kosta det ene telefonapparatet kosta 75 kroner og åtti øre. Mye penger den gangen, da timelønna var ører og ikke kroner.

Stasjonsbygningene

Alle stasjonsbygningene på Hamar–Sel-banen ble tegnet av arkitekt Paul Due. Due var utdannet i Tyskland og hadde praktisert i USA i mange år. Han kom tilbake til Norge i 1865 og ble arkitekt ved Norges Statsbaner. Han fikk nok en del kritikk for stasjonsbyggene på enkelte steder, – de var ikke helt i stil med byggeskikken på stedet. Lillehammer stasjon er bygget i typisk engelsk stil.

I 1870-åra dro mange øyværing over til Østerdalen på tømmermannsarbeid. De var med på å sette opp stasjonsbygninger langs Røros-banen. Men det ser ut til at de ikke fikk være med på tilsvarende arbeid i heimbygda. Det var Strømmen Trævarefabrikk som bygde opp de fleste stasjonsbygningene her, – kanskje alle. Kostnadene lå på omkring 11.500 kroner for stasjonsbygningene på Fåberg, Hunder, Øyer, og Tretten, mens praktbygget på Lillehammer kom på 37.900 kroner. Flere av vokterboligene ble ikke ferdigbygget før etter at bana var åpnet.

Ansettelse av betjening

Den nye banestrekningen – fra Hamar til Tretten – måtte sjølsagt ha betjening både på stasjoner, ute på linjen og på togene. Den 8. november 1894 – en uke før banen ble satt i vanlig drift, kom de ansatte til sine nye arbeidsplasser. Fra 15. november skulle to tog ekspederes i begge retninger, utenom eventuelle ekstratog.

Av de første som ble ansatt var:

Stasjonsmestere:

Furnes: H. Blegen.
Brumunddal: Ø. H. Giltvedt.
Moelven: K. Egeberg.
Ring: T. Slaaten.
Brøttum: O. M. Steen.
Bergseng: N. B. Berg.
Lillehammer: N. Amundsen.
Fåberg: A. J. Stauch.
Hunder: G. A. Jørgensen.
Øyer: A. Hensvold.
Tretten: Trond Larsen.

Overkonduktører:

H. G. Guldal, Hilmar Nilsen, A. Jensen og O. N. Lund.

Underkonduktører:

Chr. Olsen, O. Hoelseth, O. Marthinsen og O. Lorentsen.

Telegrafkyndige stasjonsbetjener:

M. Udgaard, Johs. Alhaug, P. H. Arnestad, N. E. Holland, O. M. Rønning, Edv. Nordhagen og S. I. Moe.

Stasjonskontorister:

H. Stenersen og S. Østbye.

Pakkhusformenn:

A. Klippen og M. Bredesen.

Sporskifter:

Hans Evensen.

Baneformenn:

N. Steen, H. Bjertnæs, M. Nilsen, N. Olsen, A. Sørensen, L. Larsen, A. Thoresen, S. K. Aas, L. Andresen, A. Mikkelsen, J. Hoverud, B. Baltzersen, A. Samuelson, Johan Pehrson og G. Olsen, som alle tidligere hadde vært banevoktere, og baneformann O. Lyftingsmo.

H. M. Kong Oscar IIs tale på Tretten ved jernbanens åpning den 25. september 1894.

Jeg hilser eder alle, mænd og kvinder, der er samlede om mig i dette høytidelige øyeblik. Meget længe, ja jeg maa sige alt for længe, har det jernbaneanlæg ladet vente paa sig, der fra nu af forbinder denne bygd med landets øvrige dele ved den nye tids bedste og hurtigste samfærdselsmiddel.

Nu endelig er den dag kommet, da jernbaneskinnen er fastspigret ved Losnas strandbred, og dermed har Gudbrandsdalen, denne skjønne "dalenes dal" i Norge, faaet sit berettigede ønske opfyldt.

Jeg har indfundet mig her iblandt eder for at glæde mig med eder og for at indvie den nu af mig for første gang befarede bane, som inden kort tid vil blive aabnet for almindelig trafik. Jeg er kommen for ogsaa at uttale min tak for de ofre, som af kommunerne ere bragte til fremme for det store og vigtige foretagende, og for at uttale mine varme ønsker for at alle de forhaabninger, som dertil ere knyttede, maa gaa i rig opfyldelse til held for bygden og dens befolkning.

Det ske!

Bana åpnes til Tretten

Den offisielle åpningen av jernbanestrekningen fra Hamar til Tretten skjedde den 25. september 1894. Det var en stor festdag både i Hedmark og Oppland, men kanskje aller størst i Lillehammer, Fåberg og Øyer. Flagg vaiet fra alle flaggstenger, – unionsflagget. Men presten Ullsten heiste det rene norske på Øyer prestegard. Med på åpningstoget var Kong Oscar II og kronprins Gustav og en rekke andre autoriteter. Tusener var møtt fram på endestasjonen for å oppleve festligheten. Om kvelden returnerte toget med de kongelige til Lillehammer, der det var festmiddag i lokomotivstallen.

Etter den offisielle åpningen gikk det knapt to måneder før bana kunne settes i vanlig drift, og Øyer og sørdalen hadde fått en ny forbindelse med den store verden. "Trainet" var kommet ...

Timetabel for Kongelige Extratog mellom Christiania O. og Tretten

Kilometer.		Kilometer.	
Miljøer	Christiania O.	Fra	Tretten
Tirsdag den 25de September 1894.			
Christiania O.—Tretten.			
3.3	4	Afg. fra Christiania O.	Kl. 9.00
5.4	11	anb. til Øyer	9.00
7.5	—	afg. fra Øyer	—
3.4	18	—	—
5.1	21	—	—
3.4	22	—	—
3.4	30	—	—
8.3	30	anb. til Kjøfoten	—
—	—	afg. fra Kjøfoten	—
45	—	posttog Tretten	—
12.4	67	anb. til Dal	—
5.1	—	afg. fra Dal	—
5.1	92	anb. til Ben	—
5.1	—	afg. fra Ben	—
—	68	anb. til Eidsvold	—
—	—	afg. fra Eidsvold	—
7.1	75	posttog Namsø	—
8.4	84	—	—
12.5	92	—	—
4.5	102	—	—
4.4	114	—	—
6.4	119	—	—
1.0	120	anb. til Hamar	—
7.1	133	anb. til Furnes	—
8.1	140	anb. til Brunndal	—
8.4	—	afg. fra Brunndal	—
—	134	anb. til Veldre	—
8.4	153	anb. til Trondheim	—
3.8	156	anb. til Mosjøen	—
7.5	160	anb. til Brønnøysund	—
8.1	160	anb. til Brønnøysund	—
16.1	175	posttog Brønnøysund	—
9.5	184	anb. til Lillehammer	—
—	—	afg. fra Lillehammer	—
7.5	192	anb. til Fåberg	—
—	—	afg. fra Fåberg	—
6.1	197	anb. til Hauger	—
—	—	afg. fra Hauger	—
6.4	203	anb. til Øyer	—
—	—	afg. fra Øyer	—
11.1	214	anb. til Tretten	—
Tretten—Lillehammer.			
11.4	11	Afg. fra Tretten	Kl. 4.30
5.4	17	posttog Øyer	4.45
4.4	22	—	4.50
7.4	30	anb. til Lillehammer	5.03
—	—	afg. fra Lillehammer	5.20

Anm. Tog No. 23 seks dets Dag seks paa Dal Kl. 10.45. Fas. senest.

Åpningstoget med kong Oscar II på Lillehammer stasjon 25. oktober 1894.

Utlånt av GLT.

Kilder:

Jernbanemuseet, Hamar

Lillehammer Tilskuer (1890–93)

Jernbaneavisen (1894)

Ola Matti Mathisen, GLT (1984): "90 år i dag siden jernhesten kom"

Kr. Paalsrud: "Et bygdesentrum blir til"

Kirkebok for Øyer 1878–1893

Skriftlige opplysninger fra Johs. Rusten, Steinar Skåden og Per Leif Rusten

Fra en reise på Hamar–Trettenbana i 1894

Like før jernbana ble åpna for alminnelig trafikk høsten 1894, foretok en jernbanemann en "reise" på den nye banestrekningen fra Hamar og nordover. I en artikkel i "Jernbane-avisen" 15. oktober s.å. forteller han om sine inntrykk. Deler av artikkelen gjengis her i en litt nyere språkdrakt:

Fra Hamar til Losna

"– For annen gang er jeg oppe på Hamar, for om mulig å få et lite blikk av det nye jernbaneanlegget, som ser mørkt ut med hensyn til framkomsten.

Første dagen kom jeg ingen steder. Neste dag var jeg oppe før hanegal, men slapp ikke ut av hotellet før hotellfrøkenen var stått opp. Formodentlig var hotellverten redd for at morgenfuglene blant de reisende skulle etterlate for mange ubetalte regninger. Omsider slapp jeg da endelig ut, fullstendig tidsnok. Toget som var ventende, med stein til muringen ved bryggen, kom ikke før bortimot 11-tiden. Tiden gikk imidlertid fort; været var vakkert og Hamar-omgivelsene skjønne.

I tillegg kom, at jeg allerede tidlig på formiddagen, stiftet bekjentskap med en særdeles hyggelig reisekamerat. Det var snekkeren Nils fra Strømmens Trævarefabrik. Av patriotisme hadde han for noen dager sia, reist fra Losna og heim for å stemme i Valgmansvalget og nå var han på tilbaketur. Nils mente at fram skulle vi, – og knyttet opp den store sekken sin og tok fram en "skjæppepose" med nøtter og likeså en med epler. Humøret steig, og før vi visste ordet av det "blæste Maskinen i det Fjerne, saa det ljomede i Aasen".

På maskinen traff jeg gamle kjente og alt så lyst ut, men hvor langt får vi skyss? Nei, ingen visste noe sikkert, – en fin timetabell. Ett blikk på Hamar, og så avsted. Hamar gamle stasjon, som er utgangspunkt for den nye bane, er ikke akkurat noe imponerende syn. Den gamle trebrakken, sammen med det øvrige arrangement og utstyr, tok seg ut som gutten som hadde tatt på seg farens klær. Men vi får huske på at Rom

ikke ble bygget på en dag. Om ca. halvannet år vil Hamar få en stasjon ved sida av den gamle, – en stasjon som svarer til dagens behov. For å få den nye linje ført fram gjennom byen, har det vært betydelige hindringer. Innseilingskanalens gamle brygge måtte flyttes, og masse for baneleiet måtte fylles opp langs stranda.

(Så begynner reisen. Skribenten forteller om alle stasjonene og områdene mellom fra Hamar og nordover. Vi må her begrense oss til noen utsnitt.)

Furnes. – Bygget i villastil, noe enkel i tegningen "tager denne 3die Klasses Stationsbygning sig godt ud ved Siden af sine smukke i norsk Stil byggede Udhuse – overgaa enhver af mig tidligere seet."

Brumund Stasjon. Ved denne stasjon kan en regne med betydelig trafikk, da der i nærheten finnes flere møllebruk, sagbruk, ølbryggere og brenderi. " – med Begeistring fremviste Nils det Arbeide han der havde været med at udføre – den smukke Stationsbygning."

Ved **Veldre** betydelige skjærings- og fyllingsarbeider. Det storartete veianlegget, og stasjonens maleriske beliggenhet tiltrekker seg oppmerksomhet.

Passerer stasjonen **Tande**, 27 kilometer fra Hamar, 186 meter over havet.

– Etter å ha passert Moelvens prektige "2 Spænds Jernbro", kommer **Moelven stasjon**. – Ingen vet om noen maskin skal komme nordfra de første åtte dager. "Vær tålmodig," sier Nils, håpefullt, "frem til Losna skal vi, og det idag, – får ikke hjelpe om vi tar litt av natten til hjelp," la han til. Nils' beregninger slo ikke feil her heller. En ung, meget forekommende mann – en materialforvalter – tilbød dressinskys. Deretter kunne jo lykken føre oss i nærheten av 3. avdelings grusmaskin. Klokken er allerede 5, før avreisen kan skje.

Passerer **Ring** og **Brøttum** stasjoner. – Banen følger hovedveiens retning til gården Korsviken, bøyer så vestover, passerer Hundskjolds Teglverk, – går videre i samme retning ned mot Mjøsa, følger Mjøsstranda, byr på herlig utsikt over Birilandet, med Mjøsa på den ene side, og den storslagne, vakre bygda Sletting på den andre, kjører gjennom en tunnel og er straks etter inne på **Bergseng** stasjon.

Her møter vi grusmaskinen, som vi lenge har speidet etter. Den tar oss nå videre med til Lillehammer.

Lillehammer stasjon må vel med sin vakre beliggenhet og herlige utsikt, samt elegante, muret stasjonsbygning regnes som en av de vakreste i vårt land. Denne stasjon har et mer luksuriøst ytre og utstyr i det hele tatt enn de øvrige, og har elektrisk lys. Bygningens størrelse ansees av enkelte for å være noe knapp. Uthus, vanntårn, lokomotivstall og vognremise var alt sammen tidsmessig og prektig.

Fra Lillehammer passerer linjen en mindre bro over Mesna elv og er nå på oppstigningens høydepunkt, fortsetter så i gunstig terreng langs Lågens østside med fall på 1 på 100 ned mot dalen. Etter å ha påbegynt en lengre stigning på 1 på 80, når vi Fåberg stasjon.

Fåberg stasjon, med hyggelig beliggenhet ved Lågen. Inntil veien Gausdal–Losna (Tretten) blir omlagt, blir Fåberg utgangspunktet til Gausdal.

Linjen fortsetter langs Lågens østside til den har passert

Hunder stasjon. Mellom Hunder stasjon og Hunderfossen føres banen over til Lågens vestside på en større 5 spenns jernbru med gangsti på siden, følger så i gunstig terreng til Øier stasjon.

Øier stasjon, rett over for Øiers hovedkirke på østsiden, har livlige omgivelser og vil etter inntrykket å dømme påregne ikke ubetydelig trafikk. Ved Øier stasjon bygges for tiden en trebru (?) for å knytte øst- og vestsiden sammen. Fra Øier fremdeles på vestsiden – vesent-

lig gjennom skogtrakter, går linjen frem til endepunktet Tretten.

Tretten. Denne stasjon ligger inne i tykk skog ved Losnavannets nedre ende, vil også innen kort tid bli sammenbundet med Lågens østside ved en trebru (?), som er under bygging.

Den nye strekning – unntatt strekningen Fåberg–Tretten, på grunn av de betydelige stigninger, og de mange kurver "deriblant flere skarpe" – ikke blir blant de letteste å trafikkere.

Linjen er forøvrig bredsporet – av 2. klasse – således forsynt med skinner, veikere og lettere enn ved hovedbanen.

Den nye linje går ikke, som nærmest ventet med tanke på det fruktbare Hedemarken, gjennom åker og eng. Heller ikke gjennom det livligste eller vakreste strøk. Men det som hever stemningen mellom Hamar og Lillehammer er den, bare stykkevis avbrutte, utsikt over Mjøsa med mektige omgivelser og blånende fjell i bakgrunnen. Likeledes må de trakter av anlegget som går gjennom Gudbrandsdalen – unntatt strekningen Lillehammer–Fåberg, og i særdeleshet den over ekserplassen Jørstadmoen, Gausdal og Lågen, som bukte seg i daldypet, og lengre oppe Hunderfossen og Langsveen bru, samt utsikten over Øierbygden, sies å være mindre interessant, – ville og ensformige.

Foruten Lillehammer stasjon, som er 1. classes, Brumund og Moelven som er 2. classes, er alle de øvrige 3. classes. Plattformene er her over alt de sedvanlige grusplattformer.

Ved tanke på stasjonene og Strømmens Trævarefabriks vakre arbeide, husker jeg igjen på Nils, som jeg nesten ikke så etter Lillehammer. Jeg håper Nils fremdeles arbeider ved jernbanen der oppe og sender ham min takk for behagelig følge og oppmuntring i gjenvordighetene. Men du vet Nils, til Losna kom verken du eller jeg den dagen."

I måneforskningens tegn

"Tretling" ble satt til å utføre svært krevende sveisearbeid på den amerikanske månebil.

Milton Jørgensen heter han – er bosatt i Wisconsin – har djupe røtter fra Nord-Tretten – og er glad med oss over nærkontakt med slekt og venner herfra.

I nyttårsbrev til en kjenning i redaksjonen skriver han med gammelkoselige ord og uttrykk blant anna: "Tenkte det va på tide at E takka for "I gamle fotefar" nå. Det va så artig å læsa om Kristian Nyhågån. Jammen du, på detta bildet var'n Kristian temmelig lik ho bestemor Lisabeth!

– Han ringte han Ole Glomstad noen dågå sea. Han sa døkk hadde fått ørlite snøg nå – og det er bra. Det er godt å få væte tå ehårt slage. Ja, når Ole var her så hadde vi mange gode tier – og så prata vi på mye og mangt. En dag så peika E på Månen – så sa E: Veit du Ole, der er en liten bil oppå der som E ha gjort lite arbe på. Så fortalte E han om det. E hadde itte teinkt meir over det, men når han Ole ringte så sa'n at E borde skrive en artikkel om det. Kanskje det vart alright om Tretlingan skulde få lidt Kredit for det au, ha-ha. E e itte god nok til å skrive slikt, men E kan nå prøve – er det alt for gale så må du rette på det.

P. S. Johan – han Ole sa kanskje døkk vilde trykke detta en gang. Døkk kan gjera det døkk vil, men da må døkk fortelja om mine djupe røtter i Norge."

Og det gjør vi så hjertens gjerne: Milton Jørgensen er født i Amerika i 1921 av foreldre Johanne og Malvin Jørgensen.

Besteforeldra hans på morleia var Anne og Edvard Glomstadhaugen fra Nord-Tretten. Edvard døde fra kona og 9 barn ved juletider i 1909. Anne emigrerte til Amerika i 1916 sammen med de 4 yngste barna sine. De 5 eldste, deribrant Johanne, mor til Milton, var reist over 4 år før.

Milton Jørgensen t.h. sammen med kona Rut og sønnen Jimmy.

Bestemora på farssida var og nord-tretling. Navnet hennes var Lisabeth Olsen, bosted Ledumshågån. Ho var søster til Kristian Nyhågån, omtalt i forrige nr. av I gamle fotefar.

Lisabeth la Atlanterhavet mellom heimbygda og det nye landet sitt i 1893 – 17 år gammel.

Artikkelen til Jørgensen er ordrett gjengitt.

Måne-Bilen

Jeg arbeide på Trane Kompani i La Crosse Wi. i Næsten 40 år – ifra nov. 1942 til sept. 1982. Jeg var i Militair fra sept. 1943 til Januar 1946. Jeg var i Filippinerne med 25nde Infantry Division for næsten 1 år. Når krigen vart slutt så måtte vi til Japan for ei kort stund førend vi kom hematt.

Trane Kompani er et Air-Konditioning Fabrik, og det er bare 1/2 timers kjøring fra her, så det var flere av oss som arbeide der – og vi gjorde byte om kjøringa. Jeg sveiste aluminium fra 1956 til jeg slutta jobben.

Så var det en gang vi fikk en kontrakt fra U.S. Airforce og i forbindelse med NASA. Da vilde dem ha med sig en liten bil til månen så dømm hadde no å kjøre ti. Det var General Electric kompani som hadde mest å gjere med det, men vi måtte sveise al den aluminiumgreia. Det vi gjorde hadde vist å gjerra med å kontrollere Olje-

temperaturen i riggen. Denna bilen kalte dem "Moon Rover". Det blir vel Måne Vandrør på Norsk. Ja, dem (astronautene) brukte nå den så dem greidde å komme rundt på Måne-skapa. Vi visste itte hå stor denna bilen var, men vi hadde den trua at den måtte ligne på en Jeep.

Det var også en som hette Arthur Ruud som sveiste, vi syntest det va medsom konstigt at døm vilde ha 2 norskerer på Jobben, ha-ha. Vi visste itte hå det skulde bli tå detta vi gjorde fordi det var TOP SECRET.

Men den riggen er nå opi Månen endda – så er det noen av døkk som reiser opi der så må døkk besikte den. Vi måtte stemple alt som vi sveiste, du veit døm måtte ha noen å sette skjylda på damma om någgå gik gale.

Så visst døkk ser stempil # 22 så er den min!

Milton

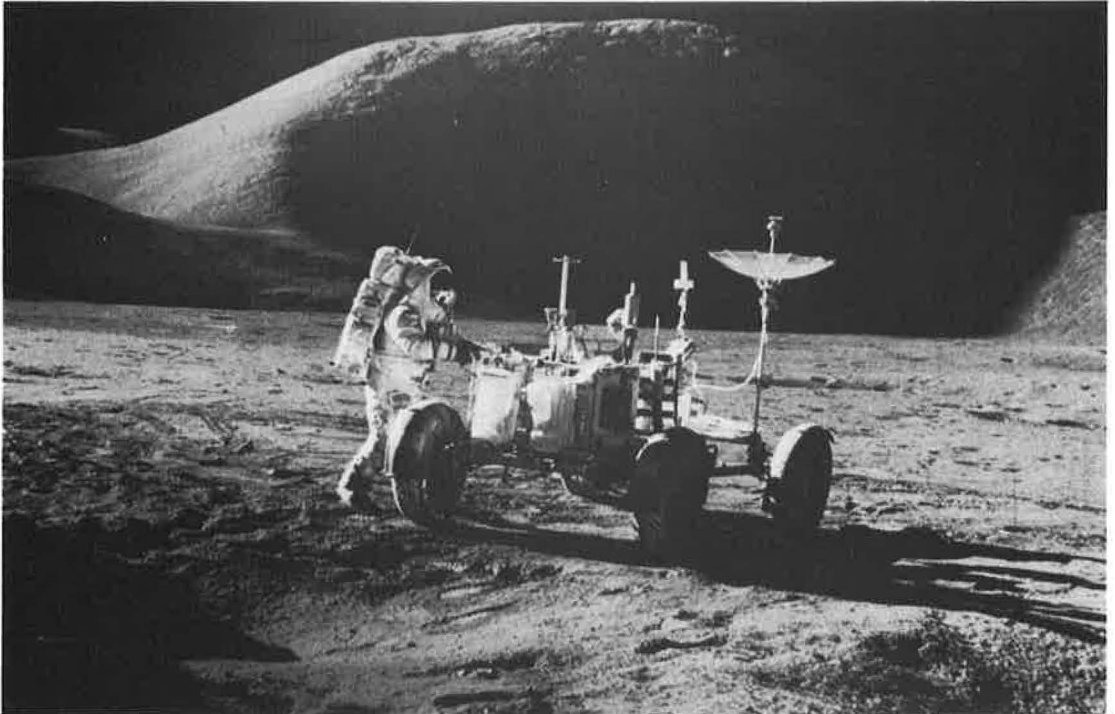

Foto utlånt av Johannes Nermo sen.

Ola T. Rybakken:

"Fly-sle' an"

– og litt om vintertransport til Hornsjø høgfjellshotell for 50 år sia.

I 1930-åra var Hornsjø seterhotell – som det het – stengt vinterstid, unntatt i påskehelga. Men etter at Elisabet og Albert Wedum overtok i 1938 – og det ble høgfjellshotell, ble vintersesongen utvida og starta allerede i februar.

Den tida gikk all transporten til Hornsjø innover fjellet fra Lisetra. Det var ingen brøyta bilveg den gangen, og både gjester, bagasje og nødvendig utstyr og forsyninger til hotellet måtte kjøres med hest og slede den lange vegen innover fjellet. Det kunne av og til være hardt, både for hest og kjørekar, med blåst og snøføyke innover snauffjellet, og med høge snøfonner på tvers av vegen. Men også praktfulle vinterdager med høg himmel og strålende sol over alle vidder.

Etter noen år ble transporten til hotellet lagt om, – i alle fall det meste. Gjestene og den vesentligste varetransporten kom fra Lillehammer med bil til Nordseter og derfra med hest og slede til Hornsjø. Mange kilometer kjørelengde ble spart på hver tur, – og det betydde ikke lite.

Men fortsatt var det nødvendig transport som gikk om Lisetra. Både eierne og betjeningen hadde tilhørighet til Øyer, og all posten til hotellet kom til Hunder, så noe trafikk var det stadig også fra Lisetra.

Johannes Nermo forteller at det ble kjøpt to tre reinsdyr fra Lom, som ble brukt til post og annen lettere transport. Reinsdyra var populære både blant gjestene og andre, og noe nytte gjorde de. Men hvordan det var eller ikke, to av

dem kom seg laus og rømte. Og hvor det ble av dem fikk de aldri rede på.

Men det dukket opp en annen mulighet, –

"Fly-sle'an"

Johannes Nermo og Albert Wedum hadde hørt at det borte i Valdres ble brukt noen motoriserte "kjøregreier", – flysleder – til transport inne på fjellet. Dette måtte undersøkes. De reiste over til Valdres, og fikk bli med på en tur, – i stor fart innover vidda. Oppglødd over kjøretøyet og det de hadde sett dro de heim, – og la planer. De ville få bygget noe lignende, – et motorkjøretøy på ski, trukket med propell.

Hvem skulle de få til å ta på seg bygginga? De ble fort enige om å spørre Ivar Bræin, byggmester og altnuligmann på Fåberg. Og det gikk greit, han svarte ja, og ikke lenge etter var arbeidet i gang. De fikk kjøpt en gammel bilmotor, men alt det andre ble konstruert og bygget på Ivars verksted på Fåberg. Det var nok enkelte vanskeligheter underveis, – blant annet holdt kjøretøyet på å fly gjennom veggen ved første start innendørs.

Men så kom dagen da kjøretøyet kunne hentes. Det ble transportert på slede opp til Lisetra. Der foregikk de siste justeringene og finpuss. Det var spesielt to problemer: Stabilisering av propellen – som også var håndlaget, og hellingsvinkelen på motor og propellaksel. Ved de første prøvene ville kjøredningen ha en tendens til å lette fra bakken. Det måtte til et par dagers arbeide der på Lisetra før fly-sleden kunne tas i bruk.

Fly-sleden hadde en kabin med plass til fem passasjerer pluss "piloten". Sjelve kabinen var klædd med finér. Tre seter var plassert etter hverandre med plass til to på hvert sete. Runde "kuøyer" på sidene med celluloid utgjorde vinduer. Styreskiene var utført i bjørk, ca. 25 cm breie, med skikkelige skibretter foran.

"Fly-sle'an" kom aldri til å bli brukt i den daglige transporten til hotellet. Den var for kostbar i drift til det. Bare på en tur til Hornsjø gikk det med bensin for 25 kroner, og det var mange penger den gangen. Men den gikk mange turer ellers, blant annet med post, men kanskje mest på private turer.

Kjøreruta innover fjellet måtte legges over myrstrekninger, flater og vatn for å unngå bratte kneiker. Således kjørte de like oppunder Lienden, videre bortover og over Øvre Moksjøen, på innsida av Høgåsen over Langmyra, Koltjønnet og til Hornsjø.

Etter krigen fikk kjøretøyet ny motor – en 4-cylinders, brukt flymotor. Likeså ble propellen erstattet med en ekte flypropell. Det hjalp. Hastigheten økte betraktelig. En tur fra Lisetra til Hornsjø gikk unna på 10–12 minutter.

Nå er det snart 50 år sia "fly-sle'an" var i bruk. På Lisetra står fortsatt styreskiene, og etter det jeg har hørt finnes også andre deler av kjøretøyet bevart i Øyer. "Fly-sle'an" var en original, – det fantes ikke maken.

Kunne det vært en idé å fått den rekonstruert og gitt den en plass f. eks. på Kjøretøymuseet på Lillehammer?

Johan Stalengen:

Historia om en Harley Davidson

Det var en vakker sommerdag på Tretten året 1928. Det var kunngjort at det skulle være danse-moro på "Purkeskinnet" på Musdals-setra.

Jeg vanket mye isammen med Kristian Sagmoen den tida. Kristian hadde da en Harley Davidson motorsykkel, og han spurte om jeg ville sitte på, så skulle vi ta en tur dit.

Ja, det ville jeg gjerne, og vi la i vei oppover Musdal, og om ikke lenge ankom vi "Purkeskinnet", hvor trekkspillens toner ljomet ut over setergrenda. Dansen gikk så det suste av spreke ungdommer som trødde både reinlender og masurka. Vi ble der utover natten, men vi reiste nedover igjen før det var slutt.

Da vi var kommet så langt som til høyløa til Gunder Sagmoen, stoppet han sykkelen, og vi satte oss på en staur på "Krakkvolden". Så spurte han meg om jeg ikke hadde lyst til å kjøpe sykkelen hans.

Etter at vi hadde pratet en stund ble vi enige om prisen, og jeg kjøpte sykkelen. Jeg fikk den for kr. 400,-, for den var jo gammel, og 400 kroner, det var mye penger det, den gangen. Jeg husker ikke akkurat årsmodellen, men tror det var 1921-modell.

Ja, så kom det som måtte skje. Jeg skulle jo ha med meg sykkelen hjem. Jeg hadde aldri tatt mine fingre i et motorkjøretøy.

Kristian fortalte meg hvordan jeg skulle starte og stoppe den. Jeg satte meg på sykkelen og la i vei, og kjørte så langt som til Stavområdet og tilbake, og det gikk jo bra.

En dag senere måtte jeg til Lillehammer for å få attest på at jeg kunne kjøre sykkelen. Den gangen var det Winter Jakobsen, som var sakkyndig, jeg skulle treffe. Dagen kom, og vi traff hverandre ved Langset Pensjonat.

Jakobsen satte seg på bagasjebrettet og vi kjørte noen runder oppetter Mesnalivegen.

Han skrev ut et kort til meg, og jeg betalte kr. 10,- for kortet, som jeg ennå har liggende.

Sykkelen var på 1000 kubikk (ccm) og brukte 1 liter bensin på mila, – så den ville ha mye

drivstoff, men så gikk den på høggr sjøl om det var bratte veier. Sykkelen var meget god, den. Jeg solgte den igjen i 1929, for samme pris som jeg hadde betalt for den, kr. 400,-. Den som kjøpte den av meg var Ottosen på Lillehammer. Senere solgte han den igjen til en konduktør ved N.S.B., som satte på den sidevogn. Hvor den er i dag vet ikke jeg, men hadde den vært tilgjengelig i dag, tror jeg at den hadde vært et unikum og av stor verdi.

Kr. Sagmoen hadde veldig mange kjøretøyer, mest biler, og flest Ford'er.

Dette er min historie om at jeg også har hatt litt av et kjøretøy engang i mitt liv, – en Harley Davidson, 1921-modell, eller kanskje var det 1919-modell?

Skjema nr. 209.

Kvittering.

for erlagt avgift for førerprøve og førerkort.

Hr. Johan Stalengen

for prøving til førerkort for motorsykkel kr. 10,-

ny klasse "

off. personbef.

fornylse av førerkort.

Lillehammer den 30 19 28

R. Winter Jakobsen
politileder.

Krukhaugkaran. Fra venstre: Ole, Bernt, Mathias, John, Leif.

Ludv. Hjelmstadstuen:

Krukhaugkaran

Et eksempel på godt søskenforhold mellom 5 brødre som levde i harmoni på sitt fødested fra vugge til grav.

Nå er Krukhaugkarene borte, men minnene om dem vil leve videre. Det var noe særskilt ved disse karene. Ikke så at de var anderledes enn anna folk, men måten de levde på, og måten de tok livet på.

Deres foreldre var Johan Johansen, født Sagstugun i 1848, og Karen Olsd. født Eldhusveen i 1853.

Etter at de vart gifte på 1870-tallet, meldte spørsmålet seg om et sted å bo. Da husmannsfolka som bodde på Krukhaugen reiste til Amerika på den tida, vart plassen ledig, og da tok de sjansen på å begynne som husmannsfolk der.

Etter som årene gikk, økte barnefokken til 10,

derav ei jente, men både jenta og to av guttene døde som barn.

Den eldste sønnen, Johannes, giftet seg med ei jente fra Klævamoen, og flytta fra Krukhaugen. En annen av brødrene, Kristian, vart gift med datteren på nabobruket, Tandløkken, og flytta dit.

Nå er det att 5 karer, som vi skal prøve å følge gjennom livet.

Da Ole, som var den eldste av de som var att på Krukhaugen, skulle ta over, fikk han kjøpt bruket av Amund Tande, den 23/11 1908, som sjølstendig bruk.

Mor deres, Karen, gikk bort forholdsvis tidlig, mens far Johan levde i mange år etter att sønnen Ole tok over Krukhaugen. Etter att mor deres gikk bort, og deres eneste søster var død, vart det att fem brødre om alt arbeide både ute og inne. Men det var nok ingen som kunne merke noe om att det bare var mannfolk der, for slik orden både ute og inne skal man lete lenge etter, – rent og pent var det overalt.

De satte straks i gang arbeidet med å dyrke opp det som var att av jord som kunne dyrkes, det var ikke att en flekk som ikke var brukt. Snart satte de i gang med å bygge nytt fjøs, muret av gråstein, med gjødselkjeller, som etter datidens forhold var et bra hus.

Etter som tida gikk, og det ikke var att mere jord heime, gikk de i gang med å bygge opp att setra, som en gang i tida hadde tilhørt Krukhaugen, men som da var nedlagt.

Den lå like ved setra til Klæva, men de syntes at den var for mye innestengt av de andre setrene på Brendlia, og de ville heller ikke sjenere de som var der før. Derfor fikk de utvist et ganske stort jordstykke lenger inn, som før var kalt Flatsæter, et navn som nå antagelig er glemt.

Der gikk de straks i gang med å sette opp gjerde og nydyrking. Dette jordstykket fikk de i sin brukertid dyrket opp, det meste med håndkraft. Attåt dette bygde de pent beboelseshus, og en stor høylåve. Før dette hadde de anskaffet seg hest, som var til god hjelp med steinkjøring og høykjøring heim fra setra om vinteren.

I sine yngre år var nok noen av dem ute på forskjellige akkordarbeider i sommerhalvåret, og noe skogsarbeid om vinteren. Men sjelden lenger unna enn at de gikk heimatt til Krukhaugen om kvelden.

På deres eldre dager var det nok Krukhaugen som var deres arbeidsplass. Vi hørte aldri det var noe krangel, hverken om arbeid eller andre ting. Hver av dem hadde sin jobb å passe. Ingen var sjef, og ingen underdanig. For slikt samhold blant 5 brødre, som gikk så godt sammen hele livet, er noe enestående. Alle var ivrige sportsfiskere, og de hentet mange mid-dager heim fra Moksa om sommeren.

Ole, som stod som eier av bruket, hadde ansvaret for fjøset, og Leif hadde matstellet inne, og der var det heller ikke mye søl. Etter måltidet vart alt vaska rent til neste gang. Bernt og Jon hadde sine oppgaver ute ved gardsbruket, og Mathias var en slags altnuligmann, med forefallende arbeid som snekring og forskjellige reparasjoner, samt det vesle som var av regnskap den tida. Økonomisk hadde de det

også bra etter forholdene den tida, og er et godt eksempel på at ved forsiktighet og god planlegging kan det gå bra.

Det var en egen atmosfære å komme inn hos disse karene en efta etter arbeidstid. De satt der på hver sin stol og røkte sin pipe, og var så fornøgde med tilværelsen at det kunne virke godt på hvem som helst. Ingen klaget. Og når Mathias kom med en god replikk fikk alle seg en god latter.

På sine eldre dager var 2 av brødrene hos sin bror Kristian, som var svært plaget av astma, og hjalp ham med innhøstingen. Et eksempel på godt samarbeid.

Som før sagt, er Krukhaugkarene borte nå og hviler trygt i sin grav på kirkegården. Heller ikke den siste tida var de til plage for noen. De døde alle på sitt kjære hjemsted Krukhaugen, og vart gravlagt i all enkelhet.

De opplevde alle en ganske høg alder.

Ole døde i 1971, 89 år gammel, Bernt i 1972, 84 år, Leif i 1978, 79 år, Jon i 1979, 83 år, og Mathias i 1985, 93 år gammel.

Krukhaugen er overtatt av en yngre slektning, og er fortsatt i drift.

Krukhaugen.

Erik Olsen fra Gurisveen

Ledighet skulle ikke bli noe tyngende begrep for unggutten fra baksida mellom Øyer og Tretten, som med beskjedent håndverksutstyr over aksla dro fra bygda for å søke arbeid.

Men så manglet han heller ikke hverken evner eller trang til å gjøre gagns arbeid.

I denne artikkelen, som barnebarnet Severin Theodor Sverre har skrevet, møter vi småkårgutten i liv og virke. Ikke bare med potetgrevet heime hos foreldrene, men og som den vidkjente bygmester han ble.

Oslo, den 5. juni 1931

Til mine Barn

paa Bedstefar, Bygmester Erik Olsens,
100 aars Fødselsdag.

Bedstefar blev født i Øier i Gudbrandsdalen 5. juni 1831. Hans far var mindre gaardbruger og bodde det meste av sin tid paa en liten høitliggende gaard "Gurisveen" (Lønhaugen) hvor Bedstefar levde i sin barndom.

Fra han var 14 aar gammel har han forsørget sig selv. Sin første indtægt fik han av et litet jordstykke som han fik overlatt hvor han som oftest satte poteter og bearbeidet saa godt at han fik bra utbytte. – Han begyndte tidlig at bruke øks og sag og andet verktøi, saa han blev snart en dygtig tømmer-mand og snekker.

I 1850 reiste han fra Gudbrandsdalen og tok landeveien fatt med verktøikisten paa nakken. Han fik vel sitte paa med en kjører stykkevis og da han kom til Eidsvold fik han og kisten plass paa en grusvogn, idet hovedbanen da var under bygning. Han reiste først til Grimstad, senere til Skien og op i Telemarken, hvor han som bygmester paatok sig at bygge Sauland kirke. Senere kom han til Arendal og endelig

Erik Olsen.

til Drammen. Han var ogsaa en tid paa Ringelike og bygget da husene paa gaarden Berg. Han drev i disse aar som tømmermester og bygmester, dels for egen regning og dels under andre mestere. I Drammen bygget han flere større og mindre huser og her lærte han avdøde Grosserer Anders Kiær at kjende og var det ham som fik Bedstefar til at flytte til Fredrikstad, hvor han i 1860 bygget Grosserer Kiærs villa "Bellevue" og hans store nye sagbruk. Allerede før dette hadde Grosserer Kiær en gang stillet seg som garantist for ham for at han skulde faa et bygverk hvorfor kaution blev krævet, dette var antagelig i Drammen, ti Bedstefar hadde spurt Kiær om hvorfor han vilde stille kaution naar han jo næsten ikke kjendte ham. Kiær skulde hertil ha svaret at han hver dag gikk forbi det bygg hvor Bedstefar da arbeidet og hadde han da lagt saa godt merke til ham, at han ikke var det ringeste ængstelig for at stille sig som kautionist for at han opfyldte sin kontrakt.

Nogen aar senere engang i Fredrikstad da tidene var vanskelige fik Bedstefar tilbud om en god fast stilling hos Trelastfirmaet I. N. Jacobsen. Han hadde da mange at forsørge og visste selv ikke riktig hvad han skulde svare. Han gikk som vanlig til sin ven Grosserer Kiær og spurte ham til raads. Da han hadde forklart situationen, slo Kiær ham på skulderen og sa: "En liten herre er bedre end en stor tjener." Denne korte uttalelse var nok for Bedstefar, saa han avslø stillingen og har senere aldrig angret paa dette, da han jo kom op i stor egen virksomhet.

Han bygget da i aarene fremover ved siden av meget andet følgende større bygverk: Bings Trælastbruk, Bjørneby Bruk, Fredrikstad Dampsag og Høvleri, Mathiesens Bruk, Capjons Bruk, Moums Bruk, Wiels Bruk, Wieses Bruk, Fredrikstads store kirke, Onsø kirke, hele Hankø Bad, bygninger for staten paa ekserserplassene til 1000 mand paa Maldesletten og Ulven, Melkefabrikken i Sandesund, Kysthospitalet i Fredriksværn, Landbruksskolen paa Aas, Vor Frue Hospital og en række sykehus og kirker for de katolske menigheter i Kristiansand, Stavanger, Fredrikstad etc., Holmenkollen Turisthotel, Sanatorium etc., en pavillion for utstilling i Kjøbenhavn omkring 1880 for Grosserer Kiær, pavillionen blev av ham forært til Carl XV, der lot den opføre i en park nær Stockholm. Pavillion til utstilling i Paris for Bjørneby og Jacobsen, hvorfor sølvmedalje blev git og pavillion for Jacobsen til Amsterdamutstilling hvor guldmedalje blev git. Jaktslot og stavkirke i Rominten for den tyske keiser o.s.v., o.s.v. – De fleste ældre huser i Fredrikstad bygget han, men er det umuligt at opgi mere end en brøkdel av hvad han gjennom aarene har bygget. Han hadde stor egen eiendom i Fredrikstad med stort beboelseshus og have paa den ene del av tomten og paa den anden verkstedbygninger og materialtomter, der under hele vor opvekst var samlingssted og tumleplads for byens kjækkeste ungdom. Her arrangertes turnopvisninger og sirkusforestillinger ved siden av alle slags lek og sport. Alle hans barns bedste ungdomsminner har vi fra denne herlige tumleplads.

I begyndelsen av 80-årene kjøpte han Rosenkrantzgt. 11 vis à vis Grand Hotel som mange aar senere solgtes til Siemens-Schuckert. I 1889 kjøpte han den store eiendom "Petersborg" paa Drammensveien 44 hvortil hele familien flyttet fra Fredrikstad i 1890. I 1896 bygget han den første gaard i Thomlesgt. og i 1900 blev han færdig med den sidste gaard. Disse eiendomme blev som "Erik Olsen og Hustrus arvepakt" skjænket til hans barn paa saadan maate, at eiendommene ikke kan pantsættes eller sælges saalenge nogen av disse lever, likesom disses kreditorer ikke kan ta utløg i Arvepakten.

Det er mange store ting Bedstefar i sit lange liv har utført og det er beundringsværdig at han kunde klare saa mange store ogsaa teknisk vanskelige opgaver med den minimale teoretiske utdanning han hadde faat, men hans store begavelse og intense arbeidskraft hjalp ham over disse vanskeligheter. Livet hadde vistnok lært ham, at en god utdanning er den bedste og sikreste arv man kan gi sine barn og derfor fikk ogsaa hver især av hans 10 barn enhver utdanning som disse hver især efter tidens krav maatte ønske at faa.

Bedstefars mormor var fra gaarden "Ringdal" i Gudbrandsdalen. Han fortalte i de senere aar at det altid var glæde naar hun kom paa besøk til "Gurisveen" og hadde hun alltid med nogen smaa presenter og fikk han selv engang en lue av hende som han alltid syntes var noget av det gildeste han hadde eiet. – Bedstefars farmor var mere alvorlig og streng.

Bedstefars mor var en baus, kjæk kone. Hun døde for ca. 62 aar siden, samme nat som Onkel Ingemann kom til verden, Bedstemor hadde da et syn, idet hun om natten saa at døren gikk op og Bedstefars mor kom ind og gikk bort til sengen og strøk med sin haand over mor og barn. Bedstemor ble ikke ræd, da hun godt kjendte den lille sortklædte skikkelse, men neste morgen kom der telegram om at Bedstefars mor i Gudbrandsdalen samme nat var død.

Bedstefars far var en ihærdig gaardbruker som holdt sig til sin gaard hele sit liv. - Da Bedstefar var blitt rik, syntes han at hans gamle

far ikke skulde bo længer paa den fjerntliggende lille gaard "Gurisveen", hvorfor han kjøpte den store lensmandsgaard "Kramperud" like ved Gudbrandsdalslaagen for at hans far kunde bo der, men den gamle længtet tilbake til sit lille "Gurisveen" og vilde gjerne dit op igjen. Bedstefar syntes han var for gammel til længer at bo deroppe, saa han fik indlogeret ham paa gaarden "Rognstad" i Øier, hvor hans far døde 96 aar gammel. Bedstefar nævnte en gang for Tante Anna, at han hadde git landhandleren i Øier ordre om for sin regning at la hans far faa alle de varer han maatte ønske og engang da Tante Anna var med i Gudbrandsdalen og besøkte folkene paa Rognstad sa konen, at oldefar i sine sidste aar da han bodde der var glad og fornøiet og hadde ofte sagt hende, at sønnen Erik var den bedste mand han visste. Tante Anna husker ogsaa at oldefar besøkte os en gang i Fredrikstad og stod for hende som en klar, bestemt kar. Hun husker at han skulde gaa ut og se paa noget sammen med Bedstefar som altid var optat med sit arbeide og lot vente på sig, men saa ropte den gamle: "Kjem naa strast Erik", hvilket gjorde stort indtryk paa Tante Anna som da var liten og meget forbauset over at nogen turde snakke slik til Bedstefar.

Bedstefar hadde 3 brødre og 1 søster. Den ældste, *Tosten*, var bygmester i Skien og gift med en prestedatter, men han døde forholdsvis tidlig og hadde været flot i sit levesæt, saa han efterlot sig praktisk talt intet. Bedstefar maate underholde hans enke saalænge hun levet og sønnen Otto bodde hos os i Fredrikstad hvor han tok styrmandseksamen. Der var ogsaa en anden søn, men begge er død for mange aar siden ute i verden. – Den næstældste, *Syver*, eiet den vakre gaard "Nygaard" i Øier hvor han levet og hadde det godt til sin død. Han var flere gange og besøkte os i vor ungdom. Han hadde en eneste søn som var sjømand og faldt ned fra riggen og døde. – Nummer 3 var *Anders* som tidlig reiste til Amerika hvor hans barn skal være kommet godt iveri. – Bedstefar var den yngste av brødrene. Hans eneste søster, *Goro*, blev gift med sønnen paa nabogaarden "Rognstad", men dro ogsaa disse til Amerika,

da mandens forældre var unge og det vilde tat mange aar før de hadde kunnet faa gaarden. Bedstefar hjalp ogsaa disse med penger ved avreisen, men senere er de kommet godt frem derover. Onkel Ingemann har under sin lægetid i South Dakota truffet flere av denne familie og har kun rosende ting at anføre om dem.

Som I vet var Bedstefar ca. 87 aar da han for 13 aar siden døde paa "Petersborg". Tante Anna bodde hos ham og var om ham i alle de sidste aar og er det fra hende jeg har faat de fleste momenter til hvad jeg her har nedskrevet for at ogsaa I, mine barn, skal faa et indtryk av Bedstefar og hvad han har utrettet siden han som 19-aars gut med 2 tomme hænder gik ut i verden paa sin fot med sin kiste paa ryggen.

Han hadde mange store gode tanker og gav mange gode raad, men et av disse har Tante Anna spesielt fæstet sig ved, idet han engang sa: "Det er en stor styrke at holde sammen, *en* stok kan nok brækkes, men ligger der flere sammen er det ikke saa let, – for ikke at si umulig". – Husk disse ord frem gjennom livet og tænk paa at det var Eders kloke, erfarne Bedstefars bedste raad til sine barn og barnebarn.

Ola T. Rybakken:

Kaptein Rusten – en foregangsmann

Fikk sin militære utdannelse ved bl. a. H.M. Kongens Garde i Stockholm

På slutten av forrige århundre og på begynnelsen av dette, var det noen få navn i Øyer som gikk igjen i offentlig styre og stell. Blant disse var Peder Rusten, eller kaptein Rusten som han helst ble kalt blant folk i bygda. Peder Pedersen Rusten ble født i 1857. Tretti år gammel giftet han seg med Kjersti Johannesdtr. Fladstulen. Hun var født i 1862.

De fikk 6 barn, – 3 jenter og 3 gutter. Det kan nevnes at ved et slektsstevne i sommer, møttes 125 av ca. 200 av etterkommerne deres.

Kjersti var den som satt med ansvaret for unger, fjøsstell og alt annet, når Peder var på farten med alle sine gjøremål utenom gardsdrifta, – et arbeide hun skjøttet på en særdeles fin måte.

I sine mest aktive år hadde Peder Rusten en finger med i så mangt. Han var med i herrestyret, – og etter det jeg har hørt, ble han første gang valgt inn *uten* å ha stått på noen valgliste. Det forteller jo litt. Han var formannskapsmedlem og han var varaordfører et par perioder. I en årrekke var han med i ligningsnemnda, – et arbeide som ikke bare var tidkrevende, men som medførte lite glede, skrev han. Likeså var han med i fattigstyret – datidens sosialnemnd, – der han gjorde en betydelig innsats. Han var formann i arbeidskomiteen for Arbeider- og boligbanken. Forlikskommissær, formann i vergerrådet, lagrettsmann, medlem av vergemålsretten, formann i fjellhamnkomiteen, skjønn- og takstmann, og han var revisor av kommuneregnskapene. Ellers var han i perioder innom styret i ikke kommunale foretak, som formann i styret for Øyer Ysteri, formann i forstanderskapet til Øyer Sparebank og han var også noen år formann i Øyer almenning, – for å nevne noe.

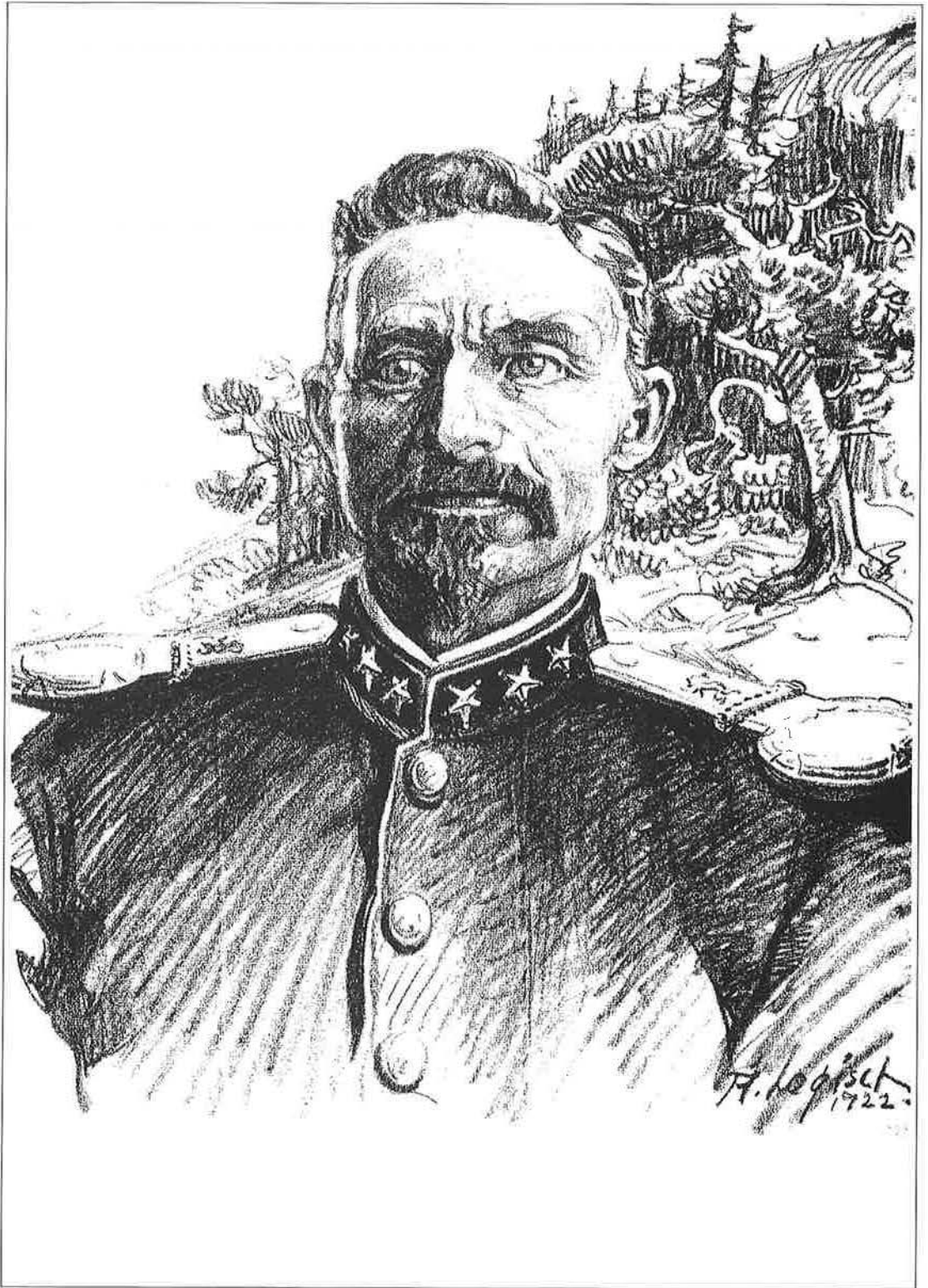
Alle var ikke like "pennføre" i den tida, men da var det godt å ha kaptein Rusten i nabolaget. Det var ikke få ganger han måtte tre støttende til når skriftlige formuleringer måtte til. Det kunne være kontrakter, eller henvendelser til øvrigheten. Et eksempel fra 1890: Det hadde vært mye diskusjoner om hvor Øyer jern-

banestasjon skulle ligge. Noen mektige menn på østsida ville at stasjonen skulle plasseres ved Lågårud. Folk på vestsida av Lågen ville ha stasjonen ved garden Strøm. Før herrestyret skulle behandle saken, forfattet Rusten en henvendelse med ønske om at stasjonen måtte legges ved Strøm. Samtlige eiendomsbesittere i kretsen skreiv under. Rusten var ikke den gangen i herrestyret, men Christian Hunder som støttet Strøm-alternativet – la forslaget fram på møtet.

Forslaget ble nedstemt, med 9 mot 6 stemmer.

Da skjedde noe som i dag kanskje ville blitt kalt "sivil ulydighet". Kaptein Rusten fikk "kommandoen". Han formulerte en skrivelse med krav om at stasjon måtte bli lagt ved Strøm. Skrivet ble sendt direkte til jernbanestyret for Hamar–Sel-banen, – utenom herrestyret. Hele 74 av soknets 107 "eiendomsbesittere" hadde undertegnet. Folk sør for Mosåa var holdt utenom, da de naturlig soknet til Hunder stasjon. Henvendelsen til jernbanestyret ble nok offentliggjort i avisen, etter som det går fram i Rustens notater. "Det var visselig ikke med ubetinget velvillige Følelser de ni Herrer gjennom Lillehammer Tilskuer fik Anledning til at gjøre sig bekjendt med Andragendets innhold."

Henvendelsen til jernbanestyret hadde sin betydning. Stasjonen ble som kjent lagt på eiendommen Strøm.

Militær skolegang

På den tida da Peder Rusten var ung, var det svært få som fikk noen videre teoretisk utdanning etter folkeskolen, i allefall for ungdom utover på landsbygda. For gutter var det en mulighet ved å ta militær utdanning, og det var nettopp det Rusten gjorde. Allerede som 18-åring reiste han inn til Kristiania, der han vervet seg i det daværende Norske Jægercorps. Det var høsten 1875. De to vintrene som fulgte gjennomgikk han soldatklassen og korporalklassen ved korpsets underbefalsskole. Våren 1877 reiste han som frivillig til H.M. Kongens Garde. I unionstiden var Garden stasjonert i Stockholm. Der tok han sersjanteksamen året 1878, og hvor han om høsten ble forfremmet til sersjant. Vinteren 1879–80 var han inspeksjonsunderoffiser og lærer i regning ved skolens tre øverste klasser.

Våren 1880 søkte han avskjed fra Garden – og Stockholm – og reiste hjem. Straks etter tok han ansettelse ved Gudbrandsdalens Bataljon, hvor han tjenestegjorde i fem år, – mesteparten stasjonert i Fron.

Fra kaptein Rustens notater

I de årene Rusten tjenestegjorde ved Gudbrandsdalen Bataljon gjorde han mange foturer mellom Øyer og Fron, forteller han. På den tida fantes det som kjent verken jernbane, buss eller biler i Gudbrandsdalen.

Fra sitt militære liv forteller han videre:

"I 1882 gjorde Bataljonen sammen med flere andre en Felttjenestetur til Drammenskanten og Sande, hvor der mangan Gang gik varmt til. I 1884 overflyttedes jeg til 3. Kompani med Fordelingsdistrikt Fodvang og Stranden (Ringebo). Udenfor Exercertiden levde jeg hjemme og deltog i de forefaldende Arbeider. I 1885 deltog jeg i en Over- og Underofficers Samling paa Gardermoen, hvor vi havde det meget bra. Sjø- og Landveien frem og tilbage var derimot alt andet end behagelig."

Litt fra militærtjenesten i Sverige

"I 1878 deltog Garden i en 3 Ugers Manøver i Trakten omkring Sødertelje – i det hele var her

under Vaaben 14000 Mand under Kongens Kommando. I hele denne Tid med tildels lange og anstrængende Marscher og i en Solhede, der for en enkelt Dag gik op til omkring 40 Gr. havde jeg ikke Strømper og Sko af Benene en eneste Gang. Hvilket Velbefinnende at komme hjem i Kasernen og nyde ordentlig Spise og Hvile!"

Streng avstraffelse

"Blant Gardistene indbyrdes øvedes det ofte en barbarisk Justits, ligeoverfor Kamerater, som ved Drukkenkab eller anden uanstendig Opførsel udenfor Kasernen krænkede Kompaniets Ære og Anseelse. Straffen bestod i, at den ældste eller en af de ældste af Mandskaberne om Morgen, førend Afstraffelsen skulle finde Sted – ved Frokosten, da alle Mandskaber var forsamlede i Spisesalen, efterat ugeh. U.officier havde forladt denne, reiste sig op og tilspurgde Kameraterne, om der ikke burde "skramles till morning" (sammenskydes til Morgenkost) til Vedkommende, som havde begået den eller den Forseelse. Svaret blev for det meste et enstemmigt "Ja" – derpaa troppede samtlige tjenestefrie Mandskaber op til et af Kasernens større Værelser – hver forsynet med en Sabelbalg. Angjældende blev derpaa af Eskorte afhentet, saafremt han ikke godvillig infandt sig, hvilket dog som oftest skede; et længre bord førtes frem, Synderen lagt ovenpaa med Ryggen oppad, og den frygtelige Afstraffelse begyndte, idet Mand efter Mand paraderede forbi og tildelte Vedkommende et slag med sin Balg – slaa *maatte* alle gjøre; thi ellers udsatte man sig for Muligheden af at *maatte* lide den samme Straf; men derimot kunde man efter eget Forgodbefinnende slaa haardt eller løst. Efter omtrentlig en 80 Slag med et saadant Vaaben, vendte i Regelen Synderen tilbage med en Hudflettet Ryg – en fryktelig Straf som selv de mest forhærdede ikke gjerne udsatte sig mere end en Gang for.

Det er en selvsagt Ting at disse Executioner foregik ikke fulstændig uden Befalets Vidende og Medvirkning: men paa Grund af denne Justits store og heldbringende Indflydelse paa den strenge Orden og Jernhaarde Diciplin, som

herskede inden denne Afdeling, blev den aldrig ved noget Magtsprog hævet; men tvertimod stiltiende billiget af Gardens Chefer."

Militær ordre skal altid udføres –

"I min Tid tjenestegjorde ved Garden en Premierløjtnant Herman Stang, Søn af Statsministeren af dette Navn – han var bekendt for ikke at have opfundet Krudtet eller hentet noget Medusahoved; men var i høi Grad vilkaarlig, indbilsk og ansaa sig selv for en meget stor Krieger og Mand.

En Dag, da Kompaniet skulle afgives til vagt, gaar en Gardist no. 10 Lunde op og anholder paa reglementeret Maade om Tilladelse til at leie en Stedfortræder. "Reis til Helvede med dig, Gut," var det noble Svar Ansøgeren fik. Gutten havde som gammel Soldat lært, "at man straks og uden Invendinger skal udføre enhver i Tjenesten given Befaling, saafremt denne ikke aabenbart maatte stride mod gjældende Love" – han var ikke Jurist, men troede ikke der fandtes nogen Bestemmelse i de norske Love om, at det var forbudt at reise til Helvede. Lunde klædte sig om og – gik –. Paa den tredie dagen kom han igjen – traadte frem for Løjtnanten, som havde givet ham Ordren, og meldte paa samme ceremonielle Maade, at han havde søgt efter Helvede paa den tredie Dagen; men intet fundet – han havde gjort hvad han kunde. Som Svar maatte Manden vandre i Arresten, en Krigsret blev nedsat, og den dømte ham til otte Dages Fængsel – og Løjtnanten – ja, han fik kanske en "Skrabe" og kanske ikke. Ja saadan er de Militæres Retfærdighed."

Mytteri i kompaniet

"En gang gjorde Garden Mytteri – der naturligvis var rettet mot Chefen, daværende Kaptein Mellbye; men løb desværre ikke heldigt af for de dristige Urostiftere. Det var Skik og Brug, at den Dag af Ugen, da Kompaniet var kommanderet til Vagttjeneste, var Resten af den vagtfrie Styrke ca. 40–50 Mand stillet til ugehavende Befals Disposition – det vil sige – de blev beskjæftiget med Rengjøringsarbejde inden Kasernen og senere frie; heri gjorde ovennevnte Kaptein den Bestemmelsen gjæld-

ende, at denne saavel som de øvrige Dage af Ugen skulle være Øvelsesdag for de Vagtfrie Mandskaber. Dette vakte Mandskabets Misnøje i den Grad at de en saadan Dag blev enige om at Forlade Kasernen inden Opstillings-signalet blæstes. Dagen kom og med den Signalet til Exercits; men – Mandskabet var borte. (Jeg havde i de Dage Tjeneste paa Contoret og angav dette som Grund til ikke at deltage i Complotet, som jeg forresten fuldt ud indsaa Farligheden af og frygtede for). Udover mot Middagstiden begyndte Desertørene at vende tilbage fra "det Grønne" for det meste overstadig berusede. Arresterne fyldtes hurtigt med de først ankomne – de øvrige som paa Grund af Mangel paa Arrestlokaler ikke blev taget i fængslig Forvarig, besluttede at befri Fangerne –. Med Økser, Greb og Stænger løb de under vilde Skrig Storm mod Arrestdørerne, som hurtigt gav efter og de indesluttede bæres i Triumf nedover Trapperne og rundt Kaserne-gaarden af de ustyrlige Soldater, der sang Marseladsen og utstødte Truselraab. Med skarp-ladt Gevær blev jeg og et Par andre posteret i Kasernen for at forhindre Voldsomheder mod Liv og Person, men kom heldigvis ikke til at benytte vore Vaaben. Eftersom Rusen forlod Urostifterne indtraadte Ro omsider; men de paafølgende Dage og Uger optoges med Forhør og Krigsret og Degradationer for nogle af det laveste Befals Vedkommende, Vand og Brød- straf og portforbud faldt Slag i Slag ned over Syndernes Hoveder."

Militær rettfærdighed –

"En Gardist blev af en Løjtnant Thams hjemsendt fra Høgvagten (Kungl. Slottet) for Druk-kenskab, uagtet Mandskabet bevisligt ikke havde smagt spiritosa den Dag. Ved optaget Forhør i Sagens Anledning paastod Anklageren og den Anklagede med Vidner sig. Enden ble at Løjtnanten med Ed maatte bekræfte Rigtigheden af sin Paastand og Gardisten fik derfor sin Straf for Druk-kenskab."

Egne minner om kaptein Rusten

I mine guttedager var jeg ofte i Rusten, – nabogarden. Både Peder og kona Kjersti levde

enda. De var føderådsfolk og godt opp i åra. Jeg kan også huske at jeg så Peder passere over gardsplassen hjemme på tur til Lillehammer. Ut på ettermiddagen kom han tilbake med samme raske skritt. Det hendte mer enn en gang. Turen var vel mer enn 3,5 mil tur og retur, og Peder hadde passert godt over de sytti.

Så sent som i 1930-åra var det ingen postombæring i Baklia. De som bodde langs jernbanelinjen var heldige, de fikk som oftest banevokterne til å ta med posten, – andre måtte sjøl hente på stasjonen. Rusten var av dem, men kaptein Rusten var ikke den som kviet seg for turen.

Kaptein Rusten var tidlig ute på flere områder. Han var av de aller første som fikk innlagt telefon i kretsen. Det var nok så tidlig at det var privat telefonselskap. Det var godt å ha Rusten og telefonen i nærheten om noe skulle komme på, enten det var legehjelp eller dyrlege det hastet med å få tak i. Og ungene i Rusten måtte nok av og til gå sørover Baklia med telefonbeskjeder, – "gå mæ bo'", som vi sa.

Omkring 1930 begynte de første radioapparatene å komme. Da også var Rusten en av de første. Hans første radio var et krystall-apparat med høretelefoner. Jeg kan ennå huske den

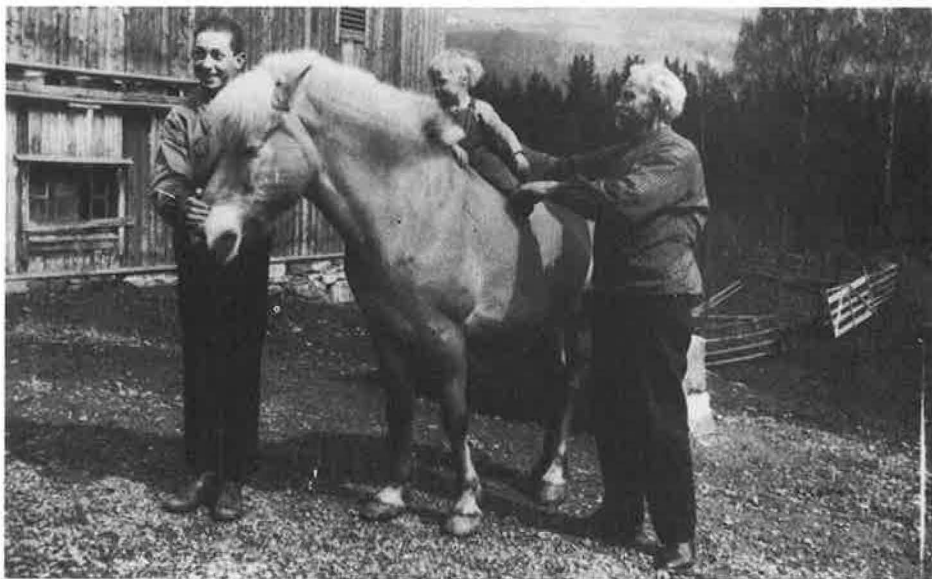
fantastiske opplevelsen det var da vi fikk komme å høre på radio. Kan spesielt huske at vi hørte Lyktemannen som sang humoristiske viser, under akkompagnement av Petra Henriksen. Vi syntes nok den gangen at det var en mye større opplevelse enn det største show i Store studio i dag. Vi var ikke forventet med underholdning den gangen.

Sjøl om Peder Rusten var en foregangsmann, var det unntak. Sønnesønnen Johannes – som har overlatt meg utskrifter fra bestefarens notater – forteller at Peder ikke var enig med flertallet da kvinnene fikk sin stemmerett.

Kaptein Rusten var og ble militær helt til det siste. Over stuedøra hang hans gamle våpen – gevær og sabel i kryss. De hang der også da tyskerne rykket fram gjennom Øyer i april-dagene i 1940. Da lå kaptein Rusten alvorlig syk. Tyske soldater dukket opp i Rusten også, og de ville undersøke alle rom på jakt etter fiender. De så våpnene, men da de fikk forklart sammenhengen mellom våpnene og den gamle, syke mannen, trakk de seg tilbake.

Kaptein Rusten døde høsten 1940. Etter eget ønske ble han gravlagt i sin gamle uniform.

En gammel militær og en god nabo var gått bort.

Peder Rusten (til høyre) sammen med barnebarna Knut og Johannes (på hesteryggen) 1931.

Lars Holmen:

Russiske krigsfangar i Øyer og Tretten i 1917–18

Frå mai 1917 til juni 1918 var det russiske krigsfangar her i landet. Fangane kom frå krigsfangeleirar i Tyskland og Austerrike, og opphaldet var organisert gjennom Det internasjonale Røde Kors. Noreg var som kjent nøytralt i fyrste verdskrigen, derfor var landet godteke som vertsland for krigsfangane.

Fyrste avdeling på 200 mann kom 5. mai 1917 og reiste att 2. oktober. Andre avdelinga som var like stor, kom 22. oktober og reiste att 12. juni 1918. 70 mann vart innkvartert på Espå, og dei andre kom til Øyer, Tretten og Fåvang: 30 mann på Hunder gard der det var pensjonat, 25 mann til Holmen der det også var pensjonat, 45 til Losnaos Hotell og resten til Tromsø hotell i Fåvang. Transporten var leidd av oberstløytnant von Hanno. Med i følget var også 7 Røde Kors-systerer og 5 sanitetskorporalar. Dagen før kom 6 russiske offiserar med tog til Lillehammer og heldt fram oppover dalen i bil.

Fangane var meir eller mindre såra, men ikkje direkte sjuke. Og dei var tunne og veike, utmatta og deprimerte av underernæring og den livssituasjonen dei hadde vore i dei siste 2–3 åra. Opphaldet her i landet skulle gje dei helsebot og krefter – og det fekk dei. Noen gjorde litt arbeid som dei hadde lyst til: handarbeid av ymse slag, vedhogging, onnearbeid, snømåking, og på Hunder dreiv dei med litt åkerbryting. Der på garden var det eit jordstykke som vart kalla "Russerstykkjet" fordi desse fangane hadde dyrka det opp. Nå er det ein del av eit større stykke.

Korleis virka slike framande fuglar i ei Gudbrandsdalsbygd for meir enn 70 år sidan? Det er fortalt at bygdefolket stelte seg imøtekomannde, gav dei sjokolade og prøvde å forstå dei. Russarane på si side var svært læreviljuge og lærte seg fort norske ord og uttrykk. Elles gjekk det vel slik det alltid går der det kjem unge,

Hotell Losnaos.

Krigsfangerne.
– Holmen i Tretten.

Dette bildet viser russarane i Holmen sommaren 1917. Noen norske er også med. Lengst til venstre: Astri Holmen, d. -88, deretter Birgitte Mossveen, nr. 5 fra høgge; Anna By frå Ringsaker, Ole Holmen, d. -28, står lengst til høgge, kona Elen, d. -51, sit i forgrunnen på høgge side. Karane i six-pence-luver er truleg tenestekarar på garden.

kjekke framande menn – og kvinner: Amor hadde gode tider. Dette var den mannlege delen av bygdefolket mindre oppglødde for – forståeleg nok. Lagsavisa til Tretten ungdomslag, "Ungdom" inneheldt mye om dette emnet. Her er nokre vers frå eit dikt ein ung lærar i bygda hadde skrivi; det fortel noe om stoda:

*Hu hei, kor er det vel friskt og lett
her på Tretten.*

*Her leikar vinden i kåte sprett
her på Tretten.*

*Da russen kom ble det liv og sol;
og damen' fikk sin magnetiske pol
her på Tretten.*

*Og rundt sin akse de alle går
her på Tretten.*

*Og midt i sirkelen en russer står
her på Tretten.*

*Han drar på sveiven og rundt ikring
der danser jenter i tettbygd ring
her på Tretten.*

*Og den som bare fikk henge på
karusellen,
og leke gjemsel i kappen grå
utpå kvelden.*

*Hun fikk det godt kan du bande på
for russen han er så barnegod,
sa de på Tretten.*

*Og alle jenter er barneglad
her på Tretten.*

*Og stødt de suller på barnekvad
her på Tretten.*

*De tar sin russer på armen sin:
Og sull og sull, du er gutten min
her på Tretten.*

Ein av russarane, Ilarion Sladnjev, som bodde på Hunder, vart att her, gifta seg med ei jente frå bygda og fekk familie. Kor livleg denne Amor-leiken kan ha vore, veit ikkje vi. Men bortsett fra denne eine romansen, veit ein ikkje om at det vart meir konkrete "resultat" av den.

Dette bildet viser siste avdeling russarar på Hunder. To norske er med: syster Snefrid og kaptein Lunde. Til høgre for kapteinen sit Ilarion Sladnjev. Bildet har slik påskrift: "Til Erindring gode Frk. Kr. Fossegarden, fra russiske offiserer og soldater st. Hunder 10.6. 1918."

Kristine Fossegarden var eigar og vertinne på Hunder gard og pensjonat. Ho døydde i 1940.

Karane i bygda var letta da gjestane drog, er det fortalt.

Både da fyrste og andre avdelinga reiste, skreiv "Gudbrandsdølen" at opphaldet hadde gjort fangane godt. Nå var dei friske og sunne, runde og trivelege. Dei prata og lo, var glade, takksame og oppglødde og fulle av lovord både over folket og landet. Dei snakka om Gudbrandsdalen som eit jordisk Paradis, og ville aldri gløyme det vakre landet og dei hyggelege og elskelege menneska.

Dei siste som reiste, var uvisse på kvar dei skulle. Krigen rasa framleis, men Russland hadde trekt seg ut og slutta separاتفred med Tyskland. Derimot var det revolusjon i Russland og borgarkrig mellom "raude" og "kvite".

Det mest sannsynlege var vel at dei vart sende attende til heimlandet. Enda ein av russarane på Hunder, Smirnov, vart att og var tenestekar på garden ei tid, men det er ikkje kjent kor det vart av han.

Under og etter revolusjonen kom det også russarar til distriktet, men dei kom som flyktingar og vart boande her. Men det er ei anna historie.

Kjelder:

Avisa "Gudbrandsdølen".

Kr. Paalsrud: Et bygdesamfunn blir til.

Samtale med Martha og Johanne Andersgård.

Almennings saga i Åstdalen

De fleste øyværingar og tretlinger kjenner til saga i Åstdalen, – iallefall folk som er litt opp i åra. Derimot er det nok ikke så mange nålevende som har sett saga i drift, – den ble nemlig lagt ned så tidlig som i slutten av 1920-åra.

Almenningsbestyrer Svein Ensby har gått gjennom styrets protokoll for tidsrommet 1901–1904, og gjort avskrifter som belyser arbeidet med planlegging og bygging av saga. Likeså har han tatt med beretningen for det første driftsåret 1903–1904.

Aar 1901 den 1. Mai afholdt Almenningsbestyrelsen møde på Thingvold. Medlemmerne tilstede med undtagelse af O. Holmen og E. Stalsberg. Ligeledes mødte Skogvokter Frans Aasheim.

Hvorda behandledes:

1. Skrivelse fra Skogforvalter M. Andersen hvori henstilles til Almenningsbestyrelsen at velge et Par Mænd til Befarelse af de Steder i Almenningen, – hvor Hugst til Hjemkjørsel er tilladt.

Beslutning: Valgte ble: Formanden og John Skaaden.
Supleant Johs. Bøe.

Befaring bliver at iverksette i Løbet af Sommeren.

Aar 1901 den 6. September foretog under tegnede og John Skaaden under Ledsagelse af Skogvokteren den i Møde den 1. Mai d. Aa. besluttede Befaring af Søndre Aastedalen.

Uagtet vi med den Tid der stod til Raadighed ikke havde Anledning til at foretage nogen detaljert eller mer omfattende Undersøgelse, idet nevnte Skogareal er af langt større Udstrækning og ineholder en betydeligere Mængde Skog, end af os antaget, blev dog de Strekninger, som vi ansaa for de vigtigste og mest verdifulde gjort til Gjenstand for Befaring.

Som vistnok bekjendt er den til *Lyngaaen* grænsende Strækning hovedsagelig bevokset med Birkeskog, og hvor ogsaa en Del Sæterlag for faa Aar tilbage havde sin Vedhugst.

Sydover herfra, i Aastens umiddelbare Nærhed, hvor Granskogen mer og mer begynder at

bli eneraadende, og hvor ingen Hugst forøvrigt kan spores, sees at være avvirket en Del Tømmer af større Dimensioner, – antagelig Sagtømmer, – en Hugst som formentlig skriver sig fra den Tid, da der i *Lyngaaen* var stationert en Sagindretning.

Naar endvidere undtages lidt Tømmerhugst i de senere Aar til Kaldor- og Bøsaeteren, sees Skogen forøvrigt i denne store Strekning at have staaet urørt helt indtil man støder paa Sæteren "Hynna"s Vedhugst. Den Mængde Tørgran og Vindfald, som overalt ligger hultertilbulter tyder ogsaa paa, at denne Skogstrækning gennem alle Tider har skjøttet sig selv og aldrig været Gjenstand for Øksens Herjinger.

Vi fandt Skogen – ialfald nede i Dalbunden – gennemgaaende tæt voksende og af en fin og vexterlig Beskaffenhed fremvisende Træde af saa omfattende Dimensioner, at de kunne afgive 2 a 3 respektable *Sagtømmerstokke til Bygningstømmer af fineste Kvalitet.*

At Skogen i Høiderne ikke holder denne Karakteristik, og at der overalt findes Skog væsentlig skikket til Vedhugst er en Selvfølge.

I Strækningen nærmere "Gammelskollin" Sæter viser Skogen sig ogsaa at være mere ujevn og glissen og er formentlig grundet Jordbundens Beskaffenhed heller ikke saa vexterlig.

Som Resultat af vår Befaring finder vi med Tryghed at kunne udtale, at S. Aastedalen representærer en saa betydelig Mængde Skog, at den ikke alene vil være tilstrækkelig til Ved- og Materialforbrug til et større Antal Sæter gennem en længere Fremtid, men vil ogsaa kunne afgive til Hjemtransport et adskilligt større Kvantum aarlig end i de approberede Regler fastslaet.

Man vil til Slutning ikke unnlade at paapege det ligefrem sørgelige og høist uheldige i, at den her omhandlede Skogstrækning, som repræsenterer saa betydelige Værdier, og som paa Grund af dens isolerede Beliggenhed og vanskelige Adkomst gennem Tiderne har ligget ubenyttet og vel heller ikke for Fremtiden kan antages at blive af nævneværdig produktiv Betydning.

P. Rusten. (s) John Skaaden. (s)

Aar 1902 den 1. Oktober afholdt Almenningsbestyrelsen Møde paa Thingvold. Medlemmerne tilstede med undtagelse af O. T. Gillebo og John Skaaden.

Hvorda behandlede:

1. Formanden bemyndiges til at udbetale kr. 50,- til E. Hunder m. fl. for opførelse af en Huggerhytte i Gjæslien i Henhold til Beslutning i Møde den 25. Januar d. Aa.
2. Nyt Møde til endelig Avgjørelse af et Sagbrug i S. Aastedalen bestemmes afholdt til Lørdag den 11. ds. kl. 3 Eftermiddag.
Formanden bemyndiges til om muligt at erverve nyt og billigere Anbud fra Aadals Brug inden næste Møde.

Aar 1902 den 11. October afholdt Almenningsbestyrelsen Møde på Thingvold. Medlemmerne tilstede, – istedenfor O. Holmen mødte supleant Olaus Klæve. Ligeledes mødte Ingeniør Bonde fra Aadals Brug.

Til behandling forelaa:

1. Anbud fra Aadals og Hasle Brug paa Opførelse af et Sagbrug i S. Aastedalen lydende på kr. 5.895,-.
Til Konferance med bestyrelsen mødte Ingeniør Bonde fra Aadals Brug.
Efter at Bestyrelsen var enig om ønskeligheden af Anlæg af det foran nevnte Sagbrug Tilbød man Aadals Brug for Opførelse af et saadant kr. 5.500,- paa følgende nærmere *Betingelser*:
1) Der indlægges dobbelt Sagspindel med Kapsag og Sponsag og Maskineri forøvrigt overensstemmende med Brugets Anbud af

19. f.m. saaledes at Sagen af Bruget sættes i fuld driftsfærdig Stand, – kun at Almenningsstyret tilveiebringer det for Anlægget fornødne Tømmer, – og saasart som muligt opfører en Hytte til Brug under Anlægget.

2) Anlægget garanteres af Aadals Brug i et Aar fra den Tid, Sagen er ferdig til Drift.

3) Betalingsvilkåerne er: kr. 2500,- betales naar Maskineriet er levert paa Øyer St. og kr. 2.500,- naar Sagbruget er ferdigt til Drift og Resten ved Garantitidens Udløb.

4) Tilbudet er betinget af at Almenningsbestyrelsen ser sig istand til at tilveiebringe den fornødne Garanti for Anlægskapitalen, og at den godkender en eventuel Tegning, der snarest muligt fremsendes.

Spurgsmaalet om Garantien bliver at forelægge Øier Herredsbestyrelse til Udtalelse i møde førstkommande Mandag og gives Formanden Fuldmagt til paa Bestyrelsens Vegne at oprette Kontrakt med Aadals Brug paa de foran opstillede Betingelser.

Aar 1902 den 15. November afholdt Almenningsstyret Møde paa Thingvold. Samtlige Medlemmer tilstede.

Hvorda:

1. Skrivelse fra Aadals Brug af 17/10 d. Aa. hvori meddeles at Bruget vedtager i det forrige Møde afgivne Tilbud om Anlæg af Sag i Aastedalen for kr. 5.500,-.
Ligeledes er fremsendt 2 (tvende) Arrangementstegninger udført henholdsvis i 1 og 2 Etager.
Bruget udber sig uopholdelig Underretning om, hvorvidt den betingede Garanti er i orden.

Der fattedes følgende enst. Beslutning:

Da den av Herredsstyret fattede Beslutning om Garantien i sin nuværende form ikke er abbroberet af Amtet, finder Almenningsstyret ikke at kunne gaa igang med Anlægget, førend Spurgsmaalet herom er bragt fuldt paa det Rene.

Paa grund af at Sneforhold og Føre senere i

Mannskap ved Øyer Almennings sagbruk i Åstdalen. Ca. 1927–28.

Fra v.: Aksel Hagen, Kr. Lillenermo (foran bladet), Oskar Skarpjordet, Alfred Dahl, Mikael Sørum, Kr. Lisløkken, Thv. Dalbu, Sigurd Kruke, Peder Lysbakken (liggende foran).

vinter sandsynligvis vil vanskeliggjøre Fremkjøring af Tømmer og Maskineri, andtager Almenningsstyret at Anlægget bør udstaa 1 Aar, idet man ønsker Brugets Erklæring om at det under saadanne Omstendigheder vedstaar sit Andbud.

(Udskrift til Aadals Brug 16/11-02.)

Aar 1903 den 26. Juli afholdt Almenningsbestyrelsen Møde paa Thingvold. Medlemmerne tilstede med Undtagelse af E. Stalsberg og Johs. Johnsgaard. Ligesaa mødte Skogvokter Fr. Aasheim.

Hvorda behandlede:

1. Almenningsstyret andrager det Kongelige Landbruksdepartement om at faa hugge, – foruden de i Regl. § 4 bestemte 15 Tylvtter til Sæterbrug, – indtil 50 Tylvtter Træer til Sagtømmer aarlig i Strækningerne søndenfor Lisvadet paa begge Sider af Aasten Elv til henimod Almennings Sydgrændse, – for ved en Sagindretning, der agtes anlagt i den nærmeste Fremtid, at kjøre Materialerne hjem til Bygdebrug, – i hvilken Anledning man skal tillade sig at oplyse, at Almenningsstyret i Møde den 1. April 1901 ansøgte det Kongl. Departement om Tilladelse

til Hugst af 20 Tylvtter Sagtømmer til Anvendelse som foran nævnt, hvortil Departementet ifølge Skogdirektørens Skrivelse af 5/7-01 gav sit Samtykke.

Aar 1903 den 22. August afholdt Almenningsbestyrelsen Møde på Thingvold. Medlemmerne tilstede med Undtagelse af Johs. Johnsgaard og Elias Stalsberg, – i hvis Sted Supleantene Olaus Klæve og Johs. N. Skaaden mødte.

Likeledes mødte Skogvokter Fr. Aasheim.

Hvorda:

1. Refererede Formanden det fra Kværner Brug af 27/7 d. Aa. modtagne Anbud tilligemed en senere Skrivelse fra samme Brug af 13/8-03.

Styret fattede følgende Enstemmige Beslutning:

Almenningsstyret bestemmer herved, at Anlægget af den prosjekterede Sagindretning i Aastedalen bør finde Sted til næste Aars Vaar, og da det af Aadals Brug under 19. Septembr. 1902 afgivne Anbud til Beløb kr. 5.500,00 sandsynligvis vil bli vedtaget af Styret, bemyndiges Formanden til herom at underrette Bruget og videre anmode dette om snarest ske kan at til-

sende en Ingeniør eller anden teknisk kyndig Mand til nærmere Underhandling med Styret, idet man ligeledes ønsker, at Sagtomten udvises og opstikkes snarest mulig for at de nødvendige Forarbejder kan paabegyndes.

Aar 1903 den 5. Septbr. avholdt Almenningsstyret Møde paa Tretten St. Samtlige Medlemmer – med Undtagelse af John Skaaden var tilstede – Ligesaa mødte Skogvokteren og den af Sparebanken valgte Komite.

(Sparebankens valgte Komite: Iver E. Jevne og Sigv. Glomstad.)

Hvorda:

1. Angaaende det projekterede Sagbrug i Aaste-dalen oprettedes følgende Kontrakt for Udførelsen af Samme med Aadals Brug med dets Representant Hr. Montør Edv. Andresen, der var tilstede ved Mødet.

For en samlet Sum af kr. 5.900,00 paatager Aadals og Hasle Brug sig at opføre Sagbruket og sætte dette i fuld drivfærdig Stand over-ensstemmende med Brugets Anbud af 19/9-02 og Almenningsstyrets Tilbud i Møde den 11. October s. Aa. med følgende Forandringer:

"Sagspindelindretningen utføres saaledes at 2 – to – Blade skjærer over hverandre og istedenfor Turbin af 25 Hestekræfter indlægges en 30 Hæsters af "Finshyttans" Konstruktion samt at Sagbygningen opføres Enetages efter Tegning N. 3028 – ligesom Bruget udfører Paneling af Sagbygningen.

Det skal intet være tilhinder for – om saa ønskes – at anbringe Hovedaxlingen under Gulvet istedenfor som i Tegningen anført – i Røstet. Byggearbejdet skal udføres saa betids, at Skur af det tilkjørtte Sagtømmer kan paabegyndes de første Dage af August Maaned 1904 – og skal hermed Bruget føre tilsyn og være behjælpelig det første Aar. Af det tilkjørtte Sagtømmer skal Bruget have Ret til – uden Godtgjørelse – at lade skjære det nødvendige til Vandrende m.v. Inden udgangen af September Maaned skal Anlægget være i fuld ferdigbygget Stand, – og kan Almenningsstyret

lade dette besiktige og godkjende af en sagkyn dig Mand.

Almenningsstyret forudsætter at nærværende Bestilling hvad de Maskinelle Dele angaar betragtes som givet gennem Brugets Kommissionær i Lillehammer Hr. Martin Nilsen.

Møtet hævet.

P. Rusten (s) O. T. Gillebo (s)
J. M. Johnsgaard (s) E. Stalsberg (s)
O. Holmen (s) Iver E. Jevne (s)
Sigv. Glomstad (s)

Ovenførte er paa Aadals og Hasle Brugs vegne vedtaget af Undertegnede.

5/9-03 Edv. Andresen (s)

Aar 1903 den 3. October afholdt Almenningsstyret Møde paa Thingvold. Medlemmer tilstede undtagen E. Stalsberg og Johnsgaard. Ligesaa mødte Sagkomite og Skogvogter.

Hvorda:

1. Mathias H. Lie, Ole Bøe og Mathias Kolbo og Andreas Gillebo mødte og tilbød at paatage sig Fragten af Maskineri og Matriel fra Øier til Aastedalen for en Pris af 5 Øre pr. kgr. forudsat at Maskineriet ankommer til Øier omkring 20. October d. Aa. og med Forbehold at faa Godset opveiet ved Stationen.

2. O. T. Nymoen og Christian K. Skog mødte og paatog sig Kjøringen af Sagtømmer og Materialer til Sagbygningen for en Pris af 3,00 – tre Kroner – pr. Tylvt Tømmer – ialt ca. 150 Tylvtter – Tømmeret maa fremskaffes saasnt som muligt, naar Hugsten paabegyndes og ihvertfald inden Nytaar 1904 og er Kjørerne herfor ansvarlige.

O. Nymoen (s) Kr. Skog (s)

Aar 1903 den 7. November afholdt Almenningsstyret Møde på Thingvold. Af Bestyrelsen var tilstede: P. Rusten, John Skaaden og Johs. Johnsgaard. Ligesaa mødte M. Aasheim for Skogvokter Fr. Aasheim.

Hvorda:

1. Diverse om Righugst.

Endel av mannskapet i 1927:

Fra venstre: Alfred Dahl, Oskar Skarpjordet, Kristian Lisløkken, Kristian Lillenermo (Granrud), Sigurd Kruke, Mikael Sørum, Peder Lysbakken.

2. Formanden bemyndiges til at afgjøre alle Regninger og Udbetalinger vedrørende Sag-anlægget i Aastedalen.

Aar 1904 den 30. Juli afholdt Øier Almenningssyre Møde paa Tretten St. Samtlige Medlemmer tilstede – Ligesaa mødte Sagkomiteen og Skogvogteren.

Hvorda:

1. Til Dækkelse af Almenningssagens fortsatte Drift indgaar vi undertegnede Medlemmer af Almenningssyret og Sagkomite som Cautionister og Selvskyldnere for et Laan i Øier Sparebank stort indtil kr. 1.000,00 idet vi ligeledes erklærer, at enhver af os er lige ansvarlige saavel for Kapital som Renter og Omkostninger.

Til at underskrive vedk. Laanedokument bemyndiges R. Rusten, M. H. Lie og Iver Jevne.

2. Til at underhandle med Kr. Svejrdet og P Sletten om Overtagelse af Sagmesterpostene bemyndiges P. Rusten og I. Jevne.

3. Posten som Opsynsmand kundgjøres ved Oppslag i Øier ved Formanden og paa Tretten ved O. J. Holmen. Aflønningen fastslaaes til kr. 200,00 pr. Aar. Ansøgere mel-der seg inden Ultimo September.

Aar 1904 den 27. September avholdt Almenningssyret Møde paa Tretten St. Sagkomiteen var ogsaa indkaldt.

Hvorda:

1. Formanden afgav følgende Beretning om Anlægget af Almenningssagen i Aastedalen og dennes Drift i det første Aar 1903–1904:

"Anlægget paabegyndtes 1903 i sidste Halvdel af September maaned og fuldførtes iaar (1904) i første Halvdel af samme maaned.

Af Anlægskapitalen er første Termin kr. 2.900,00 udbetalt den 9. December 1903, – anden Termin kr. 2.500,00 den 14. September d. Aa. Sidste Termin kr. 500,00 skal først udbetales ved Garantitidens Udløb i 1905. Paa Anlæg og Drift hæfter tilsammen en Gjæld af kr. 4.000,00 – heraf er kr. 3.000,00 Pantegjæld i Øier Sparebank og Resten, – kr. 1.000,00 paa almindelige Sparebankvilkaar.

Almenningsskassens Beholdning i Kontanter og udestaaende Fordringer udgjør ca. kr. 300,00.

Hvad Sagens Drift i det forløbne Aar angaar, blev der ifjor udblinket ca. 90 Tylvter

Træer, – heraf er hugget og fremkjørt ialt 156 1/2 Tylvter Tømmer. Af det udblinkede Kvantum gjenstaar uhugget 20 a 25 Tylvter. Træer, der saaledes vil komme næste Drifts- aar tilgode.

Af de fremkjørte Materialer er ca. 38 Tylvter anvendt til Anlægg og Opførelse af

Hytte – om ikke af det største saa ialdfall af det jevneste og fineste Tømmer.

Resten er opskaaret i følgende Dimensioner og oplagret saaledes:

Udgifter forøvrigt, der rettelig maa henregnes til Anlægget:

3" Bygningstømmer (planker)	22 1/2 Tylvter	a 9,00	202,50
4" Firkant	4,25 Tylvter	a 7,00	31,50
Bjelket Top (til Hytte)	10 1/2 Tylvter		
2" 2. Klasse (til Fjøgulv)	39') Tylvter	a 5,00	200,00
1 1/2" Gulvplanker	84 Tylvter	a 4,00	336,00
1" Himlings- og Panelingsbord (Opskaarne i 2" Planker)	80 1/2 Tylvter	a 5,50	221,84
1" 1. Klasse kantet efter Rod og Top	44 Tylvter	a 3,00	132,00
1" 2. Klasse (Vragbord)	257 Tylvter	a 1,50	385,50
3" Tagspon	17.500 Stk.	a 6,00 pr. tusen	105,00
God Gjærdehon	ca. 80 Tylvter	a 0,75	60,00
Honved	ca. 50 Læs	a 1,00	50,00
3/4 lang Ved	ca. 4 Favne	a 2,00	8,00
			ca. 1.732,00

')} Disse Planker har en gennemsnittlig Bredde af:

1,3 Tylvt – 13 Toms Bredde

6,1 Tylvt – 11 Toms Bredde

9,3 Tylvt – 9 Toms Bredde Garantert 8" gennemsnittlig Bredde.

22,6 Tylvt – 7 Toms Bredde (Beregnet til ca. 8,3".)

Driftsudgifterne udgjør:

1. Hugst	kr. 463,29	}	= 960,34
2. Kjøring	" 497,05		
3. Sagskur m.v.	" 335,83		
4. Udgifter til Tømmerblinking	" 14,00		
5. Maskinsmørelse, Sagfiler og Olje	" 17,32		

kr. 1.327,49 eller kr. 8,50

pr. fremkjørt Tømmertylvt.

1. Opførelse af Hytte	kr. 100,00
2. Forskjellige Slags Anskaffelser af Verktøjer og Redskaper	" 112,00 kr. 212,00

Bække fra Aasta er endvidere anvendt 25 Dagsverk.

Sagindretningen har under arbeidet fungeret fuldt ud Tilfredsstillende og det hele Anlæg maa ansees for solid og godt udført.

Beslutning:

Beretningen Godkjennes. Priserne paa Materialerne bestemmes som ovenfor anført. Materialerne betales 1 Maaned efter Modtagelsen. Efter Forfaldstid 5 – fem – Procent.

(Sag 2–4 ikke tatt med på udskrift).

Til rydning og planering af Oplagstomten, Planering af Tomt til Hytten og Flytning af denne, opførelse af 2 Broovergange over Indløbsgrøften samt Dæmning for et Par

5. Referedes de indkomne Andragender om at komme i Betragtning ved Besættelse af Opsynsmandsposten ved Almenningsagen. Amund P. Solberg, O. Fonstad, M. H. Lie og Chr. Fladstulen samt Torger Lillenermo havde meldt sig.

Gaardbruger M. H. Lie andsættes som Opsynsmand ved Sagen med en gjensidig Opsigelsesfrist af 3 – tre – Maaneder. Ansættelsen gjelder fra 1. October iaar. Opsynsmand vil forøvrigt ha at rette sig efter en af Almenningsstyret nærmere fastsat Instruks.

6. Som Bidrag til at opgaa en Vintervei fra Sagen til de nordre Sætre bevilges af Almenningskassen Godtgjørelse for indtil 3 Dagsverk..

7. O. T. Gillebo bemyndiges til at besørge Sagen brandforsikret for et Beløp af 5.000,00 kr.

8. Løn for den aftrædende Opsynsmand forrige Aar bevilges med kr. 100,00.

9. M. H. Lie bevilges for Opsyn under Løv-hugsten iaar kr. 15,00.

Besluttedes at andrage om Tillatelse til Rishugst ihøst for de brugsberettigede, der ikke havde Anledning til at foretage Løv-hugst.

P. Rusten (s) O. T. Gillebo (s)

O. Holmen (s) M. H. Lie (s) Iver E. Jevne (s)
Sigv. Glomstad (s) O. Klæva (s) J. Flademo (s)

I tillegg til utskriftene fra almenningstyrets protokoll, som fortalte om planlegging og oppbygging av Åstdalssaga, går vi over til Tor Ile og Bygdeboka. Han skriver om saga i bind 1, side 392, blant annet:

*Fra Øyer almennings sagbruk i Åstdalen.
Stokkene rulles inn på benken.*

"Temmeret vart hoggje om hausten, framkjørt åt sagen fyry jul og saga neste vår. Den tida va det att berre grån der. Men det var frakt til sagtemmer, kjempestokker mange og inte just tå di peneste alle. Det vart saga mesta planker, men au mye bord, lekter, takspen og emse anna. Alt dette vart stabla opp og låg til tork såmmår'n over. Det va hoggje i almenningen og va berre åt døm som hadde almenningsrett. Det var fyrst og fremst til bruk på sætrom, men kunn au nyttest heme på gardom.

De som ville ha någå trevørkje derifrå, laut tinge på det om hausten. Sea vart det utlevering og henting gjenne trast det vart såpass føre at det gjekk an, og i ei tid det va mån-ljøst, slik at ein kunne ta natta til hjålp. Di dågån detta stod på, va det någå til ståk og stell ved Åstdalssaga, og någå til kjøring derifrå opp den tonge Åstlia og hemover fjellet åt di emse sætrom. Trevørkje vart selt så billig som det gjekk an." – "I fystninga stod svære temmerskogen like innåt sagen. Da va det stutt og billig kjøring. Men ette som åra gjekk, laut ein lenger og lenger unna sagen ette temmere, og med di aukande driftsutgiftom laut materialan bli dyrere. Om-sider kom prisen såpass opp at skulle ein rekne seg lite for kjøringa, va det snautt nok at det lønte seg å fårå med di. Hell inte va materialan tå di beste. Åstdalsgrånå er både laus og lett. Det eine med di andre gjorde at det snart inte va slik rift ette materialom lenger. Da kunne hell inte sagdrift bera seg. På slik vis gjekk saga i stå i slutten på 1920-årom. Åsta sagbruk va såleis i drift eit kvart sekel ell snautt det."

Åstdalssaga hadde nok tjent ut – "ho va itte ette tid'n lenger."

*Fra Øyer almennings sagbruk i Åstdalen.
Demningen med saghus i bakgrunnen.*

Rokkfjell-stugua

"– Kua di går attom Rokkan fjell! –" ropte huldra en gang til budeia. Nå er det etter hvert blitt smått stell både med kyr og budeier i setertraktom, og hvordan det står til med huldra er sannelig ikke godt å vite. Det er blitt så stilt der nå. Ute i markom finnes ennå far etter folk og krøtter. Kuråk som sakte gror att, og merker som forteller om ting mennesker har drevet med for å finne utkomme. Kulturminner av ymse slag, riktig gamle noen av dem. Mange stedsnavn forteller historie, også Rokkfjellnavnet. (Uttale som i spinne-rokk). Og selv om det står "Råkefjell" på kartet og det visstnok har vært et sagn som sier at en der oppe av og til kan høre rokkesurr fra en bergtatt seterjente som sitter i fjellet og spinner garn til selveste Rokkfjell-gubben, så er nok helst Bygdabokamer til å lite på: Dette er et av de navna som har med jemblåster å gjøre, roko, rokko, som betyr slag eller myrmalm.

Og "attom" fjellet ligger dette vesle byggverket av stein som er blitt kalt Rokkfjell-stugua, ved foten av fjellet på sør-østsida. I et drag med slette-lende og spredte busker og kjørr, som fortsetter vestover på sørsida av fjellet. Ute på en bakkekant ligger to store steiner, og stugua er bygt inntil disse. En litt bågåforma mur mellom steinom mot sør, videre mur nordover på vestsida med tydelig hjørne, og en slags døråpning innved den største steinen som er østveggen. Innvendige mål er ca. 1,8 og 1,5 m., og muren er snaue meteren høg. Det virker ikke som den har vært særlig høgere, og ingenting tyder på at det har vært tak på bygget.

Det var far som viste meg denne stugua, og han nevnte da at kanskje gjetergutter kunne ha satt den opp i ledige stunder. Men det er lagt mye arbeid i det, noe av steinen må ha blitt fraktet et stykke. Det er brukt mest små, flate steiner, inne i den søre muren kan en skimte en grov einerkvist, denne må være murt inne der.

Da jeg leste om gammel veidekultur i nord-

dalen kom jeg til å tenke på Rokkfjell-stugua. Kan dette være et bågåstille? Der veidemannen i fordums tid lå på lur med pil og bågå og ventet på at elg eller kanskje reinsdyr skulle komme rekandes forbi, eller bli drevet dit? Bågåstiller ble gjerne bygt på denne måten, med en mur i brysthøgde inntil eller mellom store steiner. Jeg synes vi skal prøve å få fagfolk til å se på stugua. Dyregraver finnes det mange av i bygda vår, men godt bevarte bågåstiller er visst ikke så vanlig her. Når det på dette stedet ikke bare er en mur, men skjul til alle kanter så var trolig det nødvendig da det virker som lendet er slik at dyr kunne komme på begge sidene. Nede i bakken står en steinhelle på kant, og det finnes flere som kan ha vært kantstilt. Ledegjerder? Kanhende bare tull, men noe som styrker tanken om bågåstille er dette at det er grunn til å mene at stugua ligger midt i et dyrekoste, kanskje på akkurat beste plassen i området. Nordafor går et dalsøkk ned i Flauseter-lia, og fra innmed Trihaugom er det også et naturlig rekste mot Rokkfjellet. En elg-kjenner fortalte at han en høst da det var kommet litt snø, på en tur hadde lagt merke til at mange elger hadde passert der på innsida av Rokkfjellet på trekk ned mot skogen. Dyra bruker sine gamle rekster når lendet er uforandret.

Jeg har vært ved stugua et par ganger i sommer, for å få oversikt måtte noen lange grankvister tas bort, ellers er ingenting blitt rørt. Nå står att å få tatt foto av stugua.

Bak den største steinen er det en åpning innunder, der ligger en haug med svært gamle, sprø einerkvister som har ligget bra tørt. Brukte den skinnkledde jegeren kvistene i "døråpningen" eller oppå muren for å få ennå bedre skjul? Fantasi? Den kan lett få næring på et slikt sted. – Når det tar til å bli skugge der bak fjellet, en sitter på steinen som ennå er varm etter den gode soldagen og heiloa fløyter innover mot Måsamyrom.

Skrevet av Thor Mageli i slutten av 1930-årene.

Publisert i LAAGEN, Lillehammer.

Baulstulsfruga

I nærheten av det idylliske vann Våsjøen hadde Baulstulsfruga slått op sin bolig. Hennes hus lå i nærheten av den nuværende Nustadbu ved sørenden av Våsjøen. Hun hadde her bygget sig en prektig bolig som rummet all den komfort som hun var vant med fra tidligere tider. Her var store saler og det vakreste innbo, til dels hentet langveis fra. De massive tømmervegger var bygget av furu, som det den gang var nok av i nærheten. Hun hadde også noen dyr, og særlig hadde hun noen fine ridehester, deriblandt hennes egen så bekjente ridehest.

Når Baulstulsfruga skulde ut å ride, var hun alltid omgitt av følge, enten det var jakturer i omegnen eller innover til de store sjøer, hvor det den gang vanket mangt et prektig vilt. Båter hadde hun på flere vann, og når det var beleilig var det å ta en tur og prøve fisken. Kom kvelden på, hadde hun hytter på forskjellige steder, så det var ikke vanskelig å overnatte. Eller også gikk turen hjem til kirken i bygden på søndagene. Kirken stod den gang ved Prestegården, så med hennes raske ridehester falt turen ikke særlig lang. Hun var en flittig kirkegjest og gav også som gave til kirken en kirkeklokke som visstnok er i bruk den dag idag. Det var vel kanskje derfor at den skikk kom på at det ikke måtte ringes med kirkeklokkene før Baulstulsfruga var sett komme ridende opp i lien.

Hvem var denne Baulstulsfruga?

Beretningen herom er noe utvisket da mange generasjoner har passert siden den tid. Men noen holdepunkter er det da igjen. Det fortelles at hun var av Danmarks fineste adel, at hun blev enke i ung alder da hennes mann, som var ved hoffet i Kjøbenhavn, blev sendt til et fremmed land og kom ikke tilbake. Han skulde på denne tur være forulykket, men et rykte fortalte på sin ferd at han hadde funnet sig et annet følge utenlands og derefter forduftet i en eller annen storby. Det kan nu være som det vil

Fra sagnspelet på kyrkjehaugen i 1964.

Baulstulfruga kjem på hesteryggen til kyrkja med brev til presten om at ho vil koste ei klokke til kyrkja.

Foto: Oddvar Nustad.

hermed, men hans hustru tok sig nær av tapet og trakk sig tilbake til ensomheten på sin fars gård.

Men kun tredve år gammel kunde hun ikke for alltid leve innesluttet. Vel også for å adsprede sig litt i sorgen tok hun ut på reiser, og efter en lengere tur i Frankrike og England kom hun til Norge, som den gang for en stor del var styrt av danske embedsmenn. På sine reiser her hadde hun derfor ingen vanskeligheter med å treffe kjenninger fra hoffet og herregården hvor hun var vokset opp. Glimrende personlig utrustet og dertil rikt beslått med penger risikerte hun ikke å bli dårlig mottatt. Blandt andre steder vilde hun også besøke prestegården i S. På reise dit fór hun fjellveies og kom da til den plett hvor hun senere skulde skape det hjem, eller retttere

eventyrslott som det nu har vært fantasert om i flere århundrer. Stedet het Baulstulen og heter så den dag idag. Herfra gikk reisen til S. prestegård, et besøk hun imøteså med stor spenning. Presten som var fra disse kanter av landet, hadde hun truffet i Kjøbenhavn i hans studietid, og det hadde mellom disse utviklet sig litt mer enn vennskap, men kløften var uoverstigelig, og hun blev noe senere, med eller mot sin vilje, satt i spann med den før omtalte hoffmann.

Det var derfor naturlig at hun skalv litt på hånden da hun en sen eftermiddag banket på i S. prestegård. Hvordan dette besøk artet sig, vet vi intet om. Efter ca. en måneds ophold reiste hun imidlertid herfra. Hvor skulde så reisen gå hen? Hun var ikke selv klar over dette.

Men Baulstulen hadde festet sig slik i hennes sinn at hun måtte tilbake dit enda en gang, og så blev det gjort. Det blev da holdt rast her og en av følget var nede i sjøen og trakk op noen fisker til et måltid. Mens denne blev tilberedt, spaserte hun litt omkring, og hun fant da et så vakkert sted at hun utbryter: Her vil jeg bygge og bo. Handling fulgte på ord og innen kvelden stod en stor barhytte ferdig til å tre inn i. Hun blev her i flere dager og foretok turer i omegnen. Sjøen hvelver sig rolig og dyp nedeunder, og fisken lekte med kåte sprett. I skogen var det fuglesang, og på vidden innenfor sprang elgen forbi. I nord såes Rondanes hvite tinder og skar, og nærmere ved de runde koller og nuter. Innimellem skimtedes dunkle fjellvann, og over det hele var vårens herlighet. Skogen stod taus og svær med mellomrum av store myrer og høie snauffjell. I vest såes selve Jotnes rike med eventyrprakt og storglans.

Men i nærheten risler en liten bekk, den smyer sig stille frem, gjør et lite hopp og faller så ned i sjøen, den synger sin frihetssang og blander sine toner med stormesteren som nu begynner å spille op. Det er gjøken som begynner å gale, og det er ikke bare en, men to, tre, fire på en gang og i forskjellige retninger. Det blir et brus som av en flertonig konsert. Den senere herskerinne over Baulstulen kan ikke stå for alle disse overveldende inntrykk av natur og

skjønnhet. Hun synker i kne, folder sine hender og utbryter: Herre Gud, hjelp mig, jeg er liten mot dig og hvad du har skapt.

Hun går nu tilbake til barhytten hvor alt er gjort i stand, der spises til aftens, og efter et siste besøk ved sjøen legger hun sig til hvile. Men hun får ikke sove, hun arbeider med et problem, og dette optar henne således at søvnen flyr sin vei. Men hun er ikke genert av dette, hun føler sig lykkelig og glad, og om morgenen er hun oplagt som aldri før. Hun har fattet en stor beslutning mens hun lå og ikke fikk sove. Hun vil bygge et hus her, hun vil skape sig et bosted, et hjem tør hun ikke kalle det, et eventyr vil hun bygge, en kopi av den natur som har tryllet henne.

Vi forbigår hvad det derefter fulgte, alt det strev som fylte hennes sinn, all den omtanke som skulle til, alle de penger hun strødde om sig for å få det hele i den stand hun ønsket. Men innen året var gått, var det hele ferdig. Det hadde vært en strevsom tid, men en rik tid, den som har det travelt har ikke tid til å gruble.

Så stod da eventyrslottet ferdig på Baulstulen, og fra den tid hører Baulstulsfruga *vår* historie til. Hennes opprinnelige navn er glemt for alle tider, hun heter kun Baulstulsfruga. Så levde hun da sitt liv videre herinne på vidden. Hun trivdes vel ved dette og blev et utpreget sports- og friluftsmenneske. Hun kunde med letthet svømme over Våsjøen, og skjøt elgen på spranget når den passerte forbi. Hun drev jakten fra hesteryggen og hun kunne ride fra den flinkeste rytter. Hun blev en mester på ski, da dette lange tider av året var eneste fremkomstmiddel derinne på fjellvidden. Når dertil kommer at hun var meget rundhåndet med penger, er det intet under at sagnet om henne har holdt sig i mange slektledd. Med bygdens folk hadde hun visstnok ikke megen omgang, hun levde i sitt fjellrike og var tilfreds med det.

På den tid opholdt sig en røverbande i Digeråsen. Disse gjorde adskillig forted, dog ikke således at de bent frem røvet folk eller fe, men de stjal fort vekk både det ene og det annet, således at de levde av denne trafikk. Baulstulsfruga hade god rede på disse folk og hun var forarget over forholdene. Hun fikk da

også til slutt noen av folkene satt fast, og dette lovet de å hevne. De hadde dog liten lyst til å komme i åpen konflikt med den mektige dame, da hun var godt rustet både med det ene og det annet. Men hevnen er søt, og de kunde ikke godt fornekte sig helt. Engang blev en av hennes hester stygt skamfert, og det var tydelig at det var folk som hadde hjulpet til. Et par båter blev helt borte, de var lastet med sten og senket til bunns, og i klart vann kan en av disse båter sees den dag idag.

En gang hun var ute på ridetur var det spent et taug tvers over veien i passende høide til at det skulde ta henne. Hun klarte dog å berge sig fra dette, idet hesten vek til side.

Det var dog ikke gjort med dette; engang hun var alene hjemme sammen med sin hushjelp blev huset omringet av dette røverpakk, og hun skjønnte da at de vilde henne ondt. Hun var dog ikke uforberedt. Hun hadde en utgang ned til sjøen, en underjordisk gang som gikk ned til båthuset like i nærheten. Denne utgang var egentlig bygget for at hun kunde gå ned i båthuset og bade, men kom nu til nytte på en helt uventet måte. Hun gikk da ned til sjøen og la på svøm uten å bli lagt merke til. Kommet op i lien på den andre siden av sjøen var hun så heldig å få tak i en hest, og da var hun ikke lenge om å komme ned i bygden. Her fikk hun med sig folk og satte innover igjen, men da var røverne forduftet uten å ha gjort noen skade. De hadde vel forstått at de var overlistet. Men hun hadde lært så meget av dette at hun aldri var alene i sitt hjem eller på noen utferd mere. Derfor heter det bestandig Baulstulsfruga med følge.

Hun levde mange lykkelige år herinde på vidden, aktet og æret, ja mer enn det, fra bygdefolkets side. Presten i S. besøkte henne hver sommer, og disse besøk var ofte av lang varighet. Det fortelles da at i denne tid stod hennes kirkestol i Tretten kirke tom, det hendte ikke ellers.

En gang bragte presten henne en tiende som i grunnen gledet henne. Han hadde nemlig fått rede på at hennes mann var omkommet ombord på det skib hvormed han reiste ut. Hun fikk dermed visshet om hvordan det var gått

ham, og dette beroliget henne.

Hun var et par ganger i sitt gamle fedreland på lengere besøk, men kom tilbake til Baulstulen. Hun trivdes best således. Den smilende natur, stillheten, farveprakten, de kjente og kjære steder var blitt hennes liv. Hun kunde ikke tenke på å flytte før hun skulde flytte for godt. Hun gruet sig dog litt for alderdommen, da den kunde falle vanskelig her på fjellet.

Hun hadde dog ikke behøvet å tenke på dette. Etter en ridetur hvor hun som vanlig red foran, stoppet hesten på sin vante plass da den kom hjem, men hun steg ikke av som vanlig. Hun satt opreist i salen, og da hennes ledsagere talte til henne, svarte hun ikke. Ved nærmere undersøkelse viste det sig at hun hadde sovnet av.

Således endte hennes liv. Det hadde vært et liv i skjønnhet, og hun hadde gjort vel mot alle mennesker. Derfor er hennes minne så lenge blitt bevart, hun er blitt omtalt fra slekt til slekt. Hun blev begravet ved den kirke hvor hun var så stadig en gjest.

De gamle forteller med ærefrykt om Baulstulsfruga og alle hennes idretter, og de unge lytter med spenning som til et lite eventyr og sier: Fortell mer! Kun lite vet vi, men det lille jeg har hørt, har jeg gjengitt ovenfor.

Kan gaven fra Baulstulfruga være den middelalderklokka som er i Trettenkirka i dag? Begge mangler tidfesting. Men er klokka som brukes nå den samme som ble omstøpt i 1665 fordi hempene var utslitt, er iallfall alderen høg nok for sagnet.

Paul Granskogen:

Trygge og lette steg etter Ståkåveigen

Ståkåveigen. Foto: Paul Granskogen.

Han er lang, Ståkåveigen, frå her til Østerdalen, enda så rett han ligg i leia. Og mange har gått denne 10–12 timer lange marsjen i ymse ærend gjennom tida.

Kan hende var gnaget fra pluggaskorne og bakmeisen ei plage for noen. Mens andre følte at gjeldsforpliktelsler var tyngste børa å bera ...

I desse harde banktider kom eg på noko ho mor fortalde meg for lenge sidan.

Det var ikkje støtt bankane lånte ut penger til oss vanlege folk, men heller like gjerne ein velstående privatmann.

Eit slikt tilfelle har eg frå 1874. Det var oldefar min, Peder Johnsen Lysbakken f. 1818, som lånte penger av Ole O. Evenstad frå Storelvdal. Kor stort beløpet var, er eg ikkje så sikker på. Når renter og avdrag skulle betales den gangen, var det ikkje så enkelt som i dag, berre å ta ein telefon til banken og få overført penger frå den eine kontoen til den andre. Nei, da var det å ta beina fatt og gå Ståkåveigen, som ferdselsåra mellom Øyer og Storelvdal heitte, og heiter

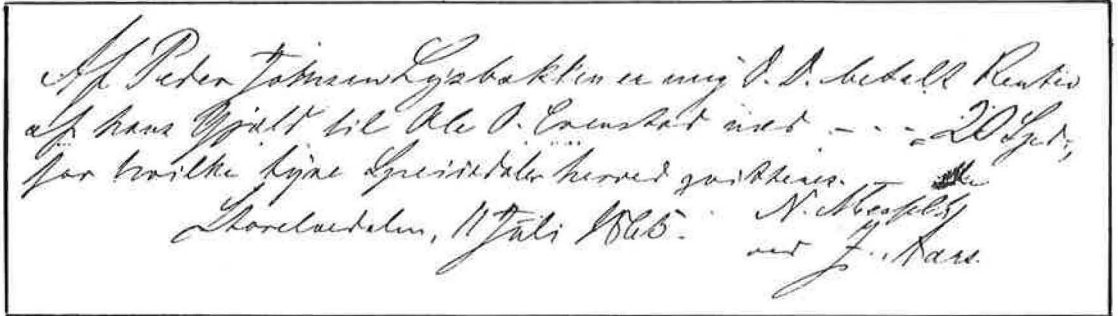
Peder Johnsen Lysbakken.

den dag i dag. Ståkåveigen er eit godt oppmerka råk som går ut frå Bjørgesæter på Gopollen i Fåvangsfjellet, gjennom Tromsdalen og Eldådalen til N. Messelt sæter i Østerdalen.

Det er oppmura varder med ein kraftig "tre-ståkå" plassert midt i, og det er ikkje lengre mellom vardane enn ein kan finne fram uansett vær og føre. – Så oldefar gjekk denne vegen ein gong i året, når rentene og avdragan måtte betales.

Eg kan ikkje med sikkerheit tidfeste **når** han endeleg fekk innfridd dette lånet, men det ser ut til å vera i 1904–1905. Da var det ho mor hugser så godt han kom heim-att, og seier: "Eg har aldri gått Ståkåveigen så lett som i dag. No er eg kvitt gjelda mi!"

Når ein veit kor vanskeleg det var å skaffe seg kontanter den tida, kan ein godt forstå gleda den gamle mannen hadde over den turen.

Ap Peter Jønsen Lygabakken er mig J. D. Messelt Rentier
af hans Gjæld til Ole O. Enevoldt med . . . 20 Spid,
for hvilke Lygabakken hermed gæstheris. ~~de~~
Lorendalen, 11 Juli 1865. N. Messelt
med J. K. K.

Foto. Kjetil Pålsrud.

Utdrag fra Øyer fjellstyres arkiver ved Oddvar Stensrud:

Grensetvister mellom Øyer og Østerdalen (Stor-Elvdal)

Det har i alle år stort sett vært et godt forhold mellom øyværingene og stor-elvdøler. Enkelte tvister om grenseforholdene har nok oppstått, men ellers har det nok vært et avslappet og romslig forhold til disse spørsmålene mellom partene.

Lyngkampen er et kjent punkt som grense mellom Øyer og Stor-Elvdal i dag, og har nok vært det i lange tider.

I en ekstrautskrift av tingbok nr. 14 for Østerdalen 1930 vises til en grenseoppgang i 1730:

Den 27. juni 1730 er med forretningen fremdeles fortfarende paa nest forbemeldte stedet mellom Imsesiøen og Stamikernet. Hvor endel almuer fra Stor-Elvdalens annex med deres fuldmektige Jens Hals, samt almuen av Ringebo hovedsogn med underliggende Fodvang og Wennebøigens annexer i Gudbrandsdalen for en stor del fant sig tilstede.

Dernest fremstod Østerdølernes 15. prov:

Engebret Tollefsen, husmand under gaarden Opphus i Stor-Elvdal, som sagde seg ved 51 aar gammel og vidner.

Proved forklarede at han i sine drengenaar da han var 13 eller 14 aar gammel, var med sin fader Tollef Engebretsen, som da boede paa gaarden Oelstad i Øier prestegjeld at fiske i Lyng-sjøen, og gikk de da engang, og paa det derved liggende field kaldte der faderen berettede for provet, at samme Lyngknøsten var dele mellom Østerdalen og Gudbrandsdalen, likeså sa faderen at Nordhuvad, Oeshølen, Roughougen, Qviknappen, Klubergknappen, Bredschallen og Setningoset skulde være raadelesteder mellom Østerdalen, Hedemarken og Gudbrandsdalen, og viste hans far paa samme tid fra Lynghougen, hvor Rouhougen og Qviknappen var beliggende, de øvrige navngivende steder kunde derfra ikke sees.

Den omprovede Roughougen siger vidnet, ligger straks østerlig op for Schaalla seter-volden.

Fra en forretning av 1736:

Fremlagte forretning av 3. juli 1736 mellem Øier almue paa den ene siden og opsidderene paa Møkleby og Messelt i Stor-Elvdal paa den annen i hvilken det heter:

Da ingen av partene hadde noget at klage paa den annen, var de enige om at lade alting forblive ved det gamle bruk i fjeldet og ei at befatte sig med nogen ny raadeleopgang.

Fra 1930 og utover pågikk saken mellom Øyer fjellstyre og Herman Messelt om fiskeretten i Lyngsjøen og Messeltgårdenes havnerett i Øyer statsalmenning.

Øyer fjellstyres påstand var:

1. Herman Messelt som eier av Perstu Messelt i Stor-Elvdal dømmes til å være uberettiget til i Lyngsjøen i Øyer statsalmenning å utøve fiske utover hvad han som utenbygdsboende i medhold av § 36 i lov nr. 5 av 12. mars 1920 har rett til.
2. Herman Messelt dømmes til å betale saksomkostninger til Øyer fjellstyre.

Messelts påstand:

1. Saksøkte hævder at eiendommen Perstu Messelt og Norstu Messelt fælles eiendomsgrunn strækker seg til Lyngsjøen, idet grænsen mellom Stor-Elvdal og Øyer herred fra gammelt gaar over en vik i Lyngsjøen, hvorfor saksøkte som grundeier paastaar fiskeret.
2. Saksøkte hævder at Messeltgaardene fra gammel tid i hvert fald har utøvet fiske med baat og garn i Lyngsjøen, og at det tilligger fiskeret i Lyngsjøen fra gammel tid, subsidiært at den er erhvervet ved alders tids bruk.
3. Saksøkte hævder at der fra gammel tid tilligger Messeltgaardene havnerett i Øyer statsalmenning for sauer og hester.

Øyer fjellstyre tapte saken i Herredsretten, anket saken og vant denne ved dom i Nidaros

overrett 26.06.31. Saken ble anket til Høyesterett, som stadfestet Herredsrettens dom, den 02.04. 1935.

Dommen var likevel så tvilsom at ingen av partene ble idømt saksomkostninger.

Jeg skal her ta med en del av det som kom fram under vitneavhøringene og under åstedsbefaringen.

Saksøkte Herman Messelt har vært eier av Perstu Messelt siden 1904, og overtok eiendommen som myndig i 1911. I hans eiendomstid har det vært fisket i Lyngsjøen regelmessig hvert år, mest med garn.

Den hytte hvor retten holdes er jakt- og fiskehytte. Hans far, Berger Messelt, som døde i 1903, sa ham at eiendommen hadde fiskerett i Lyngsjøen fra gammel tid, bl.a. også fordi grensen gikk over en vik i Lyngsjøen. Saksøkte mener at der har vært fisket i Lyngsjøen av Perstu Messelt så langt tilbake i tiden som det har vært mulig å få opplysninger om.

Saksøkte mener videre at Messeltgårdene fra gammel tid har enerett til havningen i den såkalte Løvsal, det vil si et kvelv (en forsenkning i fjellet) østenfor Brattfjell.

Det har ikke i saksøktes eiendomstid og såvidt heller ikke tidligere fra Øyer vært protestert mot Messeltgårdenes fiske- eller havnerett som ovenfor forklart.

Den 22. juli 1930 foretoks åstedsbefaring. Retten tok en rotur på Lyngsjøen. Saksøkte Herman Messelt påviste den vik av Lyngsjøen som der tales om i saken, nemlig den vik som Messelt mener var innenfor (på Østerdalsiden) den grense mellom Øyer og Stor-Elvdal som har vært fra gammel tid, før grensen ble fastslått av Gudbrandsdalskommisjonen av 1874. En bekk munder ut i nevnte vik.

Videre påvistest en gammel, mosegrodd, noget nedfallen, stenrøs i nærheten av nevnte vik, som Messelt har hørt skal være grense mellom Østerdal og Gudbrandsdal. Denne røs er etter Messelt opgivende kanskje ca. 20–30 vestfor herredsgrensen.

Messelt opplyser at han har målt dybden på Lyngsjøen minst 100 steder og har ikke funnet

den dypere en 4 3/4 m.

Retten gikk deretter opp på Lyngkampen og ble påvist de stedlige forhold som er av interesse for saken.

Det 8de vidne, Andreas Eggen fra Stor-Elvdal, forklarte, at hans far som var født i 1840-årene hadde fortalt ham, at der hadde vært drevet fiske i Lyngsjøen fra Messeltgårdene så langt tilbake som han kunne huske. Messeltgårdene hadde hatt båt på Lyngsjøen fra 1865, og fra begynnelsen av 90-årene har Messeltgårdene hatt jakt- og fiskehytte straks østenfor herredsgrensen.

Vidnet forklarte ellers at så langt han kan huske tilbake har hester fra Messelt havnet rundt Lyngkampen og Stenhytten og syd-øst for denne, samt nordover mot Løvsalen, på begge sider av grensen.

Gamle Helge Avlstuen, som er tett på 90 år, har fortalt til vidnet at der i gamle dager skal ha gått hingster fra Perstu Messelt innover i Løvsalen. En gang skal der i Løvsalen ha vært kamp mellom denne hingst og en bjørn. Helge fortalte at merker etter denne kampen kunne sees en 2-3 år senere.

Som 1ste vidne fra Øyer fremstod Asmund Steinsli, 50 år gammel.

Vidnet er vel kjent ved Lyngsjøen. Han har ferdes der fra ca. 1900 og særlig fra 1920. Inntil 1920 var han der på jakt og fiske og også senere. Siden 1924 har han gjetet hoppefølge med hingst og har da holdt til i Skjælbua. Sommeren 1930 hadde vidnet en vesentlig inntektskilde av fisket i Lyngsjøen og andre steder i fjellet.

Spurt om han vet om en gammel, nedfallen stenrøs på østsiden av Lyngsjøen svarer vidnet: Ja, litt fra vannet.

Spurt om der ved Lyngsjøen er mange røiser, som ikke kan være grenserøiser, svarer vidnet: Ja, både på østsiden og vestsiden av Lyngsjøen. Også ved Ner-Åstvannet er der stenrøiser, som ikke kan være grenserøiser. Vidnet har tenkt sig at disse røisene er ment som merker for dem som drev isfiske. De kunne være gode å ha, ja, nødvendige i overskyet og dårlig vær. Det er nemlig fra naturens hånd lite av kjenninngstegn ved Lyngsjøen. Vidnet

hadde ikke sett Messelt-ku ved Lyngsjøen, men derimot Messelt-hest.

Som 4de vidne fremstod Jon Skaaden, 83 år gammel.

Vidnet har bodd på Skåden all sin tid og har vært meget ved Lyngsjøen fra han var rent ung.

Vidnet har som eier av Skådengårdene hatt bu og båt ved Lyngsjøen. Han har fisket med garn og med sleo i oset. Vidnet har ikke sett nogen fiske fra Messeltgårdene i Lyngsjøen, heller ikke har vidnet sett båt fra Østerdalen ved Lyngsjøen. Messeltgårdenes hytte i nærheten av Lyngsjøen ble støtt kalt jakthytte.

Vidnet har solgt sin bu ved Lyngsjøen til Kirkesanger Fossberg for 10-15 år siden, og har ikke vært ved Lyngen på mange år.

Som 2. vidne fremstod Syver Hov, 77 år gammel, føderådsmann, bopel Hov i Øyer.

Vidnet var meget ved Lyngen i årene 1870-1880. I 1879 var han der hele sommeren, mens han tidligere sommere har vært der oppe nu og da. En gang blev han vår nogen østerdøler som hadde fisket. De hadde satt fast en oter og henvendte sig til vidnet for å låne båt og få løs oteren igjen. Vidnet hadde inntrykk av "at de var undseelige for å tale om hva de gikk etter", og vidnets oppfatning var at de ikke mente at de hadde lov til å fiske der. Det var en av Messelt-karene, og han hadde med seg en hestgjeter.

Som 3dje vidne fremstod Magnus Ledum, 43 år, gårdbruker, bopel Tretten. Vidnets kjennskap til det forhold saken gjelder skriver seg fra samtaler vidnet har hatt med sin far. Faren er født i 1856, og han fisket første gang på Lyngen i 1872.

Vidnet vet at faren fisket der i flere år utover fra han var 16 år, uten å kunne si hvor mange år det gjelder. Vidnets far sier at han på den tid han fisket der, aldri har sett at nogen østerdøler fisket, og heller ikke hadde hytte der på den tid.

Men faren har fortalt at Messelt låg med hingst på Messeltsetra og at det hendte at hingsten kom inn på Øyer, men da "jaget vi

den så det kost", sier faren. Vidnet tilføyer at faren drev med trafikk på Haland.

I dommen ble det bemerket at: I forunderlig strid med østerdalsvidner har vidner fra Øyer, som færdes meget ved Lyngsjøen, for en stor del forklaret, at de ikke har set noget eller hørt noget om fisket i Lyngsjøen fra Messelt.

Det er ikke opplyst noget om, at det førend forholdsvis nylig har vært protestert fra Øyer mot Messeltgårdenes fiske i Lyngsjøen. Det har formentlig sin forklaring deri, at man fra Øyers side kun litet har været bekjendt med fiske.

Lyngsjøen er ca. 3 mil fra Trettenbygden i dalen.

I dommen blir det ellers bemerket:

Det antas ikke bevist at nogen vik av Lyngsjøen som av saksøkte påstått, fra gammel tid ligger østenfor herredsgrensen mellem Øyer og Stor-Elvdal. Retten er noget i tvil om hvorvidt der er ført bevis for fiskerett i kraft av alders tids bruk (ellers 30 års hevd forut for 1/1 1875. Kfr. lov av 23/5 1874). Det kan ikke være tvil om at Messeltgårdene fra gammel tid har fisket med bevisshet om at de var berettiget dertil, da det har vært en gammel antagelse i Stor-Elvdal at en vik av Lyngsjøen lå i Stor-Elvdal.

Retten behøver imidlertid ikke å ta standpunkt til forannevnte tvil, da det ihvertfall efter de foreliggende opplysninger antas saksøkte – for å bruke ord i Fjell-lovens § 35, bor i grend hvis beboere fra gammel tid har utøvet almenningsbruk i Øyer statsalmenning.

Denne lovbestemmelsen avløser tidligere bestemmelse i Norsk lov (lovbok). "Alle fiskevand i almenningen må bruges av hver have lod udi."

Det kan heller ikke være tvil om at Messeltgårdene har utøvd havnerett i en del av Øyer statsalmenning i h. t. foran nevnte forlik av 3. juli 1736.

Etter dette antas saksøkte, som eier av Perstu Messelt i Stor-Elvdal, å ha samme rett som de i Øyer bosatt til å fiske i Lyngsjøen.

Retten formann voterer for at Øyer fjellstyre

tilpliktes å ersatte saksøkte hans saksomkostninger med tilstrekkelig beløp.

Domsmennene finner at saken for fjellstyret måtte fremstille sig som så tvilsom at der var fyldestgjørende til å se dom i saken. Dommen er, bortsett fra nevnte dissens, enstemmig.

Domsslutning:

Saksøkte, Herman Messelt, frifinnes fra Øyer fjellstyres tiltale.

Hver part bærer sine omkostninger.

Som tidligere nevnt var nok denne dommen noe tvilsom, noe som også da overrettens dom viser. Der blir det vist til at det ikke er tvil om at Messeltgårdene har en viss havnerett i en begrenset del av Øyer statsalmenning, men at denne må betegnes som en særrett, og ingen vanlig almenningsrett. Det ble også vist til at det ikke kunne bevises at en del av Lyngsjøen ligger i Stor-Elvdal.

Overrettens domsslutning gikk ut på, at Herman Messelt kjennes uberettiget til fiske i Lyngsjøen.

En må da trolig gå ut fra at når Messeltgårdene fikk medhold i Høyesterett om å utøve fiske i Lyngsjøen, som innenbygdsboende i Øyer, må det komme av at det var bevislig at de hadde drevet slikt fiske fra gammelt av.

Det fisket som blir drevet av eierne av Messeltgårdene i Lyngsjøen i den senere tiden, er svært lite, og som tidligere tider er det vel få i Øyer som er oppmerksomme på dette.

Sparebanken NOR er alltid i nærheten.

Kanskje visste du at Sparebanken NOR er den desidert mest utbredte banken på Østlandet. Men visste du at vi også har kontorer i Kristiansand, Bergen, Trondheim, Bodø, Tromsø og Vadsø!

sparebanken
NOR